INSTITUTUL ECONOMIC ROMÂNESC

CERCETĂRI ŞI MATERIAL DOCUMENTAR PRIVITOR LA
ISTORIA ECONOMICĂ A ROMÂNIEI

III

TEZAURUL ROMÂN DELA MOSCOVA

DE

MIHAIL GR. ROMAŞCANU

„CARTEA ROMÂNEASCĂ", BUCUREŞTI
1934

www.dacoromanica.ro

INSTITUTUL ECONOMIC ROMÂNESC

CERCETĂRI ŞI MATERIAL DOCUMENTAR PRIVITOR LA
ISTORIA ECONOMICĂ A ROMÂNIEI

III

TEZAURUL ROMÂN DELA MOSCOVA

DE

MIHAIL GR. ROMAŞCANU

„CARTEA ROMÂNEASCĂ", BUCUREŞTI
1934

www.dacoromanica.ro

DE ACELAȘI:

1. *Creditul și necesitatea reglementărei depunerilor spre fructificare în România.* București 1930.
2. *Privind bugetul țărei.* București 1931.
3. *Situația industriei mari înaintea stabilizărei monetare.* București 1931.
4. *Banca Națională și creditul agricol.* București 1931.
5. *Considerațiuni generale asupra originei monetei. Contribuțiuni la cunoașterea circulației monetare din Dacia. Tezaurul dela Colentina.* București 1932.
6. *Monetele Regelui Carol I.* București 1932.
7. *Tezaurul neolitic dela Bratovoești-Dolj.* București 1932.
8. *Contribuțiuni la istoria monetară a Principatelor.* București 1932.
9. *Insemnări.* București 1932.
10. *Banca Națională a Moldovei.* București 1932.
11. *Calendarul plugarului.* București 1933.
12. *Zărăfia Michel Daniel.* București 1933.

www.dacoromanica.ro

Pentru colecţiunea de „Cercetări şi material documentar privitor la Istoria Economică a României" se găseau aproape gata, şi în parte chiar culese, alte două lucrări, când domnul Mihail Gr. Romaşcanu ne-a prezentat, într'o conferinţă, pagini din expunerea de faţă referitoare la întâmplări de curând trăite şi cu răsfrângeri hotărîtoare asupra actualei noastre vieţi economice şi financiare.

Am crezut că putem aduce încă un serviciu membrilor şi cititorilor noştri, publicând în această colecţiune noua contribuţiune ce ni s'a prezentat, lămuritoare a avènturei de peste graniţă a tezaurului românesc.

Chestiunea aceasta pasionează dela războiu încoace cu un interes mereu viu întreaga populaţiune românească, şi cu drept cuvânt pentrucă bunurile transportate la Moscova aparţineau nu numai Statului ci şi instituţiunilor publice sau private de tot felul precum şi nenumăraţilor cetăţeni.

Adunarea deci, într'un mănunchiu, a ştirilor utile pentru cunoaşterea adevărului asupra tezaurului român dela Moscova era nu numai necesară dar şi de mult dorită.

Lucrul acesta se impunea cu deosebire fiindcă chestiunea tezaurului român dela Moscova depăşea, prin natura ei, interesul local-naţional pentru a se aşeza în cadrul problemelor internaţionale de actualitate.

Domnul Mihail Gr. Romaşcanu are meritul de a fi făcut o astfel de lucrare. Prezentând-o cititorilor noştri, nădăjduim că vom stimula şi mai mult pasiunea tânărului şi harnicului ei autor pentru viitoare lucrări de cercetare a trecutului nostru economic.

Gheron Netta
Directorul Institutului Economic Românesc

www.dacoromanica.ro

TEZAURUL ROMÂN DELA MOSCOVA

www.dacoromanica.ro

INTRODUCERE

Mai bine de un deceniu şi jumătate a trecut, de când tezaurul român a fost transportat în Rusia. Asupra lui, în acest timp, s'a scris destul de mult. Cercetătorii serioşi şi iubitorii de senzaţional şi-au spus cuvântul. Cu toate acestea opinia publică este tot atât de puţin lămurită astăzi, ca şi acum cincisprezece ani.

Circulă fel de fel de svonuri. Ziarele se întrec în a le înregistra. Căpitanul englez George Hill într'o lucrare de curând tipărită, susţine că a repatriat a treia parte din tezaurul aur. Poziţia autorului dă acestei afirmaţiuni un caracter semi-oficial. Lumea nu mai ştie ce să creadă. Tezaurul român dela Moscova, a devenit subiectul unei poveşti fantastice.

Acestea sunt motivele care m'au determinat să încep cercetările. Chestiunea trebuia pusă la punct. Era necesară o lucrare care să lămurească pe deplin opinia publică. Apariţia ei nu putea fi amânată. Lui George Hill trebuia să i se răspundă grabnic. Şi am pornit la lucru. Rezultatul? Cartea de faţă.

Dela început declar că nu am ocolit nimic şi nu am şovăit pe alocuri să intru chiar în expunerea unor spinoase chestiuni de ordin politic, pentru a preciza mai bine termenii problemei ce mi-am propus.

Revoluţiei ruse i-am acordat o atenţiune deosebită. Explicaţia e simplă. Revolta a izbucnit în Impărăţia Romanovilor în primele luni ale anului 1917 şi cu scurte întreruperi a dăinuit până către sfârşitul aceluiaşi an, când bolşevicii au cucerit puterea. Cunoaşterea evoluţiei politice a Rusiei din acest timp, prezintă pentru noi un deosebit interes. Numai aşa vom putea urmări necontenit problema tezaurului nostru depozitat la Moscova, în lunile Ianuarie şi August 1917.

Deasemeni nu am putut trece peste faptele care au determinat pe vrednicii conducători ai României, din acele tulburi vremuri, să

www.dacoromanica.ro

hotărască punerea în siguranță a sfintelor noastre comori în țara celui mai apropiat aliat. Reamintind durerosul nostru zbucium lăuntric din zilele crâncenului război întregitor de neam și țară, am fost stăpânit de gândul să înfățișez în adevărata sa lumină operațiunea transportului.

Celelalte probleme tratate în legătură directă cu tezaurul român dela Moscova, întregesc lucrarea, dar nu seacă izvorul materialului vast documentar care mai poate fi găsit.

Pentru ca seriozitatea studiului să nu fie pusă la îndoială, am publicat toate documentele importante pe care le-am cercetat. Cititorul va putea astfel să mă controleze la fiecare pas și va judeca mai ușor singur, dacă am izbutit, ca dela primul și până la ultimul rând, să fac o expunere exactă și obiectivă.

Voiu rămâne recunoscător tuturor binevoitorilor cari îmi vor atrage atențiunea asupra lipsurilor și greșelilor, inerente unei lucrări care m'a obligat să clădesc dela temelie, cercetând într'un timp relativ scurt, numeroase acte și documente răzlețite prin arhive și publicațiuni contemporane.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL I

STRĂMUTAREA TEZAURULUI BĂNCII NAȚIONALE LA IAȘI

Către sfârșitul anului 1916, înaintarea vijelioasă a vrăjmașilor pune problema mutării Capitalei țării dela București la Iași. Coroana, Guvernul și autoritățile, urmau să-și stabilească reședința în vechea Capitală a Moldovei. Banca Națională a României, în jurul căreia gravita atunci mai puțin viața economică a țării decât acea politică, nu putea face altfel. Ea trebuia să-și strămute Centrala acolo, unde nădejdea în dreptatea sentinței tribunalului istoric, arunca valul uitării asupra suferințelor și umilințelor pe care le îndura neamul românesc. In ședința din 29 Septemvrie 1916, vice-guvernatorul I. G. Bibicescu comunică Consiliului General că și Guvernul împărtășește aceiași părere [1]). Conform înțelegerilor avute cu ministrul justiției, mutarea Băncii la Iași urma să se hotărască printr'un decret-regal.

O clipă de nădejde. Apoi totul se spulberă. Dușmanii înaintează. Plaiurile românești sunt rând pe rând cotropite. Până la ultima picătură de sânge, vitejii noștri soldați luptă. Cu fața spre puhoaiele năvălitorilor, ei mor cu miile. Momentul intrării României în acțiune, n'a fost bine ales [2]). Aliații n'au știut să pregătească temeinic intervenția noastră. Ofensiva armatei din Macedonia a fost neserioasă. Pregătirea militară și sufletească a soldaților români lăsa de dorit. Rusia ne trădase, iar vrăjmașii și-au strămutat

---

1) **C. I. Băicoianu**, *Istoria politicei noastre monetare și a Băncii Naționale, 1914—1928*, III, pag. 132, București 1933.

2) **Const. Kirițescu**, *Istoria războiului pentru întregirea României, 1916—1919*, II, pag. 332 și urm., ed. II.

www.dacoromanica.ro

acțiunea principală pe frontul român, năpustindu-se cu toată furia asupra noastră. Totul era zadarnic. Ingrijorarea sporea necontenit. Bubuitul tunului se auzea la București din ce în ce mai deslușit.

Față de gravitatea evenimentelor, vice-guvernatorul convoacă din nou Consiliul General al Băncii. Ședința s'a ținut la 11 Octomvrie 1916. După îndelungate și furtunoase desbateri, s'au luat următoarele hotărîri [1]:

„Consiliul general având în vedere că Banca Națională fiind o bancă de emisiune, trebuie să-și aibă, potrivit legii și statutelor organice și menirii sale, sediul în orașul unde Guvernul își are reședința, hotărăște ca, dacă Guvernul își mută reședința dela București în alt oraș, să fie strămutată și reședința și sediul legal și de fapt al Băncii Naționale în acel oraș, în care ea va funcționa în plenitudinea drepturilor și puterilor ce are în virtutea legii și statutelor sale, cu care a funcționat și până acum."

Deciziunea era definitivă. Succesiunea grabnică a evenimentelor politice, s'ar fi putut să nu mai îngăduie Consiliului Băncii să țină o nouă ședință.

S'a mai hotărît cu acest prilej, să se comunice sediilor din Muntenia și Oltenia să rămână pe loc, continuând operațiunile. In ce privește sediul central, Consiliul [2] „având în vedere că este nevoie ca unele operațiuni începute și încă în curs la București, să fie continuate și după strămutarea sediului Băncii în alt oraș, se va lăsa în acest caz la București o delegațiune însărcinată în mod limitativ cu operațiunile mai jos specificate:

1. Să sconteze portofoliul caselor de bancă și persoanelor cari au deja un cont curent cu facultatea de scont la Banca Națională și maximum până la limita sumelor, de care delegațiunea va dispune efectiv în momentul intrării sale în funcțiune și care se va specifica într'un deosebit proces-verbal al Consiliului de Administrație;

2. Imprumuturi simple sau în cont curent pe efectele de felul celor prevăzute în statutele Băncii Naționale și iarăși numai până la limita arătată mai sus;

3. Să primească depozitele ce se vor face;

4. Să încaseze sumele ce se datorează Băncii Naționale și să achite sumele ce datorește acum în aceleași limite ca acele prevăzute la Nr. 1 și

1) C. I. Bălcoianu, *l. c.*, pag. 133. Citatul este subliniat în textul original.
2) *Ibid.*

www.dacoromanica.ro

5. Să elibereze recipise la vedere potrivit statutelor Băncii și să emită mandate de plată numai în interiorul țării.

Orice alte operațiuni fiind cu desăvârșire interzise delegațiunii, delegațiunea nu va putea avea nici un fel de relațiune cu străinătatea."

Prin decretul Nr. 3.120 din 17 Noemvrie 1916 [1]), sediul central al Băncii Naționale a României a fost strămutat dela București la Iași, pe ziua de 15 Noemvrie 1916. Banca urma să facă la Iași unde era și reședința Consiliului său General și al celui de Administrație, toate operațiunile prevăzute de legea și statutele sale. Activitatea delegației rămasă la București, formată din N. Bărbulescu d-l C. I. Băicoianu, era mărginită la operațiunile aprobate de Consiliul General al Băncii în ședința dela 11 Octomvrie. Decretul a fost ratificat prin legea votată la 24 Decemvrie același an. Asupra acestei legi vom reveni.

Familia regală, Guvernul, Parlamentul, autoritățile și cea mai mare parte dintre instituțiunile particulare, au luat odată cu Banca Națională drumul pribegiei, spre cea de a doua capitală a țării. Tezaurul Băncii a fost pus în siguranță la Iași, deși o parte dintre conducătorii neamului în acele vremuri de restriște, întemeiați pe prevederile convenției dela Haga care asigurau protecțiunea averilor particulare, erau de părere ca întregul stoc metalic al Institutului nostru de Emisiune să rămână la București. Ar fi fost desigur mai bine dacă cuvântul lor era ascultat. Dar cine mai putea oare pune temei atunci pe tratatele și convențiunile dinainte de războiu, care devenise pentru năvălitori petece de hârtie fără valoare? Forța învinsese dreptul. Realitatea dureroasă comanda rațiunii.

1) *Anexa I.* Ap. *Monitorul Oficial* Nr. 189 din 20 Noemvrie 1916.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL II

PRIMUL TRANSPORT LA MOSCOVA

La începutul lunii Decemvrie a anului 1916, linia de rezistenţă pentru apărarea peteculuí de pământ românesc ce mai rămăsese liber, nu se închegase încă. Armata era istovită şi desorganizată. Trei luni purtase lupte necontenite. De mai bine de o lună se retrăgea mereu sub ploaia de foc. Prea multă nădejde nu se putea pune în bravul oştean, care nu-şi pierduse credinţa în înfăptuirea idealului ce-i înarmase braţul. Zilele erau apăsătoare pentru îndrumătorii întregului popor.

O clipă de desorientare. Apoi lucrurile se lămuresc. Lupta până la ultima picătură de sânge, a fost hotărîrea cea din urmă. Gemetele fraţilor subjugaţi şi dragostea de ţarina străbună, învinseseo.

In cazul când şi Moldova ar fi fost nevoită să-şi plece capul sub sabia păgână, evacuarea în Rusia apărea inevitabilă. Faţă de această situaţiune, Banca Naţională nu putea sta cu braţele încrucişate. Rolul ei devenea din ce în ce mai însemnat. Ea trebuia să desăvârşească opera începută încă din 1914, finanţând mai departe ţara pentru ca să ducă lupta desrobitoare. Alături de armata ţării, Institutul nostru de Emisiune devenise al doilea factor de care depindea victoria finală. Dar sacrificiile ce i se cereau, erau strâns legate de punerea în siguranţă a tezaurului care garanta emisiunea. El trebuia transportat în Rusia. Şi în această privinţă, două au fost curentele care s'au desemnat în sânul conducerii Băncii [1]). Primul susţinea evacuarea tezaurului de către Bancă în localitatea indicată, după ce se vor duce tratativele în acest sens cu Guvernul. Cel de al doilea curent, privia altfel lucrurile. Guvernul să rechiziţioneze aurul şi să-l

1) C. I. Băicoianu, *l. c.*, pag. 139 şi urm.

www.dacoromanica.ro

depoziteze unde va crede. Banca era pusă astfel la adăpost de orice risc, iar autoritatea Guvernului mărea siguranța conservării tezaurului într'o țară străină și asigura repatrierea lui mai ușor.

O clarificare se impunea. Unitatea punctului de vedere al conducerii Băncii într'o chestiune atât de importantă, era necesară. Vice-guvernatorul a convocat Consiliul General. Ședința a avut loc la 2 Decemvrie 1916 și după îndelungate discuțiuni, s'au luat următoarele hotărîri :

„1. Tezaurul se va strămuta dacă Guvernul va încunoștiința despre aceasta Banca, fiindcă această strămutare prezintă un interes superior de Stat. Numai după tratative cu Guvernul imperial rus se va face strămutarea, întru cât are să se asigure paza și păstrarea lui.

2. Transportarea se va face sub supravegherea unei comisiuni compusă din 2 membri ai Consiliului, un director și un censor, împreună cu casierul central al Băncii și personalul ce se va crede necesar.

3. Această comisiune va așeza tezaurul în localitatea ce i se va indica și pe cât se va putea într'un compartiment special, din ale cărui chei, una se va păstra de directorul Băncii Naționale.

4. Se va stipula în protocolul ce se va încheia cu autoritățile rusești, cari vor primi tezaurul în păstrare, că el este și rămâne proprietatea Băncii, care va putea dispune de el conform cu interesele ei și îl va putea inspecta oricând prin directorii și cenzorii săi."

Primul curent ieșise biruitor. Faptul are o deosebită importanță, după cum vom arăta mai departe.

Guvernul, luând cunoștință de deciziunea Consiliului Băncii, intervine. Prin adresa Nr. 777 din 8 Decemvrie 1916 [1]), ministrul finanțelor E. Costinescu comunică vice-guvernatorului I. G. Bibicescu [2]) următoarele :

„Strămutarea Băncii Naționale dela București la Iași, împreună cu stocul său metalic, a fost negreșit făcută în scop de a asigura această instituțiune și averea ei în contra unui resbel, în care armatele străine pun de obicei mâna atât pe averea Statului, cât și pe averile cari au o relațiune mai strânsă cu Statul. Stocul metalic al Băncii garantând întreaga circulațiune a biletelor de bancă, care reprezintă astăzi o mare parte din averea publică, trebue să fie apărat cu mare băgare de seamă de un asemenea rizic.

1) **I. G. Bibicescu**, *Opt ani în Banca Națională a României*, pag. 24—5, București 1921.

2) **I. G. Bibicescu a fost numit guvernator al Băncii Naționale a României la 8 Decemvrie 1916, prin decretul Nr. 3.184 din 11 Decemvrie același an. Până atunci a funcționat ca vice-guvernator.**

www.dacoromanica.ro

Toate vicisitudinele războiului ce bântueşte ţara nu se pot prevedeà şi nu se poate afirmà în toată liniştea, că stocul metalic al Băncii este în orice caz asigurat la Iaşi. In consecinţă s'ar impune poate trebuinţa de a se lua şi de Banca noastră Naţională precauţiuni ce s'au luat de puternica Bancă Naţională a Franţei, asigurând stocul metalic într'o ţară străină.

Dacă Banca Naţională a noastră ar crede, precum credem şi noi, că o asemenea precauţiune n'ar fi de prisos, atunci v'am propune mutarea stocului metalic şi a oricăror valori ar crede Banca, la Moscova, unde tezaurul Imperiului, aflat în Kremlin, oferă o mai mare securitate decât oriunde. Transportul în alt loc, spre exemplu la Londra, este şi mult mai greu şi expus pericolului transportului pe mare, ameninţat de submarinele germane.

Demersuri sunt făcute de pe acum pe lângă Guvernul rusesc, pentru ca mutarea averei Statului dela Casa de Depuneri şi dela Ministerul Finanţelor să se poată eventual face tot la Moscova[1])".

1) In timp ce se duceau tratativele cu Guvernul rus pentru punerea în siguranţă a tezaurului român, preşedintele Consiliului de Miniştri, marele Ion I. C. Brătianu, a cerut în această privinţă şi părerea lui Mauriciu Blank.

„Cunosc Rusia", — a răspuns bătrânul financiar, — „cunosc mobilitatea spiritelor de acolo şi nesiguranţa terenului pe care se calcă în acel vast imperiu. Un asemenea depozit în mâna Moscovei nu e sigur în clipele actuale, şi vom avea desiluzii amarnice. Mult mai indicat ar fi să trimitem Tezaurul la Londra."

I s'a replicat lui Mauriciu Blank, că „Ruşii s'ar simţi jigniţi prin faptul că preferim puternica Anglie ţărei lor. Şi apoi călătoria tezaurului până la coasta Norvegiei şi de acolo cu vaporul spre Londra ar costa ca primă de asigurare vreo zece milioane."

Replica nu l-a descurajat. „Consider", — spunea el, — „că într'o vreme când se prăpădesc miliarde prin războiu, o primă de asigurare chiar de zece milioane pentru Tezaurul ţării noastre, nu e exagerată. Dar mai este şi o altă cale. Ce ar fi dacă am încredinţa Tezaurul nostru Băncilor din Cristiania? Am lua eventual cu chirie la acele Bănci atâtea safeuri câte trebue şi vom avea toată liniştea."

Obiecţiunea că Rusia s'ar simţi ofensată în cazul când România ar depozita tezaurul în altă ţară, a fost din nou ridicată faţă de soluţia dată problemei de bancherul Mauriciu Blank, care nu s'a lăsat învins. „Bine", — a continuat el, — „în acest caz am putea recurge la următoarea combinaţie, care să scoată România din joc. Vom spune guvernului rusesc că România închee la Londra un împrumut important şi că în acest scop ni se cere ca gaj Tezaurul. Vom interveni pe lângă guvernul englez ca să confirme aceasta, înlesnindu-ne astfel asigurarea Tezaurului nostru într'o ţară neutră. Dar, pentru Dumnezeu, nu-l trimiteţi în Rusia."

Ultima propunere a avut aceiaşi soartă ca şi celelalte. Tezaurul nostru a fost pus în siguranţă, acolo unde nesiguranţa era atotstăpânitoare. (*Argus*, 19 Martie 1922. Ap. **Aristide Blank**, *Economice*, I, pag. 64 şi 151—2, Bucureşti 1932).

Public aceste informaţiuni sub toată rezerva şi numai pentru motivul că ele au o legătură directă cu subiectul tratat. Cercetările pe care le-am făcut pentru a verifica temeinicia lor, au fost zadarnice. Nimeni nu mi-a putut da relaţiuni precise în această privinţă.

www.dacoromanica.ro

Chiar în aceiași zi (8 Decemvrie 1916), adresa ministrului de finanțe a fost supusă Consiliului General al Băncii, care acceptă în principiu punctul de vedere al Guvernului, cu condițiunea respectării hotărîrilor sale luate în ședința dela 2 Decemvrie [1]). Prin scrisoarea Nr. 52.299 din 8 Decemvrie, guvernatorul înștiințează pe ministrul finanțelor că „...Consiliul s'a unit în totul cu vederile exprimate, fiind de acord asupra nevoii punerii în siguranță a tezaurului Băncii Naționale care este averea sa privată, în contra unei eventuale invaziuni a inamicului și roagă Guvernul să ia măsurile necesare în această privință [2])".

In vreme ce se duceau tratativele cu Guvernul, directorul G. G. Danielopol a fost autorizat de conducerea Băncii să discute cu ministrul Rusiei la Iași, generalul A. Mossoloff, asupra trimiterii tezaurului la Moscova și să-i înmâneze o notă din partea guvernatorului, care cuprindea în cele mai mici amănunte condițiunile în care urma să se facă această operațiune [3]).

Deși înțelegerea dintre Guvern și Banca Națională nu era perfectată, totuși se puneau mari stăruințe pentru evacuarea urgentă a tezaurului. Banca Națională comunică acest lucru ministrului de finanțe prin scrisoarea Nr. 53.402 din 11 Decemvrie 1916 [4]):

„Se pun stăruinți ca să încărcăm tezaurul Băncii chiar astăzi spre a-l porni în Rusia.

Strămutarea tezaurului în țară străină prezintând o gravitate excepțională, avem onoare a vă aduce la cunoștință, Domnule Ministru, că, conform votului Consiliului General al Băncii, nu vom putea proceda la încărcarea tezaurului, adică la predarea lui în mâna unor funcționari streini, de cât dacă ni se va comunică convențiunea încheiată cu Guvernul Imperiului rus pentru garantarea acestui tezaur și autorizarea dată unor anume funcționari de a primi acele valori în mâinile și sub responsabilitatea Guvernului Imperial rus."

Acestei adrese, ministrul de finanțe E. Costinescu i-a dat răspuns în aceiași zi (11 Decemvrie 1916) [5]):

„Răspunzând adresei D-v. No. 53.402 din 11 Decemvrie 1916", —scria ministrul guvernatorului Băncii,—„vă comunic că puteți

1) **C. I. Băicoianu**, *l. c.*, pag. 141.

2) **Const. Conțescu**, *Istoricul strămutării la Moscova a tezaurului Băncii Naționale și a valorilor celorlalte instituțiuni financiare* (netipărit), pag. 4, Iași, 10 (23) August 1918

3) *Anexa II.* Ap. **C. I. Băicoianu**, *l. c.*, pag. 142—3 (notă).

4) **I. G. Biblicescu**, *l. c.*, pag. 25.

5) *Ibid.*, pag. 25—6.

www.dacoromanica.ro

expedià în toată liniştea stocul metalic al Băncii Naţionale la Moscova, spre a fi pus în tezaurul împărătesc la Kremlin, căci, deosebit de trimiterea dela Petrograd a unui tren special cu gardă puternică pentru transportul acestui stoc, ministrul Rusiei, d-l general Mossoloff, de faţă cu d-l Danielopolu, s'a angajat a semna protocolul acestei operaţiuni, aşa cum ne va conveni, spre a ne da deplină asigurare, atât pentru călătoria la ducere şi întoarcere, cât şi pentru păstrarea în tezaurul dela Kremlin."

A doua zi chiar (12 Decemvrie 1916), ministrul de finanţe supune chestiunea Consiliului de Miniştri, care prin jurnalul Nr. 20.901 bis din aceiaşi zi[1]) „găseşte că este nevoie să se pună în siguranţă în Rusia tezaurul Băncii Naţionale şi aprobă transportarea lui" [2]). Legea votată în aceiaşi zi şi promulgată la 24 Decemvrie [3]), sancţionează această dispoziţiune şi ratifică decretul dela 17 Noemvrie prin care Banca a fost autorizată să-şi strămute sediul dela Bucureşti la Iaşi. Câteva noui dispoziţiuni întroduse în lege, sunt vrednice de menţionat. Banca era autorizată să-şi strămute sediul şi toate depozitele şi valorile, în localitateate în care Guvernul şi-ar fi fixat reşedinţa. Măsura putea fi executată după aprobarea ministrului de finanţe, dată pe baza unui jurnal al Consiliului de Miniştri. Conducerea Băncii îşi avea reşedinţa în acelaşi loc cu instituţiunea, care era împuternicită să facă aceleaşi operaţiuni ca şi la Bucureşti. Convocarea adunării generale era amânată cu un an, în cazul când Banca găsea măsura necesară. Banca putea fi autorizată printr'un decret dat pe baza propunerii ministrului de finanţe, să-şi strămute sediul său central la Bucureşti, atunci când împrejurările aveau să permită acest lucru.

Din punctul de vedere legal, chestiunea evacuării tezaurului Băncii era pe deplin lămurită faţă de Guvernul român. Ne rămâne să examinăm aranjamentul intervenit pentru stabilirea raporturilor care izvorau din această operaţiune între Guvernul rus pe de o parte, Guvernul român şi Banca Naţională pe de altă parte.

Ministrul Rusiei la Iaşi, generalul A. Mossoloff, care înlocuia pe d-l Poklewsky Koziell chemat în ţară pentru un concediu mai în-

1) *Anexa III.* Ap. I. G. Bibicescu, *l. c.*, pag. 26.

2) Interesant este să amintesc numele miniştrilor ce au făcut parte din Consiliul care a autorizat transportarea tezaurului Băncii Naţionale la Moscova: Ion I. C. Brătianu, Victor Antonescu, Vintilă Brătianu, Al. Constantinescu, M. Pherechide, C. I. Istrate, M. G. Cantacuzino, E. Costinescu, I. G. Duca, D. Greceanu, Take Ionescu şi Gh. Mârzescu.

3) *Anexa IV.* Ap. *Monitorul Oficial* Nr. 223 din 25 Decemvrie 1916.

www.dacoromanica.ro

delungat [1]), comunicase prin nota Nr. 148 din 11 Decemvrie 1916 [2]) ministrului de finanțe român, că este autorizat telegrafic să semneze protocolul relativ la încărcarea într'un tren special a tezaurului Băncii Naționale, adăugând că Guvernul rus garantează integritatea lui atât în timpul parcursului, cât și pe tot timpul cât depozitul va rămâne la Moscova. Nota generalului Mossoloff a fost trimisă Băncii Naționale de ministrul finanțelor cu scrisoarea Nr. 1.151 din 11 Decemvrie 1916, care are următorul cuprins [3]) :

„In urma asigurărilor verbale ale d-lui general Mossoloff, ministrul Rusiei, că va semna protocolul de predarea stocului metalic al Băncii, a venit acum cu autorizația dată de ministrul de finanțe al Rusiei d-lui general Mossoloff de a semna acel protocol în numele Guvernului imperial, dând toate asigurările trebuincioase Băncii, atât pentru transportul acelui stoc cât și pentru păstrarea lui în tezaurul imperial din Kremlin. Acum puteți accelera cât mai mult încărcarea stocului, operațiunea fiind de natură a se face cât mai repede.

Puteți lua în același timp înțelegere cu ministrul Rusiei pentru redactarea protocolului, care se va semna îndată ce stocul va fi încărcat."

Intemeindu-se pe aprobarea Guvernului român și pe asigurările date de Rusia, Consiliul General al Băncii Naționale a României a aprobat transportarea tezaurului la Moscova.

In prezența delegatului Guvernului imperial rus, generalul A. Mossoloff, asistat de reprezentanții Băncii Naționale : directorul Th. Capitanovici, cenzorul A. Saligny și casierul central M. Z. Demetrescu, a început încărcarea tezaurului în gara Iași. In ziua de 12(25) Decemvrie 1916 s'au încărcat 7 vagoane purtând numerele : 218.873 Privislanski, 324.609 Po, 170.607 Py, 983.002 H N K, 39.815 Cz, 300.668 M P K și 346.002 P M. Fiecare vagon conținea 100 casete. A doua zi, 13(26) Decemvrie 1916, s'au mai încărcat 7 vagoane numerotate : 889.135 A2 Mnu, 286.927 Py, 597.596 uqubuc, 500.934 M K Hu U, 605.008 uqubuc, 44.083 Cz B M și 112.150 I-O B. Vagoanele conțineau câte 100 casete, afară de penultimul (44.083 Cz B M), în care se încărcase 140 casete. In cea de a treia zi, 14(27) Decemvrie 1916, s'au mai încărcat 3 vagoane : 290.221 Cz B M, 528.259 H N K și 225.692 I-O B. Incărcătura primelor două vagoane era de câte 100

1) **Const. Conțescu**, *l. c.*, pag. 5.

2) *Anexa V.* Ap. **I. G. Bibicescu**, *l. c.*, 27—8.

3) **C. I. Băicoianu**, *l. c.*, pag. 145 (notă).

www.dacoromanica.ro

casete, iar al celui de al treilea (225.692 I-O B), de 98 casete. Valoarea totală a tezaurului în aur efectiv compus din monete diferite şi lingouri era de 314.580.456,84 lei aur. In afară de tezaurul Băncii Naţionale se mai încărcase a treia zi (14/27 Decemvrie 1916) în vagonul Nr. 225.692 I-O B, încă două casete, conţinând bijuteriile M. S. Regina Maria şi a căror valoare era de 7.000.000 lei aur. Casetele purtau sigiliile Băncii Naţionale şi erau toate intacte. Uşile fiecărui vagon au fost închise cu câte o lacată, apoi s'au aplicat câte două sigilii : unul al reprezentantului Guvernului rus, cel de al doilea de către delegaţii Băncii Naţionale. In plus, fiecare uşă a fost plombată de Bancă. Intregului tezaur încredinţat delegatului Guvernului rus şi încărcat în prezenţa sa, îi era asigurată de către Rusia transportarea la Moscova, siguranţa depozitării şi reîntoarcerea în România. Inventarierea lui amănunţită urma să se facă la depozitare.

Cu ocazia terminării încărcării tezaurului (14/27 Decemvrie 1916), s'a redactat un protocol [1]) în trei exemplare originale, dintre care unul a fost predat delegatului Guvernului rus, altul ministrului de finanţe român şi cel de al treilea delegaţilor Băncii Naţionale. Protocolul a fost semnat de A. Mossoloff ministrul Rusiei, Th. Capitanovici, A. Saligny şi M. Z. Demetrescu, delegaţii Băncii Naţionale şi d-l Victor Antonescu, ministru de finanţe al României. Ministrul de finanţe semnând protocolul, a certificat „ ...că Banca Naţională a României a transportat tezaurul său prin intervenţia şi cu consimţimântul Guvernului român şi că tezaurul constituie proprietatea privată a Băncii Naţionale".

Odată tezaurul încărcat şi protocolul redactat şi semnat, trenul a fost îndreptat sub pază puternică spre Moscova, unde a sosit în ziua de 21 Decemvrie st. v. 1916. Cu acest prilej s'a întocmit un protocol [2]) provizoriu de recepţionare a casetelor sosite, care au fost depozitate în vederea verificării şi inventarierii conţinutului în Palatul Armurelor (Orogeinaia Palata) din Kremlin, într'un compartiment de rezervă al sucursalei Băncii de Stat din Moscova.

Conform încheierii Consiliului General al Băncii Naţionale din 2 Decemvrie 1916, directorul Th. Capitanovici, cenzorul A. Saligny şi casierul central M. Z. Demetrescu, au fost delegaţi să însoţească trans-

1) *Anexa VI.* Ap. *Acte şi documente referitoare la chestiunea reparaţiunilor şi datoriilor interaliate ale României* (anexe), pag. 45—7, Bucureşti 1925, Imprimeria Statului.

2) Acest protocol nu l-am putut găsi. Că el a fost redactat nu mai încape nici o îndoială, deoarece protocolul de mai târziu încheiat la 16 Februarie 1917, aminteşte despre dânsul chiar dela început.

www.dacoromanica.ro

portul tezaurului. Lui Th. Capitanovici i s'a dat de Consiliul General însărcinarea să rămână la Moscova și să păstreze două din cheile compartimentului unde aveau să se depoziteze valorile [1]).

Delegații României și ai Rusiei au început la 9 Ianuarie 1917 verificarea și inventarierea conținutului casetelor. Operațiunea s'a executat în timp de 19 zile, ziua de 4 Februarie fiind cea din urmă. Aproape toate valorile au fost minuțios verificate, după un plan mai dinainte stabilit. S'a constatat cu acest prilej că tezaurul Băncii Naționale se cifra la 314.580.456,84 lei aur și era închis în 1.738 casete. In afară de tezaurul Băncii, mai erau două casete cu bijuteriile M. S. Regina Maria, a căror valoare se ridica la 7.000.000 lei aur. Rezultatele verificării s'au consemnat zilnic în procese verbale, pe baza cărora s'a redactat protocolul definitiv la 16 Februarie 1917 [2]), care a fost semnat de delegații ministrului de finanțe rus : Basile Jacowlewitch Kowalnitzky, N. W. Weniaminoff, W. I. Jacowleff ; delegații Băncii Naționale a României : Th. Capitanovici, A. Saligny, M. Z. Demetrescu și reprezentantul Guvernului român, consulul dela Moscova, P. Guérin. Protocolul a fost redactat în patru exemplare, dintre care două au fost înmânate reprezentanților Rusiei și celelalte două delegaților români. Cu acest prilej Guvernul imperial rus confirmă prin reprezentanții săi autorizați angajamentele anterioare. Când Banca Națională avea să-și ridice tezaurul, deschiderea casetelor era limitată la acelea ale căror sigilii ar fi fost complet stricate. Deteriorarea sigiliilor din cauza lovirii sau schimbării de temperatură, nu putea constitui un motiv pentru deschiderea casetei și verificarea conținutului. In timpul cât valorile se aflau la Moscova, reprezentanții acreditați ai Băncii Naționale puteau intra la orice oră în compartimentul unde erau depozitate și aveau dreptul să facă inspecțiuni și verificări parțiale. Inspectarea compartimentului sau orice operațiuni asupra tezaurului, trebuiau să se facă în prezența funcționarilor autorizați ai sucursalei Băncii de Stat din Moscova, avizați despre acest lucru din timp. Pentru orice intrare în compartiment și pentru orice operațiune asupra tezaurului, redactarea unui proces-verbal sumar era necesară. Restituirea valorilor avea să se facă delegaților Băncii Naționale a României, învestiți cu puteri speciale în acest scop.

Rezultatele cifrice ale verificării tezaurului, consemnate în pro-

1) **I. G. Bibicescu**, *l. c.*, pag. 28.

2) *Anexa VII.* Ap. *Acte și documente* etc., pag. 47—50.

www.dacoromanica.ro

cesele-verbale încheiate zilnic, au fost concentrate în două tablouri care s'au anexat protocolului redactat la 16 Februarie 1917. Neputând reproduce în anexe aceste importante documente din cauza mărimii lor, m'am mărginit să le rezum în următorul tablou, care cuprinde toate elementele vrednice să fie cunoscute și cercetate:

Numărul casetelor	Conținutul casetelor	Suma	Cursul în lei aur	Valoarea totală în lei aur
111	Lire engleze	886.482 —	25,22	22.357.076 04
550	Coroane austriace . .	87.798.560 —	1,05	92.188.488 —
726	Mărci germane	116.050.000 —	1,235	143.321.750 —
48	Lire otomane	379.074 75	22,70	8.604.996 82
7	Carolini (lei rom.) . .	1.065.705 —	1,00	1.065.705 —
288	Napoleoni	46.117.140 —	1,00	46.117.140 —
3	Monete ruseşti noui şi vechi	177.212 10	2,66	471.384 20
1	Monete diferite [1]). . .	103.605 12	1,00	103.605 12
3	Lingouri de aur [2]) . .	337.247 80	1,00	337.247 80
1	Diferite valori [3]) . . .	13.063 86	1,00	13.063 86
2	Bijuteriile M. S. Regina Maria [4])	7.000.000 —	1,00	7.000.000 —
1.740	casete în valoare totală de lei aur.			321.580.456,84

Examinând datele cuprinse în tabloul de mai sus, putem trage următoarele concluziuni:

a) Tezaurul Băncii Naționale, împachetat în 1.738 casete, avea o valoare de 314.580.456,84 lei aur, iar bijuteriile M. S. Regina Maria cuprinse în 2 casete erau evaluate la 7.000.000 lei aur. In total deci, valoarea întregului depozit făcut la Moscova pe numele Băncii Naționale în 1.740 casete, era de 321.580.456,84 lei aur. Ca informațiune suplimentară adaug că numărul sacilor în cari se aflau monetele Băncii era 13.823. Cu ocazia minuțioasei verificări și inventarieri ce s'a făcut, au fost cântăriți toți sacii și s'a numărat conținutul a 3.565 saci.

1) Primite pe valoarea arătată pe etichetele sacilor sigilați.

2) Acceptate pentru valoarea și greutatea declarată.

3—4) Aceste trei casete au fost primite pe valoarea declarată fără a fi deschise.

www.dacoromanica.ro

b) Monetele străine au fost transformate în lei aur pe baza cursului teoretic.

c) Stocul Băncii Naționale transportat la Moscova la sfârșitul anului 1916, se compunea în cea mai mare parte din mărci germane (45,56%) și coroane austriace (29,31%), lirele englezești, lirele turcești, carolinii [1]), napoleonii, monetele rusești noui și vechi, lingourile, diferitele monete și valori, reprezentând abia 25,13% din valoarea totală a tezaurului. Acest fapt nu este greu de explicat. In timpul neutralității, România amenințată de Puterile Centrale [2]) le-a procurat cerealele de care aveau nevoie pentru populația lor și îndestularea armatelor înfometate. Punând la dispoziție mijloacele de plată necesare, Banca Națională a reușit să-și mărească de pe urma acestei operațiuni stocul metalic, cu mărcile germane și coroanele austriace aur [3]).

Toate operațiunile de verificare ale tezaurului fiind terminate, porțile compartimentului au fost zăvorîte. Pe poarta interioară (grila de fier), s'a aplicat sigiliul Băncii Naționale. Sigiliul delegaților ministrului de finanțe rus, a fost pus pe poarta exterioară. Cheile dela grila interioară și exterioară au fost luate de Th. Capitanovici, iar cheia dela poarta exterioară [4]) de Basile Jacowlewitch Kowalnitzky, consilier de stat și conducător al sucursalei Băncii de Stat din Moscova. Paza tezaurului s'a încredințat unei gărzi ruse.

Instalarea tezaurului la Moscova a fost comunicată oficial Consiliului Băncii Naționale la 23 Februarie 1917 [5]). In raportul din 19

1) Lei aur, bătuți sub glorioasa și rodnica domnie a Regelui Carol I. Intre aceste monete se aflau câteva piese din cele 100 bucăți de probă a 20 lei bătute în Germania la 1868 și care astăzi sunt extrem de rare. Am reprodus una dintre aceste monete (aversul și reversul) în lucrarea : *Monetele Regelui Carol I*, pl. I, fig. 9, București 1932. Vezi descrierea monetei în aceiași lucrare la pag. 34—5.

2) Caracteristice sunt în această privință mărturisirile pe care le face d-l **C. I. Băicoianu** în citata lucrare (pag. 91) :

„Nevoile de aprovizionare cu cereale ale Germaniei erau atât de mari, încât D-rul Frisch nu s'a sfiit să-mi declare „că dacă România ar refuza Germaniei vânzarea lor, nevoia de aprovizionare a Imperiului ar impune intrarea cu forța armată în România pentru a-și asigura cerealele necesare."

3) Nu este locul să intru în amănunte. Țin însă să adaug că pentru a putea stăvili trimiterea produselor noastre spre Germania și Austro-Ungaria, Guvernul a simulat vânzarea a 80.000 vagoane grâu Angliei. Astfel numai am reușit să menținem bunele raporturi cu Puterile Centrale până în clipa în care ne-am avântat în războiul dreptății, care ne-a găsit cu hambarele pline.

4) Compartimentul avea două grile și o poartă de oțel.

5) **C. I. Băicoianu**, *l. c.*, pag. 155.

www.dacoromanica.ro

Februarie 1917 adresat primei adunări generale a acţionarilor Băncii Naţionale ţinută la Iaşi, întâlnim următoarele informaţiuni pe care Consiliul General le da asupra transportării tezaurului la Moscova [1]) :

„In grija de a pune la adăpost de orice eventualităţi această avuţie în aur a Băncii, adunată cu muncă de ani îndelungaţi, Consiliul nostru General a dispus cu învoirea guvernului, strămutarea ei la Iaşi, iar în timpul din urmă profitând de marea bunăvoinţă a guvernului M. S. Impăratului Rusiei, care ne-a pus la dispoziţiune în Palatul din Kremlin (Moscova) un compartiment special, am strămutat acolo, cu autorizaţiunea guvernului şi potrivit legii din 25 Decembrie 1916, cele 314.580.456,84 ce aveam în tezaurul nostru dela Iaşi. Restul Stocului nostru metalic se găsea de mai înainte în depozit în străinătate, în afară de suma ce avem în casă.

Vă rugăm a vă uni cu noi, spre a exprima, şi cu această ocaziune, recunoştinţa Băncii Guvernului rusesc".

In beciurile dela Kremlin, tezaurul era pus în siguranţă. Poporul rus prin reprezentaţii săi legali, asigurase Băncii Naţionale a României şi Guvernului nostru, conservarea şi restituirea lui.

1) *Rapoturile Consiliului de Administraţiune şi Consiliului de Censori către adunarea generală a acţionarilor din 19 Februarie 1917*, pag. 5, Iaşi 1917. Vezi şi **Victor Slăvescu**, *Istoricul Băncii Naţionale a României, 1880—1924*, pag. 220, Bucureşti 1925.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL III

TIPĂRIREA BILETELOR BĂNCII NAȚIONALE IN RUSIA

După retragerea la Iași, Banca Națională se găsea în imposibilitate de a mai tipări biletele necesare circulațiunii, care era în continuă creștere. Mașinele speciale lipseau, iar hârtia și celelalte materiale se apropiau de sfârșit. Aducerea lor din Anglia sau Franța, întâmpina greutăți de neînvins. Singura soluție era ca tipărirea biletelor să se facă în Rusia. In acest scop, o delegațiune a Băncii Naționale compusă din inginerul G. Dobrovici, M. G. Vidrașcu, D. Manoiloff mecanicul Băncii și Theodor Ardeleanu ca interpret, a plecat din Iași spre Petrograd la 18 Februarie st. v. 1917 [1]).

Delegația a ajuns în Capitala Rusiei la 24 Februarie st. v. 1917. Primele mișcări revoluționare începuse. Ministrul României la Petrograd, Diamandi, nu obținuse încă autorizația Guvernului rus pentru imprimarea biletelor la Tipografia Băncii Imperiului. Aprobarea acestei operațiuni depindea de Direcțiunea Cancelariei de Credit din Ministerul de Finanțe, în fruntea căreia se afla directorul Saanem, cu care d-nii G. Dobrovici și M. G. Vidrașcu s'au grăbit să ia contact. Primirea a fost curtenitoare. Delegații români i-au expus pe larg scopul vizitei lor. Deși situația politică era destul de gravă în Rusia, Saanem i-a asigurat de tot sprijinul, rugând prin telefon pe Tabildarroff, directorul expediției dela Tipografia și Fabrica de Hârtie a Băncii Imperiului, să le dea tot concursul.

Ajunși la Tipografie, cei doi delegați români au fost întâmpinați cu multă bunăvoință de director și secretarul său Manacoff. Discu-

1) Vezi în această privință **C. I. Bălcoianu**, *l. c.*, pag. 153-4 și raportul (netipărit) adresat guvernatorului Băncii Naționale de d-l **M. G. Vidrașcu**, fost șef al Serviciului Controlului.

www.dacoromanica.ro

ţiunile au început şi s'a ajuns repede la un acord. Delegaţii români au ales hârtia pentru imprimarea biletelor de 5 şi 100 lei, care avea să înceapă cel mai târziu la 8 Martie st. n. Au fost transportate la Tipografie şi clişeiele dela gară, aduse dela Iaşi pentru a servi la imprimarea biletelor. Acordul urma să fie perfectat peste câteva zile, ceiace nu s'a mai întâmplat din pricina tulburărilor.

Când delegaţii s'au prezentat din nou la Tipografie, n'au mai găsit pe directorul Tabildarroff care fusese între timp înlocuit cu un căpitan şi care le-a declarat că nu-şi poate lua angajamentul să imprime biletele româneşti, de oarece Tipografia abia poate face faţă marilor cereri de ruble. In urma acestui refuz categoric, ministrul român a fost rugat să intervină pe lângă Guvernul provizoriu de curând instalat la cârma Impărăţiei. Intervenţia a fost făcută în zilele de 16 şi 17 Martie şi a avut un rezultat satisfăcător. La Ministerul de Finanţe s'a convocat o conferinţă pentru a cerceta posibilităţile de tipărire a biletelor româneşti. Au luat parte la această conferinţă noul director al Tipografiei Băncii Imperiului şi directorul Tipografiei Casei de Depuneri. Directorul Tipografiei Băncii Imperiului a persistat în hotărîrea sa. In schimb directorul Tipografiei Casei de Depuneri a declarat că poate pune la dispoziţia delegaţilor români câteva maşini de imprimat, fără ca să-şi ia angajamentul de a controla, tăia şi împacheta biletele. Această operaţie s'a oferit s'o execute într'un timp mai îndelungat Tipografia Băncii Imperiului, dar delegaţii români au refuzat propunerea pentru a evita transportul biletelor imprimate dela un capăt la altul al oraşului.

In a doua jumătate a lunii Martie a anului 1917, a început imprimarea biletelor de 2 lei la Tipografia Casei de Depuneri şi puţin mai târziu, a celor de 5 şi 100 lei. Hârtia albă (americană) pentru biletele de 2 lei şi aceia filigranată de provenienţă japoneză pentru biletele de 5 şi 100 lei, a fost pusă la dispoziţie de Tipografia Băncii Imperiului.

Pentru a grăbi imprimarea, direcţiunea Tipografiei a cerut Guvernului în urma stăruinţelor delegaţilor români, încuviinţarea orelor de lucru suplimentare. Cererea a fost aprobată de Guvern, dar Comitetul Central al Sovietului Lucrătorilor şi Soldaţilor a respins-o. In urma acestei hotărîri, s'a angajat la începutul lunii Mai tipografia particulară Golike & Co., care a pus la dispoziţia delegaţilor români maşinele necesare pentru numerotarea şi grifarea biletelor de 2, 5 şi 100 lei. Tot aici s'au tipărit biletele de 1 leu şi o parte din acelea de 2 lei. Deasemeni în cursul lunii Mai Tipografia Băncii Imperiului a imprimat, numerotat şi grifat, un mic număr de bilete a 5 lei.

www.dacoromanica.ro

In tot timpul cât s'au imprimat biletele românești la Petrograd, nu a lipsit decât o singură coală cu 8 bilete a 100 lei complet tipărite, numerotate și grifate.

S'au expediat din Petrograd la Iași bilete imprimate și hârtie albă în trei rânduri: 1) la 30 Martie (ajunul Paștelor) prin Louis Lagerquist și Paul Nicanaroff funcționari la Banca Imperiului, 200.000 coale hârtie albă și 14.000 foi a 16 bilete de 2 lei numerotate și negrifate; 2) la 12 Aprilie cu un tren sanitar 32.000 foi a 16 bilete a 2 lei și 3) la 12 Iunie 1917 prin d-l Al. Zeuceanu care venea prin Arhanghelsk din Franța cu bilete de 100 și 20 lei tipărite acolo, bilete de 1, 2 și 5 lei într'un vagon blindat al Băncii Imperiului.

La sfârșitul lunii Iunie 1917, a încetat imprimarea biletelor la Petrograd. Activitatea a continuat la Moscova, unde Banca Națională a cumpărat cu prețul de 225.000 ruble prin intermediul lui Al. Henegaru și pe numele d-lui inginer G. Dobrovici, o tipografie dela doamna I. E. Peciughina. Biletele se puteau tipări astfel mai aproape de țară, iar reședința delegaților români era în orașul în care a fost depozitat tezaurul.

Inventarul tipografiei cumpărate se compunea din:

2 mașini mari automate sistem Augsburg, aproape noui.
2 „ „ sistem american, aproape noui.
2 „ mici plane sistem Augsburg, în bună stare de funcționare.
2 „ bostoane.
1 mașină mare pentru două culori, veche.
1 „ „ de tăiat, din cele mai noui modele.
1 „ de tăiat mai mică.

Diferite ustensile necesare tipografiei și aproape un vagon de litere.

Clișeiele, cerneala, hârtia albă (americană) și acea filigranată (japoneză), au fost aduse dela Petrograd. Activitatea a început în prima jumătate a lunii Iulie 1917. Dar greutățile n'au întârziat să se ivească. Cu toate acestea tipografia a lucrat necontenit până către sfârșitul lunii Decemvrie 1917.

La Petrograd și la Moscova s'au tipărit următoarele bilete[1]):

717	alfabete	de	1 leu	= 17.925.000	bilete	=	17.925.000 lei.
500	„	„	2 lei	= 12.500.000	„	=	25.000.000 „
154	„	„	5 „	= 3.850.000	„	=	19.250.000 „
42	„	„	100 „	= 1.050.000	„	=	105.000.000 „
1.413	„			= 35.325.000	„	=	167.175.000 „

1) I. G. Bibicescu, *l. c.*, pag. 31.

www.dacoromanica.ro

D-l C. Vasilescu, actual şef de serviciu principal la Banca Naţională, a sosit la Moscova în timpul revoluţiei bolşevice, având misiunea să transporte în ţară biletele tipărite. Pătrunderea în oraş i-a fost imposibilă din cauza bombardamentului şi a împuşcăturilor. D-sa s'a retras la Kiew, unde a aşteptat zile mai bune. Când lucrurile s'au mai limpezit, a luat drumul Moscovei. De aici a încărcat biletele care erau complet imprimate, numerotate şi grifate, hârtie albă şi alte materiale necesare tipăririi. Toate acestea au fost transportate la Iaşi cu trenul special al colonelului canadian Boyle. Transportul, care a fost cel din urmă, s'a efectuat în prima jumătate a lunii Decemvrie 1917. La tipografie au mai rămas patru lăzi, conţinând fiecare câte 7.000 foi a 25 bilete de 1 leu complet imprimate şi numerotate, însă negrifate.

Abaterea pe care am făcut-o în acest capitol dela subiectul lucrării, era necesară. Datorită ei voi putea explica în paginile care urmează, lucruri extrem de importante în legătură cu tezaurul român dela Moscova.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL IV

AL DOILEA TRANSPORT LA MOSCOVA

La 1 Ianuarie 1917, frontul româno-rus definitiv închegat pe graniţa apuseană şi de Miază-Zi a Moldovei, stăvilise înaintarea vijelioaselor valuri vrăjmaşe. Iaşii devenise inima ţării. Acolo s'au strâns într'un singur mănunchiu toţi cei ce aveau încrederea nestrămutată în împlinirea idealului care dela Mihai Viteazu încoace hrănise cugetarea poporului românesc şi tot acolo se îndurau cele mai cumplite suferinţe morale şi materiale. Rănile retragerii erau adânci şi trebuiau tămăduite. Reorganizarea grabnică în toate domeniile se impunea. Armata nu putea fi uitată. De refacerea ei depindea victoria pe care gândul nici unui român n'o părăsise. Şi cei ce se aflau la cârma ţării, au ascultat porunca vremii. După o iarnă lungă şi geroasă, primele raze ale soarelui de primăvară au luminat fruntile înseninate. Totul se limpezise. Armata era refăcută şi în ea din nou îşi putea pune ţara nădejdea.

Dar duşmanul veghiase. Ajuns la capătul puterilor sale, era hotărît să dea lupta decisivă, care să-i asigure cucerirea Moldovei. Pe la începutul lunii Iulie a anului 1917, el se pregătea cu multă încordare în vederea atingerii ţelului pe care-l urmărea.

Revoluţia isbucnise în Rusia. Sufletele soldaţilor ruşi de pe front, au început să fie înveninate de purtătorii steagului roş. Ei refuzau să mai lupte, părăsind poziţiile pe distanţe de zeci de chilometri. Situaţia apare pentru noi din nou îngrijorătoare. In raport cu lungimea frontului de apărat şi superioritatea tehnică şi numerică a duşmanului, armata noastră era prea mică şi prea slabă. Şi cu toate acestea, lupta trebuia dusă până la capăt. România nu putea tolera să fie considerată laşă de lumea întreagă.

www.dacoromanica.ro

La Iaşi se punea din nou în discuţiune problema evacuării în Rusia. Soluţia era impusă de realitatea faptelor. Asupra salvării fiinţei Statului român, toată lumea era de acord. Guvernul a propus ca localitate de evacuare Poltava. Aceasta fiind suprapopulată de refugiaţii ruşi, autorităţile ţariste au indicat oraşul Kerson [1]), situat la gura Niprului. Al doilea convoi a pornit pe drumuri necunoscute spre inima Rusiei. La Kerson se făceau pregătiri pentru instalarea Suveranilor. Birourile Parlamentului şi un însemnat număr de senatori, deputaţi, magistraţi, funcţionari publici şi particulari, etc., au luat drumul pribegiei. Avutul ţării nu putea fi părăsit. Guvernul a luat măsuri şi pentru evacuarea lui.

Consiliul de Miniştri [2]) în urma propunerii d-lui N. Titulescu, ministru de finanţe, întemeindu-se pe art. 1 al legii din 24 Decemvrie 1916, hotărăşte prin jurnalul Nr. 275 bis din 18 Iulie 1917, strămutarea sediului şi a avutului Băncii Naţionale în Rusia. Hotărîrea a fost adusă la cunoştinţa guvernatorului prin scrisoarea Nr. 11.960 din 22 Iulie, semnată de d-l N. Titulescu şi regretatul economist I. Angelescu. Adresa are următorul cuprins [3]) :

„Am onoare a vă înainta în copie jurnalul Consiliului de Miniştri, din 18 Iulie a. c., prin care Banca Naţională este autorizată, conform art. 1 al legei publicată în Monitorul Oficial No. 233/916, a-şi strămuta aiurea sediul şi avutul ei, cât şi pe cel pe care îl are în păstrare.

In consecinţă, vă rog, ca dintr'o dată, sau în mai multe rânduri, să luaţi măsurile necesare pentru ca, faţă de împrejurările eventuale, interesele Băncii să fie apărate.

Bine înţeles, vă rugăm să ţineţi seamă că Statul va avea aci nevoe mai departe de concursul Băncii şi deci vă rugăm a îngriji să se reţină stocul necesar de bilete pentru acest scop, Banca funcţionând mai departe aci."

In acelaşi sens s'a făcut o comunicare tuturor instituţiunilor bancare mai importante, care au fost invitate să ia grabnice măsuri pentru [4]) „ca avutul societăţii, consistând în titluri, efecte de orice

1) **George Georgescu**, *Fapte, împrejurări şi amintiri, în timpul neutralităţii şi războiului 1914—1919, în România şi Odessa*, pag. 42, Bucureşti 1933.

2) Consiliul de Miniştri era format din : Ion I. C. Brătianu, M. Pherekide, Take Ionescu, Barbu Şt. Delavrancea, Emil Costinescu, Dim. Greceanu, Al. Constantinescu, M. G. Cantacuzino, N. Titulescu, I. G. Duca, Gh. Mârzescu, Vintilă Brătianu şi Const. Iancovescu.

3) **I. G. Bibicescu**, *l. c.*, pag. 32.

4) **Const. Conţescu**, *l. c.*, pag. 6.

www.dacoromanica.ro

natură, obiecte prețioase, etc., să poată fi imediat expediate în Rusia, numerarul urmând a fi vărsat de urgență Băncii Naționale". Băncile : Comercială Română, Marmorosch Blank, Românească, Comerțului și Banca de Scont, au fost invitate să comunice dacă [1]) „în scop de a funcționa mai departe (pentru populațiunea neevacuată) voesc a fi autorizate să păstreze 10% Moldova și Iașilor 20% din portofoliile lor și o egală proporție din suma depunerilor, titlurile urmând a fi trimise în întregime aiurea în toate cazurile."

Totodată, noul Guvern de colaborare venit în locul acelui liberal, se pune în legătură cu plenipotențiarul Rusiei dela Iași, pentru a obține asigurări în privința transportului, păstrării și restituirii nouilor valori ce urmau să fie expediate. Generalul A. Mossoloff plecase și Poklewsky Koziell se înapoiase la post. Acesta informează pe ministrul de finanțe român prin adresa Nr. 1.621 din 24 Iulie 1917 [2]), că a cerut telegrafic Guvernului său autorizarea : *a*) să semneze pentru dânsul protocoalele privitoare la încredințarea valorilor românești autorităților ruse ; *b*) garanția Guvernului rus în privința siguranței acestor depozite atât în timpul parcursului, cât și după ajungerea lor la destinație. Cum situația impunea evacuarea imediată a valorilor, Poklewsky Koziell propunea să semneze protocoalele de încărcare înainte de a primi răspunsul, rămânând ca ratificarea de către Guvernul rus să se facă ulterior. După două zile însă, el primește din partea Guvernului său depline puteri pentru a semna protocoalele privitoare la evacuarea în Rusia a valorilor care aparțineau Băncii Naționale și instituțiunilor publice din România. Despre acest lucru a fost înștiințat ministrul nostru de finanțe de către consulul general rus, prin adresa Nr. 1.672 din 27 Iulie 1917 [3]).

In timp ce se duceau tratativele, pregătirile pentru transportarea valorilor în Rusia se făceau cu multă grabă. Banca Națională luase măsuri pentru aducerea tuturor valorilor din sedii. Se păstrează la Iași întregul stoc de bilete și hârtie de imprimat. Restul valorilor după o amănunțită inventariere au fost împachetate și sigilate. La fel a procedat Casa de Depuneri și celelalte instituțiuni publice și particulare. Incărcarea trenului începută la 23 Iulie, s'a terminat la 27 ale aceleiași luni. Douăzeci și patru de vagoane, dintre care trei conțineau valorile Băncii Naționale, au fost complet încărcate și chiar în seara zilei de 27 Iulie, trenul a luat drumul Moscovei. Cu acest

1) Const. Conțescu, *l. c.*, pag. 6.

2) *Anexa VIII.* Ap. *Acte și documente* etc., pag. 50—1.

3) *Anexa IX. Ibid.*, pag. 51.

www.dacoromanica.ro

prilej s'au semnat două protocoale : unul [1]) de către Stanislaw Poklewsky Koziell ministrul Rusiei, d-l N. Titulescu, ministrul de finanţe al României, şi delegaţii Băncii Naţionale, cenzorii C. Nacu şi generalul N. C. Constantinescu ; altul [2]) de către Stanislaw Poklewsky Koziell, ministrul Rusiei, d-l N. Titulescu, ministrul de finanţe al României, C. Ionescu, directorul Casei de Depuneri, G. Zaharia, casier general şi N. Lupu, membru în Consiliul de Administraţie al Casei de Depuneri, deputat. Fiecare protocol a fost redactat şi semnat în câte trei exemplare originale. Banca Naţională a luat un exemplar din primul protocol, Casa de Depuneri un exemplar din cel de al doilea, iar reprezentantul Guvernului rus şi al acelui român câte un exemplar din fiecare.

Cele 3 vagoane încărcate cu valorile Băncii Naţionale purtau numerele 142.013, 832.742 şi 905.964 şi conţineau 78, 54 şi 56 casete, în total 188 casete, a căror valoare declarată era de 1.594.836.721,09 lei. Din totalul de 1.594.836.721,09 lei, aurul efectiv valora 574.523,57 lei, valoarea arhivei era calculată la 500.000 lei, iar restul de 1.593.762.197,52 lei aur reprezenta titluri, efecte, depozite şi alte valori. Uşile vagoanelor au fost încuiate. Apoi s'a aplicat pe fiecare sigiliul de către consulul rus şi reprezentanţii Băncii Naţionale. In plus, fiecare vagon a fost plombat şi reprezentantul Guvernului român a aplicat sigiliul pe trei din uşile vagoanelor. Se menţiona în protocolul încheiat, că cu începere din ziua încărcării valorilor, Guvernul rus garantează Băncii Naţionale siguranţa transportului, a depozitării şi reîntoarcerii lor în România. Cu ocazia depozitării în Rusia, avea să se facă o nouă inventariere a casetelor şi să se încheie un protocol. Deasemeni se precizase că cheile dela compartimentul unde vor fi depuse valorile, se vor împărţi între reprezentanţii Băncii Imperiului şi directorul Th. Capitanovici, delegatul Băncii Naţionale. In lipsa lui Th. Capitanovici din Moscova, cenzorul C. Nacu era desemnat să păstreze în mod provizoriu cheile.

Incărcarea valorilor Casei de Depuneri s'a făcut în zilele de 23, 24, 25 şi 27 Iulie 1917. In prima zi s'au încărcat în vagoanele numerotate : 198.291, 411.271, 131.911, 832.135 şi 403.175, câte : 103, 107, 90, 129 şi 126 casete. A doua zi s'au încărcat 149, 79, 46, 62, 56, 73 şi 58 casete, în vagoanele care purtau numerele : 731.410, 792.100, 193.163, 325.787, 629.276, 172.880 şi 591.805. In cea de a treia zi au fost

1) *Anexa X.* Ap. *Acte şi documente* etc., pag. 51—3.
2) *Anexa XI. Ibid.*, pag. 53—5.

www.dacoromanica.ro

încărcate vagoanele numerotate : 120.870, 599.483, 406.662, 656.036, 761.253, 286.196, 179.883 şi 455.189, cu : 52, 57, 81, 37, 108, 85, 82 şi 55 casete. In sfârşit, în ziua plecării trenului (27 Iulie st. v.), s'a mai încărcat un vagon cu 26 casete şi care purta numărul 424.629. Casa de Depuneri expediase deci în total 1.661 casete [1]) în 21 vagoane. Valoarea declarată era de şapte miliarde jumătate lei. Casetele intacte, erau toate sigilate. Uşile vagoanelor au fost încuiate cu câte o lacată şi s'a aplicat pe fiecare câte un sigiliu al reprezentantului Guvernului rus şi român. Din ziua încărcării, valorile erau încredinţate Guvernului rus, care garanta transportul, depozitarea şi repatrierea lor. La Moscova urma să se facă o inventariere a lor şi să se constate starea în care au ajuns. Operaţiunea trebuia consemnată într'un nou protocol. Cheile compartimentului în care erau să fie depozitate valorile, aveau să fie încredinţate delegatului Guvernului rus şi delegatului Casei noastre de Depuneri.

Trenul a ajuns la Moscova în ziua de 3 August. Transportul s'a efectuat sub directa supraveghere a cenzorilor Băncii Naţionale, generalul N. Constantinescu şi C. Nacu ; directorul Casei de Depuneri C. Ionescu şi delegaţii instituţiunilor bancare din ţară : Em. Pantazi— Banca de Credit, Paspati—Banca Marmorosch Blank, Dupont— Banca Comercială, Creangă—Banca Generală, Şeitan şi Tomescu— Banca de Scont. Câţiva funcţionari ai Băncii Naţionale au însoţit trenul, dat în paza unei gărzi de cazaci comandată de un locotenent.

La Moscova s'au semnat două procese-verbale de depunere a valorilor. Primul [2]) de către reprezentanţii Băncii Naţionale : Th. Capitanovici, C. Nacu şi N. C. Constantinescu şi delegaţii Băncii Imperiului : W. Kowalnitzky, N. Weniaminoff şi W. Jakowleff. Cel de al doilea [3]) de către delegaţii Casei de Depuneri şi Imprumuturi rusă : P. Zaremba şi E Lévitzky şi delegaţii Casei de Depuneri şi Consemnaţiuni române : C. Ionescu şi Gr. Zaharia. Ambele procese-verbale poartă şi semnătura consulului român dela Moscova P. Guérin, care împreună cu ceilalţi delegaţi, a asistat la depunerea valorilor. Fiecare proces-verbal s'a redactat în limba rusă şi franceză în câte patru exemplare, dintre care s'au predat câte două delegaţilor respectivi români şi ruşi.

Valorile Băncii Naţionale au fost depozitate în acelaşi compartiment dela Kremlin (Orongeinaia Palata), unde fusese depus

1) In afară de aceste casete se mai aflau încărcate 48 colete.

2) *Anexa XII.* Ap. *Acte şi documente* etc., pag. 55—6.

3) *Anexa XIII. Ibid.*, pag. 56—8.

www.dacoromanica.ro

încă din Februarie stocul metalic și bijuteriile M. S. Regina Maria. Cele 188 casete sosise intacte. Numai sigiliile câtorva suferise din cauza transportului mici avarii fără importanță. Ele au fost primite pentru valoarea totală declarată de 1.594.336.721,09 lei. In afară de această sumă, arhiva era evaluată la 500.000 lei. Pe poarta interioară a tezaurului s'au aplicat sigiliile Băncii Naționale a României, iar pe poarta exterioară, acelea ale Băncii Imperiului. Cheia dela grilă și una dela poarta exterioară, au fost predate lui Th. Căpitanovici. Gerantul Băncii Imperiului din Moscova, W. Kowalnitzky, a luat o singură cheie dela poarta exterioară. O gardă rusească era însărcinată cu paza tezaurului.

In prezența delegaților Guvernului rus și român, s'a descărcat și tezaurul Casei de Depuneri în nopțile de 3—4, 5—6, 8—9, 21—22, 22—23 și 25—26 August 1917 și a fost depozitat în localul Casei de Imprumuturi și Depozite a Rusiei, din strada Nastasinsky Nr. 3. Cele 1.621 casete [1]), a căror valoare declarată era de șapte miliarde jumătate lei, conțineau titluri, efecte, depozite, o parte din arhivă, registre, diferite valori, etc. și au fost astfel depozitate în trei compartimente : *a*) 366 casete într'o cameră dela parter ce avea o singură ușă incombustibilă și cinci ferestre dintre care trei dădeau în stradă și două în ogradă ; *b*) 263 casete la al treilea etaj într'o cameră despărțită printr'un zid subțire de piatră de depozitul Casei de Depuneri și Imprumuturi rusă și care avea o ușă și o fereastră interioară ce se deschidea spre rețeaua ce masca ascensorul. Ferestrei i s'a aplicat un dublu sigiliu. Camera mai avea patru ferestre prevăzute cu gratii groase de fier și apărate de câte o grilă exterioară tot de fier ; *c*) 992 casete într'un compartiment din subsolul clădirii, care avea o ușă groasă de lemn legată în fier, iar ferestrele erau cu gratii și grile de fier. In cele trei compartimente neîncăpând o casetă din cauza mărimii sale, aceasta a fost depusă sub chitanță specială în depozitul Casei de Depuneri din Moscova. Afară de câteva casete puțin deteriorate în timpul transportului, toate celelalte au sosit în perfectă stare. Reprezentanții Guvernului rus nu au verificat nici greutatea și nici conținutul casetelor. Camerele unde au fost depozitate, s'au pecetluit cu sigiliul Ministerului de Finanțe român și acela al Casei de Depuneri din Moscova. Cheile s'au dat toate directorului Casei de Depuneri, C. Ionescu, care avea dreptul să inspecteze oricând valorile, respectând

1) Casa de Depuneri expediase dela Iași 48 colete și 1.661 casete. La Moscova fiind împachetate mai multe casete la un loc, numărul lor a scăzut la 1.621.

www.dacoromanica.ro

bine înţeles regulile serviciului de gardă şi prevenind despre acest lucru în fiecare dată pe directorul Casei de Depuneri ruse. Garda de cazaci a Casei de Depuneri şi Imprumuturi din Moscova, comandată de un locotenent, avea în sarcina sa şi paza valorilor româneşti.

Din cele expuse până aici, rezultă că prin cele două transporturi s'au expediat la Moscova sub numele de *tezaurul român*, următoarele valori :

Primul transport.

1.738	casete conţinând stocul metalic de aur al Băncii Naţionale a României, lei aur	314.580.456,84
2	„ conţinând bijuteriile M. S. Regina Maria, lei aur	7.000.000,—

Al doilea transport.

188	casete conţinând aur efectiv din stocul metalic al Băncii Naţionale, lei aur	574.523,57
	casete conţinând arhiva Băncii Naţionale lei aur.	500.000,—
	casete conţinând titluri, efecte, depozite şi alte valori proprietatea Băncii Naţionale lei aur	1.593.762.197,52
1.621	„ conţinând numerar, bijuterii, tablouri şi alte diferite depozite făcute Casei de Depuneri de particulari, instituţiuni publice şi private, lei aur .	7.500.000.000,—
3.549	„ conţinând valori în sumă totală de lei aur.	9.416.417.177,93

Banca Naţională a României expediase 1.928 casete în valoare de 1.916.417.177,93 lei aur. Din această sumă, 7.000.000 lei erau evaluate bijuteriile M. S. Regina Maria, iar arhiva Băncii 500.000 lei. Valorile trimise de Casa de Depuneri în 1.621 casete, atingeau cifra de 7.500.000.000 lei aur. Aceasta a fost valoarea declarată la Moscova. Realitatea era însă alta. Adevărata valoare a depozitului făcut în Rusia de Casa de Depuneri reprezintă o cifră cu mult mai mare, deoarece în compunerea lui intrau obiecte unice care nici nu pot fi evaluate.

www.dacoromanica.ro

Şi acum, pentru a termina acest capitol, ar trebui să dau la iveală inventarul amănunţit al tuturor comorilor ţării trimise la Moscova cu cel de al doilea transport, pentru a fi ferite din calea duşmanilor. Reamintirea lui ar fi prea dureroasă. De aceia nu-l mai desmormântez de sub colbul aşternut de vreme. Am credinţa nestrămutată că ziua când va trebui să fie scos la lumină din întunericul arhivelor, nu este prea îndepărtată. Nu mă pot totuşi opri să nu reîmprospătez în mintea multora dintre noi, câteva dintre podoabele muzeelor şi colecţiunilor particulare româneşti, care au intrat în compunerea celui de al doilea transport, în afară de aurul, arhiva şi valorile Băncii Naţionale; arhiva Creditului Funciar Rural cuprinzând acte de proprietate a unui mare număr de bunuri funciare; arhivele multora dintre instituţiunile publice şi particulare; etc., etc. Amintesc numai, că spre Moscova au luat drumul [1]) „...o parte din arhivele statului şi ale ministerelor, actele orăşeneşti ale Braşovului, aduse în Bucureşti ca să fie salvate, picturile lui Grigorescu şi alte tablouri rare din pinacoteca Statului şi din muzeul Kalinderu, ...variatele gajuri ale Muntelui de Pietate, odoarele mănăstireşti din Moldova şi Muntenia, preţioasele colecţiuni ale Academiei Române, compuse din numeroase documente originale, 300 de pergamente cu peceţi domneşti, 25 de volume-manuscripte române şi slavone, câteva tablouri în uleiu, de mare valoare—printre ele şi portretul lui Avram Iancu, făcut după natură de pictorul Rosenthal — unele rarităţi între care şi vestitele „Răspunsuri ale Mitropolitului Varlaam din 1644 la Catechismul calvinesc" — unicul exemplar cunoscut — colecţiunile de medalii şi monezi vechi moldoveneşti şi munteneşti, strânse cu osârdie de Dimitrie Sturdza, precum şi piesele rare ale muzeului nostru de Antichităţi, cuprinzând şi vestita *Cloşcă cu puii de aur*, singura urmă de trecere a Goţilor pela noi. Valori incalculabile... Tot ce era mai de preţ, tot ce alcătuia o bogăţie nobilă şi sfinţită de veacuri în durerile neamului nostru, toată aurăria şi argintăria lucrată cu ciocanul şi bătută în nestimate — faima mânăstirilor şi a singuratecelor schituri— ...acele panaghiare ale lui Ştefan cel Mare dela Mânăstirea Neamţului şi evangheliile slavoneşti ferecate în aur şi 'n argint din veacul XV şi XVI; ...odoarele Brâncoveneşti ale Horezului şi cele Cantacuzineşti dela Mânăstirea dintr'un Lemn; ...urmele pietăţii bătrânilor voievozi şi a strămoşilor noştri—care-şi însemnau şi în acest chip trecerea lor

1) **D. D. Patraşcanu**, *In faţa naţiunii*, pag. 9 şi urm. Edit. H. Steinberg & Fiul, Bucureşti 1925.

www.dacoromanica.ro

prin viaţă — şi care s'au păstrat sute de ani prin sfintele lăcaşuri, ca nişte moaşte scumpe din trecutul sbuciumat al poporului românesc...

Durerea noastră este însă cu deosebire mare, când ne vin în minte odoarele lui Atanaric. Tezaurul dela Pietroasa era citat, ca o podoabă a României, în toate manualele străine de artă veche, descris în amănunţime şi râvnit de cele mai vestite muzee. Iar inscripţia gotică de pe verigă, scrisă cu caractere runice, a fost cetită cu emoţie şi tălmăcită în felurite chipuri de marii învăţaţi ai lumii [1])... O bună parte din tezaur fiind alcătuită din obiecte fără preţ, iar unele din odoarele mănăstireşti, cum sunt acele minunate evanghelii dela Neamţ, chivotele şi epitrachilul dela Bistriţa şi toate darurile lui Vasile Lupu şi ale soţiei sale, Tudosca, dela biserica Trei-Ierarhi din Iaşi, între care şi acea minune de evanghelie scrisă de Isidor din Bădăuţi, apoi monezile şi medaliile vechi româneşti ale Academiei şi comorile dela Pietroasa, fiind *unice*, nu se pot plăti cu tot aurul lumii."

„Când a venit panica şi au început să se strângă, cu înfrigurare, toate bogăţiile ţării româneşti, spre a fi trimise la Moscova, un singur om n'a voit să cedeze valorile ce le avea sub privigherea sa : stareţul mănăstirii *Secul*, din judeţul Neamţului. Aşa au fost scăpate dela pieire odoarele acestei frumoase mănăstiri, între cari şi acel vestit aer al lui Nestor Ureche, mare vornic al ţării de jos şi al soţiei sale Mitrofana, din 1608 „în zilele blagoslovitului Voevod, Simion Movilă". Numele stareţului, care a văzut limpede şi nu a avut încredere în Rusia ţaristă, opunându-se cu hotărîre... ca să predea odoarele mânăstirii, este *protosinghelul Ilarion Bălăiţă.*" [2]).

In timp ce la Iaşi nu se pierdea nici o clipă încărcându-se ziua şi noaptea comorile ţării pentru a fi transportate la Moscova, dincolo de Nistru fâlfâia steagul roşu. Adesea ori s'a susţinut că garanţiile scrise date de Guvernul rus şi bubuiul neîncetat al tunului vrăjmaş dela hotarul împlântat în trupul ţării noastre sângerânde, întunecase judecata tuturor şi mai ales pe aceia a conducătorilor. Mi se pare că la această concluzie se poate uşor ajunge, atunci când cu voie sau fără voie, se pierd din vedere fapte fără însemnătate în aparenţă, dar extrem de importante în realitate. Cine putea bănui oare, cine? în acele clipe cumplit de dureroase pentru neamul şi patria noastră, că Rusia, temuta şi puternica Rusie, care înecase în sânge nenumă-

1) Toate piesele cântăreau 18 Kg. aur.

2) **Alex. F. Mihail**, *Noui complectări despre tezaurul dela Moscova. D. D. Pătrăşcanu ne dă interesante amănunte*, „Dimineaţa" din 27 Iulie 1933, pag. 12

www.dacoromanica.ro

rate răzvrătiri, se află la o mare răspântie istorică și că pierzarea o pândește ? ! Prin mintea cui putea să-i fulgere gândul că se va nărui Impărăția Romanovilor, care veacuri dearândul înfruntase ca o stâncă de granit în Răsăritul Europei valurile vremii ? ! Și chiar dacă Guvernul român ar fi prevăzut prăpastia ce i se deschidea în cale părăsind pământul strămoșesc, putea el sili întregul popor să îngenuncheze în fața dușmanilor amenințători ? ! Nu a fost oare mai multă demnitate în atitudinea lui atunci când a luat eroica hotărîre de a înfrunta riscurile și primejdiile pentru a salva în țara celui mai apropiat aliat, avutul și ființa Statului nostru ? !

Nu am pornit cu gândul să judec. De aceia nici nu apăr și nici nu critic pe nimeni. Altora le las sarcina să pronunțe sentința pe baza faptelor înșirate. Eu mi-am îndeplinit conștiincios rolul de cronicar al unor vremuri, în care iuțeala evenimentelor întrecea agerimea gândului celui mai înțelept dintre oameni.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL V

REVOLUȚIA DIN RUSIA. SITUAȚIA TEZAURULUI ROMÂN DELA MOSCOVA

La 21 Decemvrie st. v. 1916, a sosit la Moscova primul transport din tezaurul Băncii Naționale a României, în valoare de 321.580.456,84 lei aur [1]). Verificarea lui începută la 9 Ianuarie 1917, a durat până la 4 Februarie. Protocolul care constată depunerea valorilor Băncii Naționale în Cetatea Kremlinului sub deplina garanție a Guvernului rus, a fost redactat și semnat la 16 Februarie același an.

Cu douăsprezece zile mai târziu, la 28 Februarie 1917, s'a constituit la Petrograd un soviet, Consiliul Lucrătorilor, care s'a transformat în curând în Consiliul Lucrătorilor și al Soldaților [2]). Acesta a pregătit în cele mai mici amănunte greva generală, care a isbucnit la 11 Martie 1917 în uzinele și fabricile din Petrograd și împrejurimi. Odată cu isbucnirea grevei, orice activitate a încetat. Nici un vehicul nu mai circula. Nesfârșite coloane de greviști manifestau pe principalele străzi ale orașului. Cea mai mare parte din populație privea cu simpatie mișcarea și se alătura cu entuziasm manifestanților. Discursurile se țineau unul după altul în fiecare colț de stradă, în fiecare piață. Incapacitatea și incorectitudinea administrației, erau înfierate. Peste tot se cerea „pâinea cea de toate zilele", care deși se afla din belșug în Rusia, nici nu se zărea la Petrograd. Agenții germani, urmărind realizarea planului elaborat la Berlin, cumpărase și ascunsese toate rezervele de cereale, iar administrația în adins

1) Din suma de 321.580.456,84 lei aur, 7.000.000 lei aur reprezenta valoarea a două casete care conțineau bijuteriile M. S. Regina Maria.

2) **Jean Lescure**, *La révolution russe, le bolchevisme, communisme et N. E. P.*, pag. 40, Paris 1929.

www.dacoromanica.ro

nu activa aprovizionarea marilor centre pentru a provoca nemulțumirea populației, care să justifice măsurile preventive pe care intenționa să le ia împotriva mișcărilor revoluționare prevăzute încă dela sfârșitul anului 1916.

A doua zi după declararea grevei generale, intensitatea manifestațiunilor a depășit toate așteptările. Sute de mii de oameni biciuiți de foame, cutreierau fără țintă străzile Capitalei Imperiului. Mulțimea devenea din ce în ce mai amenințătoare. O mare de oameni se adunase pe Perspectiva Newsky. Strigătele cutremurau văzduhul. Armata a fost chemată în grabă și i s'a dat ordin să împrăștie cu forța pe manifestanți. Jandarmii și polițiștii n'au cunoscut îndurarea. Cazacii erau blânzi.

Ziua de 13 Martie 1917 a fost decisivă. Pe Perspectiva Newsky mulțimea manifestând zgomotos, luase drumul spre Palatul de Iarnă al Țarului. Polițiștii și jandarmii vegheau. Incercarea lor de a stăvili puhoiul manifestanților fiind zadarnică, au fost chemate noui ajutoare. Trupele sosite, au refuzat să facă uz de arme, fraternizând cu mulțimea. Mitralierele instalate din timp pe acoperișurile celor mai înalte clădiri și la toate colțurile de stradă pe unde se bănuia că vor trece manifestanții, au intrat cu furie în acțiune. Gurile de foc semănau moartea în norod. Revoluția pașnică până atunci, a devenit violentă. Lupta era deschisă. Casele unde se aflau adăpostiți polițiștii și jandarmii și unde erau instalate mitralierele, au fost luate cu asalt. Răzbunarea mulțimii căreia i se alăturase soldații răzvrătiți, depășia marginile închipuirii. Arsenalul, închisoarea, Fortăreața Petru și Pavel, au fost ocupate, iar deținuților politici închiși acolo, li s'a redat libertatea. In scurt timp, prefectura, tribunalele și posturile polițienești, s'au prefăcut în cenușă. Ofițerii cari nu se uneau cu răzvrătiții erau arestați și cei mai mulți uciși de către soldații lor. Toată armata din Petrograd în frunte cu regimentele gărzii imperiale, trecuse de partea revoluționarilor, cari la 14 Martie 1917 stăpâneau Capitala Imperiului. Foamea „... care nu e nici istorică, nici locală, ci naturală și universală, cea mai neîmblânzită, cea mai imperioasă, cea mai de temut din toate — *teama de foame* —, căci ea nu știe nici să aștepte, nici să vadă dincolo de ea însăși [1])", determinase pe pravoslavnicul rus să-și desbrace haina civilizației, de sub care a apărut omul prim al pământului, stăpânit

1) **H. Taine**, *Les origines de la France contemporaine*, ed. VII, tome I, 1878, pag. 330. **Ap. P. Andrei**, *Sociologia revoluției*, pag. 30, Iași 1921.

www.dacoromanica.ro

„... de sugestiuni violente și mărginite, când sângeroase și când grotești [1])." Era strigătul pântecelui lihnit de foame din vina unor conducători care-și uitase menirea. Cauzele revoluției nu erau deci de ordin ideal, ci material.

In timp ce luptele de stradă se desfășurau, o delegație a Consiliului Lucrătorilor și Soldaților s'a prezentat membrilor Dumei Imperiului, cerând ca și aleșii poporului să treacă de partea revoluționarilor. Deputații, chiar acei ce aveau idei mai înaintate, s'au declarat contra revoluției în timp de război. Cu toate acestea, împrejurările i-au silit să accepte propunerea, iar unii dintre dânșii au luat conducerea efectivă a mișcării.

Președintele Dumei Rodzianko, a îndeplinit formalitățile sumare pentru răsturnarea și arestarea membrilor Guvernului Stürmer, dintre cari cei mai mulți au fost executați după o scurtă detențiune în Palatul Dumei mai întâi, apoi în Fortăreața Petru și Pavel. Nimeni n'a încercat să sară în ajutorul Guvernului imperial atotputernic până atunci. Prăbușirea lui fulgerătoare n'a furat nici o clipă atențiunea maselor flămânde și vrăjite de mirajul revoluției.

Mișcarea era condusă de două comitete. Unul își avea sediul în Palatul Tauride și era format din membrii Dumei. Cel de al doilea era Consiliul Lucrătorilor și al Soldaților și număra 1.500—2.000 membri. De comun acord aceste două comitete au numit la 14 Martie 1917 un Guvern provizoriu al apărării naționale. Guvernul provizoriu format sub președinția prințului Lvof, avea ca principali colaboratori bărbați din partidele moderate de dreapta. Goutschkoff era ministru de război, iar Miliukoff deținea externele. Singur ministrul de justiție Kerenski, făcea parte din Partidul Socialist.

Chiar dela începutul revoluției, socialiștii puțini la număr și grupați în diferite formațiuni politice și-au manifestat hotărît dorința de a li se încredința puterea. Nimeni însă nu se putea gândi serios la această propunere.

In ce privește Sfatul Lucrătorilor și al Soldaților, acesta a colaborat mai întâi cu Guvernul provizoriu, iar în urmă s'a transformat încetul cu încetul într'un guvern lateral. Toată Rusia a urmat exemplul dat de Consiliul Lucrătorilor și al Soldaților din Petrograd. Peste tot s'au format comitete asemănătoare, care au fondat Comitetul Central Executiv Panrus al Comitetelor de Lucrători și Soldați. Bolșevicii aveau majoritatea în Consiliul dela Petrograd, iar

1) H. Talne, *l. c.*, pag. 350.

www.dacoromanica.ro

menşevicii în Comitetul Central Executiv. Mai târziu, la 4(17) Mai 1917, Congresul Ţărănesc Panrus întrunit, alege un alt comitet executiv, în care majoritatea era formată din socialişti reacţionari. Comitetul Central Executiv Panrus al Comitetelor de Lucrători şi Soldaţi, împreună cu Comitetul Executiv ales de ţărani, reprezenta o forţă în faţa căreia Guvernul provizoriu trebuia să-şi plece capul [1]).

Guvernul provizoriu imediat după ce a fost instalat, a decretat o serie de măsuri impuse de cele două comitete centrale şi dintre care multe nici nu erau cerute de masele revoluţionare. Amnistia generală pentru delictele politice a fost acordată. Grevelor li s'a recunoscut caracterul oficial. Libertatea deplină a presei şi a întrunirilor publice, a luat locul regimului inchizitorial de până atunci. Miliţia naţională a înlocuit poliţia, etc. Prin vot universal urma să fie aleasă o adunare constituantă. In ce priveşte politica externă, *Guvernul provizoriu a declarat că recunoaşte faţă de Aliaţi toate obligaţiunile luate de Guvernul ţarist* şi că va continua războiul pe baza convenţiunilor încheiate. Impotriva acestei declaraţiuni a Guvernului provizoriu, Comitetul Central Panrus al Comitetelor de Lucrători şi Soldaţi, care luând locul Comitetului format din membrii Dumei se instalase în Palatul Tauride, a protestat violent. Manifestaţiunile au început şi generalul Korniloff, guvernatorul militar al Petrogradului, a trebuit să pună în joc toată energia şi popularitatea de care se bucura, pentru a potoli spiritele din nou răzvrătite. Printr'un apel adresat la 17 Martie 1917 popoarelor întregei lumi, Comitetul Central al Lucrătorilor şi Soldaţilor din Capitala Rusiei, cerea încheierea urgentă a păcii fără anexiuni şi despăgubiri.

Când la Petrograd au isbucnit flacările mistuitoare ale revoluţiei, Ţarul Nicolae al II-lea, om bun şi blând din fire dar „sărac cu duhul [2])" şi stăpânit de Ţarina Alexandra Feodorovna care nu ieşia din cuvântul mujicului siberian Grigore Efimovici (Rasputin), se afla la Marele Cartier General [3]) din Mohilew. Dela începutul revoluţiei chiar, Ţarul a declarat adjutantului său generalul Rusky, unul dintre cei mai distinşi militari, comandantul armatelor de Nord

1) **Jean Lescure**, *l. c.*, pag. 40—1.

2) **C. Stere**, prefaţa la lucrarea d-lui **Maurice Paléologue**, *Ultima Ţarină, Alexandra Feodorovna*, pag. 8, edit. „Adevărul".

3) Inlocuind pe Marele Duce Nicolae Nicolaevici în urma stăruinţelor interesate ale lui Rasputin, Ţarul a luat comanda trupelor la 6 Septemvrie 1915, instalându-se în oraşul Mohilew la 80 km. depărtare de Petrograd, unde se afla Marele Cartier General. Vezi **M. Paléologue**, *l. c.*, pag. 177.

www.dacoromanica.ro

și care a fost printre primii ofițeri trecuți de partea revoluționarilor, că intenționează să acorde poporului o constituție liberală, renunțând la o parte din drepturile sale de autocrat. Generalul Rusky i-a răspuns că momentul unei astfel de hotărîri a trecut și l-a sfătuit împreună cu alți generali revoluționari să abdice. Același sfat i-a fost dat Țarului și de către cadetul Goutschkoff, delegatul Comitetului Executiv al Guvernului provizoriu, care a propus ca abdicarea să se facă în favoarea Țareviciului. Nevoind să se despartă de copil pe care îl iubia nespus de mult, Țarul a abdicat la 15 Martie 1917 în favoarea fratelui său Marele Duce Mihail [1]), iar Marele Duce Nicolaevici, fost generalisim al armatei, era desemnat pentru transmiterea puterilor. Situația politică din Rusia fiind nelămurită, Marele Duce Mihail a declarat chiar a doua zi (16 Martie 1917), că nu poate primi sarcina grea și periculoasă ce i se încredințase, rugând pe „.... toți cetățenii Rusiei să se supună guvernului provizoriu... până în momentul cel mai apropiat posibil, când, pe baza votului universal, direct, egal și secret, Adunarea constituantă va exprima voința poporului în privința formei de guvernământ" [2]).

In timp ce la Mohilew discuțiunile se duceau cu multă înfrigurare, la Petrograd răzvrătiții pecetluiau definitiv soarta țarismului. Mândrii cazaci ai escortei, frumoasele regimente ale gărzii, poliția curții, servitorii cei mai intimi ai familiei împărătești, cu toții se aruncau fără șovăire în brațele triumfătoarei revoluții. Semnele imperiale nu se mai zăreau nicăeri, numele Țarului nu se mai pomenea cu respect și evlavie, în locul drapelului de odinioară steagul roș fâlfâia biruitor, iar gloatele răsculate tot mai amenințătoare cereau Guvernului provizoriu arestarea și judecarea Romanovilor. Câteva zile Guvernul a rezistat. In cele din urmă a îngenuchiat în fața voinței poporului, hotărînd la 20 Martie 1917 arestarea fostei familii imperiale [3]). A doua zi (21 Martie 1917), o delegație alcătuită din reprezentanții Dumei, a plecat la Mohilew pentru a aduce la cunoștința Țarului hotărîrea Guvernului. In aceiași zi a fost arestată și Țarina în Palatul de Iarnă, unde îngrijea singură ziua și noaptea

1) Din cronologia evenimentelor politice din Rusia (1917—1923) publicată de d-l Jean Lescure (*l. c.*, pag. 344—5) și pe care o reproduc pentru directa legătură ce o are cu studiul de față în anexa XIV, rezultă că Țarul a abdicat în favoarea Țareviciului, Marele Duce Mihail fiind numit regent.

2) J. Lescure, *l. c.*, pag. 341.

3) Voicu Nițescu, *Douăzeci de luni în Rusia și Siberia. Anii 1918—1919. In Capitala Sovietelor. Credințele din Siberia*, pag. 94; București 1932.

www.dacoromanica.ro

pe cei cinci copii ai săi, bolnavi de un pojar grozav cu complicații ganglionare și pneumonice [1]).

Supunându-se dispoziției Guvernului, Țarul a plecat însoțit de delegații Dumei în frunte cu Rodzianko spre Țarskoe-Selo, unde a ajuns abia a doua zi (22 Martie 1917), deoarece trenul imperial a trebuit să staționeze în timpul nopții la Pscov, pentru a nu fi expus atacurilor revoluționarilor. Plecând dela Mohilew, Țarul a adresat armatelor sale un mesaj de adio, care vibrează de un cald patriotism și peste care istoria Rusiei nu va putea pășl cu ușurință [2]).

La Țarskoe-Selo familia imperială a stat până la 14 August 1917 [3]). Supravegherea supremă a arestaților o avea generalul Korniloff, comandantul militar al Petrogradului, iar colonelului Eugen Kobylinski, îi era încredințată în mod special paza Palatului. In a doua jumătate a lunii Iulie 1917 revoluția bolșevică devenind amenințătoare pentru vieața Romanovilor, Guvernul s'a gândit să-i pună în siguranță în Anglia sau Danemarca. Ministrul afacerilor străine Miliukoff, întrebând pe Buchanan, plenipotențiarul Angliei dela Petrograd, dacă Guvernul său ar fi dispus să acorde ospitalitate Țarului și familiei sale, acesta a răspuns afirmativ la început, dar mai târziu a revenit, comunicând succesorului lui Miliukoff că familia imperială nu poate fi primită în Anglia decât după încetarea războiului. In urma acestui răspuns și în virtutea hotărîrii luată de Guvern în luna Iulie, Țarul împreună cu Țarina și cei cinci copii : Țareviciul Alexe și marile ducese Olga, Tatiana, Maria și Anastasia, au fost îndreptați la 14 August 1917 către Tobolsk. Odată cu familia imperială au plecat un număr de servitori și câțiva devotați dintre cari amintim pe mareșalul curții prințul Vasilie Dolgoruki, generalul adjutant Tatișeff, medicul de naționalitate elvețiană Eugen Botkin, domnișoara de onoare contesa Anastasia Hendrikov, etc. Călătoria până la Tiumen s'a făcut cu trenul, iar de acolo până în orășelul destinat exilului cu vaporul „Rus" [4]).

1) **M. Paléologue**, *l. c.*, pag. 207.

2) Mesajul acesta, care poate fi considerat ca un testament patriotic al ultimului Țar al Rusiei, se află tipărit în citata lucrare a d-lui **M. Paléologue**, pag. 208-9.

3) Ași depăși cadrul lucrării de față încercând să expun toate umilințele și grelele suferințe îndurate de membrii familiei imperiale ruse, din momentul arestării și până în clipa când moartea le-a închis pleoapele pentru vecie. Nu pot trece însă înainte fără a aminti cele mai caracteristice momente ale acestei înfiorătoare tragedii. Cititorul dornic să cunoască amănuntele poate cerceta interesanta lucrare a d-lui **Voleu Nițeseu** pe care am citat-o mai sus (pag. 94—101 și pag. 135—143).

4) **Voleu Nițeseu**, *l. c.*, pag. 95—6.

www.dacoromanica.ro

La Tobolsk, primul popas în lungul drum spre Siberia, exilații au fost instalați în ziua de 26 August 1917 [1]). In acest orășel mic și liniștit, depărtat de drumul de fier, deținuții și-au depănat firul vieții îndurând cele mai crude mizerii până la 26 Aprilie 1918, când Vasili Jakovliev sosit dela Moscova și dispunând de puteri extraordinare, transportă pe Țar, Țarină și fiica lor cea mai mică Maria Nicolaevna [2]) în marele oraș Ecaterinenburg din centrul Uralilor, instalându-i la 30 Aprilie în casa lui Nicolae Ipatiev. La 23 Mai același an, au fost aduși dela Tobolsk și ceilalți deținuți sub conducerea marinarului Kokriakov, președintele Sovietului din Ecaterinenburg și succesorul lui Jakovliev. Toți captivii au fost dați în paza Sovietului Regional din Urali, care a pus în libertate o parte dintre dânșii.

In acest timp a isbucnit conflictul dintre Soviete și legionarii cehoslovaci. Armatele populare antebolșevice unite cu acelea ale legionarilor cehi, atacau și cuceream rând pe rând orașele de pe Volga, din Siberia și Urali. Ecaterinenburgul era amenințat. Către dânsul se îndreptau mulți ochi și mii de inimi băteau pline de nădejde. Acolo mai viețuia încă Nicolae al II-lea, strănepotul lui Mihail Romanov, care în 1613 salvase Rusia din întunecimile păgânismului. Și mulți aveau nestrămutata credință că el, Nicolae al II-lea, întocmai ca și străbunicul său, ar fi putut abate din cale blestemul lui Iehova împotriva Babiloniei, care se revărsase asupra Rusiei: „Voi face din această țară o pustietate întinsă, o grămadă de ruine pentru veșnicie." Acest lucru neliniștea pe nouii conducători ai Rusiei. Membrii Sovietului din Urali se aflau într'o continuă frământare. Ce era de făcut? Albii se apropiau de cetatea zidită de Ecaterina a II-a. Orice clipă pierdută putea fi fatală pentru dictatorii roșii. Și soluția a fost găsită. Idolul trebuia sfărâmat. Hotărîrea s'a luat de către Sovietul din Urali cu aprobarea Comitetului Central Executiv din Kremlin, compus din Lenin, Trotzki, Sverdion, Zinowiew și Djerzinsky și cu executarea ei a fost însărcinat evreul ceasornicar Iacob Jurovsky. In noaptea de 16 spre 17 Iulie 1918, Jurovsky întovărășit de 12 soldați nemți și unguri și-a îndeplinit misiunea. Țarul, Țarina, Țareviciul, cele patru mari ducese, doctorul Botkin, A. Demidova, cei doi lachei și bucătarul, au fost executați fără nici o judecată în subsolul casei Ipatiev, numită în timpul din urmă „casa cu destinație specială".

1) **M. Paléologue**, *l. c.*, pag. 212.
2) *Ibid.*, pag. 218.

www.dacoromanica.ro

Apoi corpurile lor au fost dizolvate cu acid sulfuric și resturile arse cu benzină în pădurea Koptiaky [1]). Astfel urmele Romanovilor s'au șters pentru totdeauna depe pământ, dar umbrele lor mai stăruesc încă în amintirea poporului rus.

Au fost oare răzbunate suferințele îndurate dealungul veacurilor de un popor de 150 milioane de locuitori. prin suprimarea nevinovatei familii imperiale? ! Acei cari doreau cât mai mult bine pentru cât mai mulți, erau oare credincioși convingerilor lor atunci când împlântau rădăcinile viitorului într'un pământ îngrășat cu cadavrele miilor de nevinovați? ! Sau poate că altul era scopul revoluției pregătită și înfăptuită de oameni cari nu aveau nimic comun cu tradiția, obiceiurile, sângele, religia, limba și aspirațiunile poporului rus? !

După instalarea Guvernului provizoriu și arestarea Țarului (21 Martie 1917), Petrogradul și-a recăpătat încetul cu încetul fizionomia obișnuită. Lucrul în fabrici și ateliere începuse. Discursurile care premăreau revoluția și libertatea se repetau necontenit în mii de variante de către oratori necunoscuți până atunci, iar manifestațiunile pașnice și impunătoare nu se mai sfârșeau.

Către sfârșitul lunii Martie a anului 1917, au fost înmormântați toți cei căzuți în timpul revoluției. Era o zi geroasă. Frigul înghețа respirația sutelor de mii de oameni din oraș și împrejurimi. cari ocupase încă dela ora 6 dimineața piețile publice și trotuarele străzilor pe unde avea să treacă cortegiul. Dela ora 9 dimineața și până la 5 seara, au defilat fără întrerupere peste 4.000 de sicrie, fiecare fiind purtat pe umeri de câte 4 soldați sau lucrători. Membrii asociațiunilor revoluționare cu drapele roșii îndoliate, urmau îndeaproape pe cei duși din lumea viilor. Zeci de muzici și sute de coruri formate din copii, femei și bărbați, ridicau rugi în slavă pentru odihna veșnică a sufletelor eroilor căzuți pentru dreptate și libertate. Martirii au fost înmormântați în Câmpul lui Martie din apropierea Palatului Imperial. Totul a decurs într'o ordine vrednică de cea mai înaltă admirațiune. Mintea omenească nu-și poate închipui măreția acestei zile rămasă neuitată în istoria revoluției rusești.

Dar liniștea n'a durat mult. La 17 Aprilie 1917, revoluționarul Lenin (Vladimir Ilici Ulianov), exilat de Guvernul țarist, s'a întors în Rusia din Elveția în faimosul vagon plumbuit. Germanofil convins,

---

1) Vezi **Voicu Nițescu**, *l. c.*, pag. 136 și urm. și **M. Paléologue**, *l. c.*, pag. 220 și urm.

www.dacoromanica.ro

Lenin nutrea o ură neîmpăcată împotriva Aliaților noștri și mai ales în contra Englezilor. Sentimentele lui au fost bine speculate de Germani, cari i-au înlesnit înapoierea în patrie și i-au pus la dispoziție mari fonduri pentru a face o întinsă propagandă în favoarea încheierii păcii separate de către Rusia cu Puterile Centrale.

După Lenin, războiul era un produs al capitalismului. Pacea cu orice preț și fără condițiuni, trebuia să pună capăt imediat măcelului. Acest lucru nu-l putea înfăptui Guvernul provizoriu care era credincios Aliaților. Deaceia Lenin susținea ca puterea să fie transmisă Comitetului Lucrătorilor și al Soldaților. Pentru ajungerea acestui scop era necesară *transformarea* revoluției începută în Rusia, într'o revoluție socială. Numai pe această cale se putea întrona dictatura proletariatului, care avea să încheie pacea și să naționalizeze toate mijloacele de producțiune [1]). Pentru realizarea integrală a acestui program, Lenin ajutat de Trotzki (Braunstein) care împărtășia aceleași idei, începe o vie propagandă în sânul maselor.

Propaganda lui Lenin și Trotzki a fost la început cu succes combătută de către Kerenski și în deosebi de bătrânul socialist-democrat Plekhánov, reîntors și el de curând din exil. La prima întrunire ținută de Lenin și partizanii săi, el a fost huiduit și amenințat de mulțime, iar invalizii de război au pus la cale pe Perspectiva Newsky o grandioasă manifestație de protestare împotriva ideilor sale. Popularitatea lui Kerenski care reușise să deștepte pentru scurt timp naționalismul poporului rus, sporea necontenit. Portretul lui era purtat în fruntea tuturor manifestațiunilor și după fiecare discurs rostit se vindea la licitație pentru sume însemnate.

Descurajarea nu a cuprins sufletele lui Lenin și Trotzki. Ei au continuat propaganda cu tot mai multă îndârjire. Acolo unde puterea cuvântului nu putea birui, sunetul arginților trimiși din belșug de Germania, ameția mințile. Pentru încheierea păcii separate, soldații cari doreau să se întoarcă mai curând pe la vetrele lor părăsite cu trei ani în urmă, au fost ușor de câștigat.

Raporturile dintre Guvernul Lvof și socialiști deveneau tot mai încordate și ele au fost astfel formulate de către Comitetul Lucrătorilor și al Soldaților [2]): „Amândouă organele trebuie să fie expresiunea voinții revoluționare a poporului rus, Guvernul are puterea executivă, Consiliul are paza tradiției revoluționare. Acesta din urmă

1) **J. Lescure**, *l. c.*, pag. 42.

2) **Mautner**, *Der Bolschevismus*, pag. 111, Berlin, Kohlhammer, 1920.

www.dacoromanica.ro

trebuie să rectifice actele primului. Amândouă organele trebuie să lucreze în deplin acord. Se recomandă Guvernului provizoriu să recunoască obârșia revoluției și importanța Consiliului de Lucrători și Soldați și să pună deciziunile sale în armonie cu vederile Consiliului". Această situație nu mai putea dăinui. Ideia formării unui guvern de coaliție cu socialiștii a fost lansată la începutul lunii Mai. Credincioși Aliaților, ministrul de război Goutschkoff și acela de externe Miliukoff, au preferat să demisioneze din Guvernul provizoriu la 12 și 15 Mai, decât să lucreze împotriva convingerilor lor. Situația aceasta a determinat pe Lvof să se adreseze socialiștilor, cerându-le să ia parte activă și directă în conducerea țării. La 17 Mai 1917 s'a format primul Guvern de coaliție în care au intrat cinci socialiști de diferite nuanțe [1]). Kerenski a luat locul ministrului de război, iar Teretschenko a trecut la externe. Singuri bolșevicii băteau în retragere. Consecvenți programului lor, ei cereau ca Guvernul să fie format numai din socialiști, iar puterea să treacă în întregime Comitetului Lucrătorilor și Soldaților.

Dela început chiar, viabilitatea Guvernului de coaliție a apărut îndoielnică. Continuarea sau încetarea războiului forma mărul discordiei, fără ca să mai amintim problema naționalităților, organizarea armatei, etc. Când s'a pus în discuțiune ofensiva armatei ruse datorită căreia Guvernul spera că războiul va lua sfârșit în curând, bolșevicii sceptici în această privință au început prin presă o campanie violentă. Primul Congres Panrus al Sovietelor deschis la 3(16) Iunie 1917 [2]), a mers atât de departe, încât a îndemnat armata la răscoală. Cu toate acestea ofensiva a început la 1 Iulie. In ziua când dela Marea Baltică până la Marea Neagră bubuitul anemic al tunului rusesc a reînceput, lucrătorii din Petrograd și din celelalte centre importante au organizat o impozantă manifestație de protestare, care dovedea cât de puternice rădăcini prinsese ideile semănate din îndemnul Germaniei de Lenin și partizanii săi. Contramanifestația pusă la cale a doua zi de patrioți, partizani ai ofensivei, n'a avut mare răsunet [3]).

Odată începute, manifestațiunile violente au continuat. Menșevicii și socialiștii revoluționari, intenționau să instaleze un nou Guvern de coaliție. Dimpotrivă, bolșevicii doreau un Guvern unitar socialist, sprijinit de Consiliul Lucrătorilor și al Soldaților. Consi-

1) *Temps*, 16 și 17 Mai 1917.
2) *Ibid.*, 19 Iunie 1917.
3) *Ibid.* 2 Iulie 1917 și urm.

www.dacoromanica.ro

liul Lucrătorilor și al Soldaților format în cea mai mare parte din bolșevici, se afla din această cauză în conflict cu Comitetul Executiv Panrus al Sovietelor, în care majoritatea o dețineau socialiștii revoluționari și menșevicii. Mai mulți la număr și mai îndrăzneți, bolșevicii au înarmat gloata partizană și au asediat Palatul Tauride în care își avea sediul Comitetul Central Executiv. Acesta a făcut apel la marinarii din Cronstadt, cari au trecut însă în masă de partea Consiliului de Lucrători și Soldați. Luptele de stradă au început și ele s'au desfășurat în zilele de 3(16), 4(17) și 5(18) Iulie 1917, [1]) având ca rezultat mii de morți și răniți. Trupele regulate sosite în grabă, au împiedicat triumful bolșevicilor cari proiectau să aresteze pe Kerenski și Tchernow. Liniștea a fost restabilită. Bolșevicii au declarat că nu intenționau să ia puterea cu forța. Această declarațiune nu l-a împiedecat pe Kerenski să-i considere contra-revoluționari. Toate ziarele lor au fost suspendate. Erau acuzați că au înlesnit înfrângerile armatei ruse pe front [2]). O serie de documente au fost publicate de Guvern [3]), din care rezulta destul de limpede că bolșevicii lucrau sub comanda Guvernului german. Mulți dintre conducători printre cari se aflau Trotzki, Lunatscharski și Krilenko, au fost arestați sub învinuirea că au organizat răscoala armată din zilele de 3—5 Iulie.

In urma acestor măsuri severe, popularitatea lui Kerenski a început din nou să crească. El era singurul om din Rusia în acea vreme, care se bucura de încrederea partidelor moderate și a lucrătorilor. La 20 Iulie 1917, prințul Lvof demisionează, pentru a da posibilitatea formării unui nou Guvern, în compunerea căruia să intre mai mulți socialiști. Kerenski îi ia locul și sub președinția sa se formează al doilea minister de coaliție, numit Salutul Revoluției, care avea mulți membri socialiști. Demisionând la 3 August, Kerenski remaniază Guvernul în fruntea căruia își ia locul la 5 ale aceleiași luni.

Aceasta era situația politică din Rusia, când al doilea transport din tezaurul român în valoare de peste nouă miliarde lei aur, a fost instalat la Moscova.

După ce a venit Kerenski în fruntea Guvernului, tânăr prea încrezător în talentul său oratoric dar lipsit de energia și experiența necesară pentru îndeplinirea sarcinii pe care o avea, urmărirea bolșevicilor n'a încetat. Cei prinși erau executați, sau aruncați fără nici o judecată în întunericul închisorilor. Această atitudine a Guver-

1) **J. Lescure**, *l. c.*, pag. 45—6.

2) *Temps*, 25 Iulie 1917.

3) **Trotzki**, *Von der Octoberrevolution zum Brester Friedensvertrag*, pag. 25.

www.dacoromanica.ro

nului nemulțumea profund masele [1]). Partidele de stânga câștigau popularitatea pierdută. Socialiștii extremiști, socialiștii revoluționari, bolșevicii, menșevicii și fracțiunea internaționaliștilor, toți cereau încheierea imediată a păcii. Kerenski se afla într'o grea încurcătură. Incheierea păcii separate i-ar fi creiat dificultăți externe. Continuarea războiului, înăsprea situația internă. Pe ce drum trebuia să apuce? Nu putea lua nici o hotărîre, timpul trecea, iar nemulțumirea mulțimii sporea. Partidele moderate și-au pus nădejdea în generalul Korniloff. Acesta, susținut de amiralul Kolciak, a trimis la 25 August (8 Septemvrie) 1917 un ultimatum lui Kerenski, somându-l să-i transmită puterea. Kerenski nu s'a supus. Trupele din îndemnul socialiștilor, au rămas nepăsătoare față de apelul generalului Korniloff, arestat la 12 Septemvrie 1917. Din nou Kerenski a fost învestit cu depline puteri [2]). Dar totul era zadarnic. Spiritul dezagregării se cuibărise în sânul Guvernului. După evenimentele din Iulie, socialiștii cari făceau parte din Cabinet nu se mai bucurau de simpatia și încrederea poporului. Pentru reabilitarea Guvernului în fața opiniei publice, s'a format la 7 Octomvrie 1917 un al treilea minister de coaliție sub președinția lui Kerenski, în care reprezentanții partidelor moderate dominau. Nici acest Guvern nu se bucura de popularitate.

La 9 Octomvrie 1917, a apărut decretul pentru alegerea Constituantei. Un parlament premergător acesteia a fost convocat [3]). Parlamentul premergător Constituantei înlocuia Duma și era compus din 1.200 delegați ai Conferinței Economice întrunită în Septemvrie, cărora li se alăturase reprezentanții organizațiunilor politice și economice : deputații Dumei, trimișii armatei, aleșii asociațiunilor de patroni, cooperatorii, etc. Prin însăși originea și constituirea lor defectuoasă, atât Parlamentul premergător Constituantei, cât și cel de al treilea Guvern de coaliție, nu puteau dăinui [4]).

Pe granița apuseană a Rusiei și în interiorul ei, situația se agrava din zi în zi. Soldații refuzau să mai lupte. Revolta agrară lua proporții înspăimântătoare. Sovietul din Petrograd dăduse mâna cu bolșevicii, a căror poziție era atât de bine consolidată după succesul avut în contra acțiunii lui Korniloff și Kolciak, încât nădăjduiau să obțină majoritatea în cel de al doilea congres panrus convocat pentru luna Octomvrie. Cu tot mai mult răsunet în masele largi ale popo-

1) **J. Lescure**, *l. c.*, pag. 46—7.
2) *Temps*, 16 Septemvrie 1917.
3) *Ibid.*, 23 Septemvrie—8 Octomvrie 1917.
4) **J. Lescure**, *l. c.*, pag. 48.

www.dacoromanica.ro

rului, Sovietul din Petrograd unit cu bolșevicii, reclama întreaga putere, exproprierea latifundiilor în folosul țăranilor, controlul producțiunii fabricilor de către lucrători și începerea imediată a negocierilor pentru încheierea păcii. Timpul unei serioase colaborări a partidelor de dreapta cu formațiunile de stânga, trecuse. Din Parlamentul premergător Constituantei s'au retras reprezentanții fracțiunilor socialiste. Drumul drept către puterea pe care au cucerit-o cu forța, era deschis bolșevicilor [1]).

Bolșevicii au devenit stăpânitorii Rusiei, în urma unei întâmplări fără o importanță deosebită. Sovietul din Petrograd neavând fonduri suficiente pentru a tipări un ziar propriu, a organizat la 22 Octomvrie (4 Noemvrie) 1917 în vederea strângerii lor, Ziua Sovietului din Petrograd. Serbarea a degenerat într'o impunătoare manifestație politică. Programul și atitudinea Guvernului față de problemele zilei erau desaprobate de mulțime, ideile bolșevicilor împărtășite. Orice îndoială se spulberase. Capitala susținea cu hotărîre pe bolșevici. Și ei aveau puternice motive să se declare satisfăcuți, căci celelalte centre din Rusia aproape nu contau, iar țărănimea incultă nu avea un rol politic determinant. Mai rămânea să fie convertită armata rămasă credincioasă Guvernului. Și în această privință Comitetul Revoluționar Militar constituit la 11(25) Octomvrie 1917, a dat un sprijin efectiv revoluționarilor.

Luptele de stradă au isbucnit cu o furie necunoscută de revoluția din Februarie. Rând pe rând purtătorii steagului roș au ocupat fără să întâmpine mare rezistență, uzinele, gările, poșta din Petrograd, etc. Cucerirea Fortăreții Petru și Pavel la 23 Octomvrie (5 Noemvrie), a desăvârșit succesul revoluționarilor, cari la 25 ale aceleiași luni erau atotputernici.

Al doilea Congres Panrus al Sovietelor deschis în noaptea de 25 spre 26 Octomvrie, s'a proclamat organ legislativ, declarând demisionat Guvernul, ai cărui membri au fost arestați în Palatul de Iarnă în noaptea următoare și încarcerați în Fortăreața Petru și Pavel, de unde n'au mai văzut mulți lumina zilei. Fuga a fost salvatoarea lui Kerenski. Trecutul apropiat se răzbuna.

In noaptea de 26 Octomvrie (8 Noemvrie) după arestarea Guvernului Kerenski, s'a întrunit iarăși Congresul Panrus al Sovietelor. Desbaterile pentru formarea unui nou cabinet în care urmau să intre reprezentanții tuturor fracțiunilor socialiste, au început. Menșevicii

1) **J. Lescure**, *l. c.*, pag. 49 și urm.

www.dacoromanica.ro

și socialiștii revoluționari de dreapta au refuzat să facă parte din noul minister. Socialiștii de stânga șovăiau. Guvernul sub numele de Consiliul Comisarilor Poporului, a fost format numai de bolșevici. Lenin era președinte, Trotzki ministru de externe, Lunatcharski se afla la instrucțiunea publică, iar Krilenko deținea Ministerul de Război.

Durata Guvernului bolșevic era fixată până la convocarea Constituantei, a cărei alegere a fost hotărîtă pentru luna Noemvrie 1917. Dar autoritatea și popularitatea lui au sporit mult, în urma celor două decrete fundamentale pe care le-a dat asupra păcii și a pământului Congresul Panrus al Sovietelor în ziua de 26 Octomvrie (8 Noemvrie). Pacea urma să se încheie imediat, iar proprietatea asupra tuturor pământurilor care au trecut în posesiunea țăranilor, a fost suprimată fără nici o despăgubire [1]). Armata și țărănimea erau pe deplin cucerite de bolșevici. Contrarevoluția elevilor ofițeri pusă la cale pentru ziua de 11 Noemvrie, a fost înecată în sânge. Dictatura roșie devenise atotputernică în Rusia.

Bolșevicii reprezentau în Adunarea Constituantă aleasă prin vot universal numai o cincime. Intrunită la 18 Ianuarie 1918, ea a fost dizolvată printr'un decret al Comitetului Executiv Central al Sovietelor la 20 Ianuarie [2]). Al treilea Congres Panrus din 10 Iulie 1918, a elaborat Constituția Republicii Socialiste Federale Sovietice a Marei Rusii (R.S.F.S.R.), care a dăinuit până la 6 Iulie 1923, când Constituția Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice (U.R.S.S.) i-a luat locul.

Revoluția bolșevică din Octomvrie 1917, este singura cunoscută în istoria omenirii care s'a desfășurat pe o întindere de 20 mil. Km. p. din suprafața globului, atrăgând în vârtejul ei mai mult de 130 mil. de locuitori, dintre cari peste 95% nu erau conștienți de adevăratele scopuri urmărite. In câteva zile s'a prefăcut în cenușă, tot ceiace generațiile au cucerit cu grea trudă în decursul vremii. Bibliotecile, operele rare de artă, laboratoarele științifice, etc., toate au avut aceiași soartă. Nici mijloacele de producțiune nu au fost cruțate. Instalațiunile industriale și uneltele agricole erau demontate și părăduite fără nici o socoteală. Pentru un șurub necesar reparării carului sau plugului, țăranul rus demonta o mașină de treierat. Își lua ce îi trebuia, iar restul îl arunca. Această barbară atitudine față de munca cristalizată a semenilor, s'a răzbunat împotriva păgânilor

1) **Klibanski**, *Die Gesetzgebung der Boschewiki*, publ. *Osteuropa-Institut*—Breslau, 1920, pag. 87.

2) *Temps*, 22 Ianuarie 1918.

www.dacoromanica.ro

distrugători, cari au rămas muritori de foame după ce nourii revoluției s'au destrămat și stocurile de mărfuri existente au fost consumate. Energia risipită pentru refacerea mijloacelor de producțiune distruse într'o clipă de beție socială, s'ar fi putut întrebuința cu mai mult folos pentru ridicarea morală și materială a întregului popor rus.

Conducătorii revoluției bolșevice, vor fi judecați de tribunalul istoriei nu numai pentru distrugerile care au înapoiat cu decenii poporul rus, ci și pentru sutele de mii de vieți omenești cărora li s'a pus capăt tot din a lor vină. Apărători înflăcărați ai drepturilor omului până în clipa în care au cucerit puterea, bolșevicii s'au dovedit după aceia cei mai neînduplecați dușmani împotriva acelora cari încercau să-și exteriorizeze convingerile adânci de care erau stăpâniți. Căzuse masca. Cei ce nu împărtășiau ideile bolșevicilor, sau nu sprijineau acțiunea lor, erau urmăriți, arestați și uciși fără nici o judecată. După cifrele sovietice oficiale, s'au înregistrat din 1917 până la 1920, următoarele date privitoare la persoanele împușcate sau omorîte în chinurile cele mai grozave de către Ceka [1]) : 28 arhiepiscopi și episcopi, 1.215 preoți, 6.575 profesori și institutori, 8.800 medici și ajutori, 54.650 ofițeri, 250.000 soldați, 10.500 ofițeri de jandarmi și poliție, 48.500 agenți de poliție și jandarmi, 12.950 agricultori, 355.250 intelectuali, 192.350 lucrători și 815.000 țărani, în total 1.755.818 suflete. Pentru a înțelege pe deplin adevărul, trebuie să nu uităm că datele s'au cules în timpul haosului revoluționar și că ele au fost publicate de Soviete.

Nici o pagină din istoria universală nu s'a scris cu mai mult sânge nevinovat decât aceia a revoluției ruse. Barbarii năvălitori n'au fost atât de pustiitori ca bolșevicii. Geniul distrugerii n'a colaborat niciodată mai frățește cu coasa morții. Și rezultatul? O dictatură mai crudă a luat locul alteia mai blajine. Să admitem că astăzi situația morală și materială a poporului rus este mai bună decât sub vechiul regim țarist. Răscumpără oare acest progres măcar o singură viață omenească din sutele de mii care s'au stins?

Revoluția isbucnită în luna Octomvrie 1917 la Petrograd, a cuprins cu iuțeala fulgerului întreaga Impărăție. La Moscova, unde se afla instalat tezaurul român, situația devenea din zi în zi tot mai gravă. Luptele de stradă, asasinatele și prădăciunile, se țineau lanț. Poșta, poliția, gările și palatul guvernatorului militar situat

1) **Résanov**, *Idéologie du communisme*, pag. 41, Paris 1923.

www.dacoromanica.ro

în Piața Skobeleff, au fost rând pe rând ocupate de răzvrătiți, cari s'au îndreptat apoi spre piața cea mai mare din Moscova unde era Opera, Duma orașului, Hotelul Metropol și Cetatea Kremlin. Această piață a devenit câmpul unor lupte îndârjite și sângeroase. O săptămână întreagă câțiva cadeți apărați de zidurile masive ale Kremlinului, au rezistat atacurilor și bombardamentului tunurilor bolșevicilor, instalate în Piața Skobeleff. Ajunși la capătul puterilor, ei au capitulat în cele din urmă după ce li s'a asigurat deplina libertate. Este drept că promisiunea a fost ținută, dar numai în parte.

Vrednică de amintit este lupta care s'a dat pentru ocuparea Hotelului Metropol, locuit în cea mai mare parte de străini. Câțiva ofițeri s'au refugiat în Hotel, instalând pe acoperiș în părțile adăpostite de ornamente mai multe mitraliere aduse dela cadeții din Kremlin. Instalarea mitralierelor odată terminată, ofițerii au și început împușcăturile asupra bandelor bolșevice. Hotelul a devenit ținta tunurilor. După un bombardament de o noapte întreagă, pasagerii au fost nevoiți să se retragă în zorii zilei prin culoarele învăluite în fumul gros al proiectilelor explodate, în pivnițele adânci. Lupta continua. Hotelul devenise o ruină. Incendiul îl amenința. Ofițerii cari organizase rezistența, dându-și seama de pericolele la care expuneau pe pasagerii nevinovați, s'au făcut nevăzuți într'o noapte întunecoasă, părăsind armele. In a opta seară dela isbucnirea revoluției, Hotelul a fost predat după toate regulile războiului. Locotenentul american Neville, delegat de locatari, s'a prezentat comandantului trupelor bolșevice, explicându-i situația. Tuturor străinilor aflați acolo li s'a îngăduit să părăsească Hotelul ce nu se mai putea locui, după ce au predat armele pe care le aveau asupra lor. Printre pasageri se găsea veneratul președinte al Cehoslavaciei d-l Th. Masaryk, Th. Capitanovici cu doamna, d-nii Em. Pantazi, C. Ionescu, M. G. Vidrașcu, etc.

După revoluție, aspectul general al Moscovei era bizar. Trancșeele brăzdau străzile și piețele. Baricade se întâlneau la fiecare pas. Multe dintre liniile tramvaielor au fost scoase, iar sârmele distruse. Uzinele nefuncționând, odată cu noaptea orașul se scufunda într'un întuneric de nepătruns, care favoriza jafurile și crimele ce nu mai încetau. Bombardamentul distrusese clădirile înalte și aproape toate clopotnițele bisericilor istorice. Focul desăvârșise opera.

Inmormântarea celor căzuți în timpul revoluției s'a făcut cu mare pompă în fioroasa Piață Roșie, în care Groaznicul Ivan ucidea sub privirile înspăimântate ale mulțimii, novgorodienii iubitori de

www.dacoromanica.ro

libertate și moscoviții cari se împotriveau tiraniei lui, în vreme ce preoții în odăjdii sclipitoare se rugau Domnului pentru odihna veșnică a sufletelor osândiților. Biserica Vasile Milostivul (Blajennâi Vasili), expresiunea desăvârșită a artei arhitectonice ruse, zidită în acea Piață de iscusiții meșteri novgorodieni sub sângerosul Țar Ivan cel Groaznic pentru slăvirea victoriilor contra Tătarilor, străjuia țintirimul celor duși din lumea viilor cu mințile buimăcite de idei pe care nu le-au putut înțelege până'n clipa morții. Bolșevicii devenise stăpânitorii Cetății Kremlin, sanctuarul național al Rusiei, unde cu câteva veacuri în urmă dinastia Romanovilor primise providențiala misiune să întroneze împărăția lui Dumnezeu peste întinsul întregului pământ rusesc. Și tot acolo se afla o însemnată parte din tezaurul român, stocul metalic al Băncii Naționale și bijuteriile M. S. Regina Maria.

In urma cuceririi puterii politice de către bolșevicii, Comitetul Revoluționar a declarat că nu [1]) „... poate răspunde personal de siguranța tezaurului nostru, decât în cazul când dânsul ar fi singur stăpân pe putere, dar că nu-și ia nici o răspundere atâta timp cât anarhiștii și bandele organizate i-o vor disputa". Consulul nostru dela Moscova, P. Guérin, comunicând acest lucru Guvernului prin telegrama din 15 Noemvrie 1917, îl sfătuia [2]) „... să ia măsuri grabnice pentru strămutarea valorilor noastre în America, căutând în același timp să obțină din partea reprezentanților Aliaților o mijlocire colectivă pe lângă Comitetul Revoluționar, făcându-l răspunzător de integritatea tezaurului nostru".

Cu mult înainte de primirea acestei telegrame, Guvernul dela Iași studia serios chestiunea mutării tezaurului în altă țară. Cum însă după ocuparea Kremlinului nu se mai putea pune nici o nădejde în garda cazacilor trecută de partea revoluționarilor, Ministerul de Război în urma cererii Băncii Naționale, a trimis la Moscova 20 jandarmi rurali, cari au plecat din Iași în ziua de 15 Noemvrie 1917. Cei 20 jandarmi puși la dispoziția lui Th. Capitanovici și comandați de locotenentul Zagoritz, erau îmbrăcați civil, înarmați cu revolvere și aveau însărcinarea specială să supravegheze discret depozitele românești. Ei nu și-au putut îndeplini misiunea, deoarece intrarea în Cetatea Kremlin devenise anevoioasă nu numai pentru străini, dar chiar și pentru Ruși. Pentru ca cineva să poată pătrunde

1) Const. Contescu, *l. c.*, pag. 8.
2) *Ibid.*, pag. 8—9.

www.dacoromanica.ro

acolo, avea nevoie de un permis special eliberat de autoritățile bolșevice.

Trimiterea celor 20 paznici, a fost adusă la cunoștința lui Guérin și Capitanovici de d-l N. Titulescu, ministru de finanțe, prin telegrama Nr. 23.701 din 14 Noemvrie 1917 [1]). Totodată li se atrăgea atențiunea că Guvernul a intervenit de mult timp pe lângă Aliați pentru trimiterea tezaurului din Rusia în America. Guérin și Capitanovici erau invitați să răspundă dacă momentul era prielnic pentru a se face expediția fără riscuri, indicând mijloacele și să ia în acest scop contact și cu reprezentanții americani pentru ca transportul să se facă cu Transiberianul.

Din cuprinsul acestei telegrame rezultă că Guvernul român intenționa să transporte sub garanția Aliaților tezaurul în America. In acest scop se duceau tratative la Paris de către d-l Victor Antonescu, iar în Rusia de Diamandi, Guérin, Capitanovici, etc.

Situația era extrem de critică. Orice întârziere putea fi fatală. Și cu toate acestea vremurile se ridicau împotriva năzuințelor noastre. Revoluția bolșevică stânjenea din ce în ce mai mult comunicația cu Parisul și delegații români din Rusia. Unele telegrame nici nu ajungeau la destinație. Altele sosiau cu mari întârzieri și denaturate. Telegrama expediată la 14 Noemvrie de d-l N. Titulescu lui Guérin și Capitanovivi, a ajuns în mâinile destinatarilor abia după 12 zile. Așa se explică faptul că la 24 Noembrie avocatul Pantazi telegrafiază ministrului de finanțe dela Iași prin intermediul Consulatului General Român dela Moscova și Ministerul de Externe, atrăgându-i din nou [2]) „... atențiunea asupra gravității situației și asupra faptului că cu toate demersurile prompte ale d-lui Guérin și bunăvoința consulului american care a fost la Petrograd, ministrul nostru n'a primit încă instrucțiunile relative la transfertul în America a tezaurului și a valorilor și a promis a le cere și a veni la începutul lui Decemvrie la Moscova". După cum vedem, tratativele pentru transportarea tezaurului în America erau împiedicate din cauză că ministrului nostru dela Petrograd, Diamandi, nu i se comunicase încă de către Guvernul român, instrucțiunile pe baza cărora să poată duce discuțiunile.

Trei zile mai târziu, la 27 Noemvrie 1917, a răspuns și Guérin telegramei d-lui Titulescu din 14 Noemvrie [3]): „Mă grăbesc a vă

1) *Anexa XV.* Ap. C. I. Băicoianu, *l. c.*, pag. 213 (notă).

2) *Anexa XVI.* Ap. Const. Conțescu, *l. c.*, pag. 37.

3) *Anexa XVII. Ibid.*, pag. 38. Telegrama a fost expediată de Guérin ministrului de externe, care a comunicat-o ministrului de finanțe prin scrisoarea Nr. 16.120 din 27 Novemvrie 1917.

www.dacoromanica.ro

informa că consulul general american din Moscova a rugat telegrafic pe ambasadorul american din Petrograd să convoace de urgență conferința tuturor Aliaților cu privire la transportul tezaurului și valorilor. Trebuie cerută în același timp și protecțiunea Puterilor neutre, în cazul unei evacuări a Moscovei spre a putea duce tezaurul și valorile". Două sunt faptele interesante pe care le remarcăm : 1) reprezentanții Americii în Rusia conduceau cu multă energie discuțiunile preliminare pentru evacuarea tezaurului român dela Moscova și 2) Guérin propunea ca pentru această operațiune să se ceară alături de garanția Aliaților și protecțiunea țărilor neutre.

In vreme ce la Moscova trimișii României duceau tratativele în vederea transportării tezaurului în America, iar d-l V. Antonescu la Paris solicita sprijinul și garanția Aliaților pentru această operațiune, la Iași se așteptau rezultatele cu înfrigurare. Răspunsul d-lui Antonescu n'a întârziat. Aliații refuzau să garanteze siguranța transportului. Vestea a căzut ca un trăznet, iar d-l N. Titulescu l-a pus în curent și pe Diamandi prin telegrama Nr. 25.194 din 28 Noemvrie 1917 [1]) cu rezultatele tratativelor duse de d-l Antonescu la Paris : „Tratat de mult timp transfertul valorilor Moscova, dar Antonescu mă informează Aliații refuză să garanteze siguranța transportului. Luați legătură ambasadorul Statelor-Unite și alte persoane pe care le credeți folositoare pentru a chibzui asupra celor mai bune mijloace de punere la adăpost. Rog comunicați rezultatul. Temându-mă Guérin Moscova n'a primit telegramele mele, rog transmiteți aceasta." In acciași zi (28 Noemvrie), d l N. Titulescu a dat următorul răspuns telegramei Nr. 2.428 din 24 Noemvrie 1917 transmisă la Iași de avocatul Pantazi prin Guérin [2]) : „N'ați primit probabil telegramele anterioare altfel 2.428 inexplicabilă. Tratat de mult timp transfertul tezaurului, dar Aliații refuză că garanteze siguranța transportului. Dacă credeți transportul fără riscuri, binevoiți a mă informa. Telegrafiat Diamandi să se pună în legătură ambasadorul Statelor-Unite și vă rog să luați contact reprezentanții americani Transiberian. Binevoiți a comunica aceasta Pantazi."

Rezultă din cuprinsul acestor două telegrame, că în urma refuzului Aliaților de a garanta siguranța transportului tezaurului, Guvernul român și-a pus toată nădejdea în reprezentanții Statelor-Unite aflați în Rusia, cu cari se duceau de mai multă vreme tratative în acest sens.

1) *Anexa XVIII.* Ap. Const. Conțescu, *l. c.*, pag. 39.

2) *Anexa XIX. Ibid.*, pag. 40.

www.dacoromanica.ro

Intr'adevăr, tratativele începute pentru transportarea tezaurului român dela Moscova în America prin Siberia, au fost duse cu Americanii până către sfârșitul anului 1917. Colonelul canadian Boyle, căruia mulți dintre Români îi datoresc o vie recunoștință pentrucă i-a salvat dela o moarte sigură, a făcut unele propuneri destul de serioase în această privință. Se pare că într'o vreme Guvernul român a fost pe deplin câștigat de proiectul lui Boyle, dar, după cum rezultă din cuprinsul telegramei Nr. 25.724 din 2 Decemvrie 1917 [1]) trimisă de d-l N. Titulescu consulului Guérin, guvernatorul Băncii Naționale refuza să consimtă la această operațiune fără garanția Aliaților.

Să ne gândim serios o singură clipă și vom ajunge la convingerea că atitudinea guvernatorului I. G. Bibicescu nu poate fi condamnată. Orice om conștient de importanța hotărîrii și răspunderea pe care și-o lua, ar fi procedat la fel. Tot în mai multă siguranță se aflau valorile la Moscova după zidurile groase de beton și ușile masive de oțel, decât în pântecele unui tren dat în paza Domnului și sortit să alerge ziua și noaptea mii de chilometri până la coasta Oceanului, printr'un Imperiu în care mulțimea răzvrătită uitase cuvintele proprietar și proprietate. Chiar dacă printr'o minune trenul ar fi izbutit să răzbată până la țintă, trecând peste valurile revoluționare, biruind desorganizarea circulației și înfruntând pustietatea nesfârșitei Siberii cu cerul de plumb și pământul de ghiață, pericolele n'ar fi dispărut. Submarinele germane erau atotstăpânitoare pe întinsul apelor. Și astăzi poate, în adâncuri întunecoase și necutreierate de nici o vietate, comorile românești ar fi fost înmormântate pentru vecie. Tot e mai bine că nu s'a întâmplat așa. Truda atâtor generații n'a dispărut. Și poate va veni ziua când din nou vom fi stăpânii odoarelor moștenite dela marii noștri bunici și străbunici. Vremea care nu iartă nimic, va întrona mai târziu sau mai curând dreptatea, acolo unde domnește strâmbătatea.

Adevărat este că Americanii asigurau României restituirea integrală a tezaurului, sau contravaloarea lui în aur. Dar prețul acestui angajament era ceva mai mult decât jumătatea valorilor noastre aflate la Moscova. In cazul când acordul ar fi fost definitivat, ne rămânea restul din tezaur, care tot era mai bun decât nimic... Desigur, putem face această observațiune privind lucrurile de acum un deceniu și jumătate, cu ochii de astăzi.

1) *Anexa XX.* Ap. Const. Conțescu, *l. c.*, pag. 41. Tot prin această telegramă Guérin era rugat să repatrieze jandarmii trimiși la Moscova pentru paza localului unde era depozitat tezaurul.

www.dacoromanica.ro

Pe măsură ce propaganda bolșevică cucerea masele, raporturile dintre România și Rusia se înăspreau. Pentru extremiștii ruși, România, care constituia un puternic obstacol în calea realizării aspirațiunilor lor, trebuia desființată. Mii de agenți bolșevici cutreierau Moldova dela un capăt la altul, semănând idei anarhice în rândurile populației și mai ales printre ostași, iar comitetele de soldați și lucrători ruși, puneau la cale provocătoare manifestații contra Statului nostru, amestecându-se deseori chiar în chestiunile interne ale României. Conducătorii revoluționarilor ruși de pe pământul românesc, Racowski și d-l Bujor, fiind arestați, comitetele răzvrătiților i-au eliberat cu forța din închisoare în ziua de 1 Mai a anului 1917, purtându-i în triumf pe străzile Iașilor și trimițându-i apoi la Odessa, pentru ca de acolo să pregătească înmormântarea definitivă a țării noastre[1]). Față de atitudinea provocătoare a armatelor țariste în plină descompunere, vitejii soldați români credincioși jurământului și statornici în convingerile moștenite dela părinți, rămâneau cu brațele încrucișate fiind adesea umiliți pe pământul străbun. Această atitudine le era impusă de teama de a nu da naștere unui conflict armat între România și Rusia.

Către sfârșitul anului 1917, extremiștii devenind stăpânitorii Rusiei, au intensificat propaganda pentru bolșevizarea Moldovei. Centrul tuturor agitațiilor era lângă Iași la gara rusească dela Socola. Acolo s'a instalat pe la mijlocul lunii Decemvrie statul major sovietic compus din Roșal, fostul comandant bolșevic al Fortăreței Cronstadt la începutul revoluției unde s'a remarcat prin ferocitatea sa, Reissohn, comisarul armatei a IV-a ruse, Rech, Hermann, toți evrei. Acest comitet urmărea detronarea Regelui Ferdinand, instituirea regimului bolșevic în România și asasinarea lui Scerbacew[2]), comandantul armatei ruse depe frontul român.

In urma atentatului pus la cale de bolșevici împotriva lui Scerbacew în ziua de 21 Decemvrie, acesta s'a adresat Guvernului român, cerându-i în scris să sfărâme nucleul sovietic dela Socola, ocupând gara și dezarmând trupele răzvrătite. Cererea insistentă a lui Scerbacew care amenința cu părăsirea comenzii oștirii, era puternic sprijinită de miniștrii Antantei, cari susțineau ca România să ia o atitudine hotărîtă pentru a zădărnici acțiunea bolșevicilor în Orient, de oarece ea compromitea cauza Aliaților. Problema era destul de deli-

1) **Const. Kirițescu**, *l. c.*, pag. 27, vol. III.
2) *Ibid.*, *l. c.*, pag. 33 și urm.

www.dacoromanica.ro

cată. Din aliat, România era îndemnată să devină inamicul Rusiei. Putea oare să ia altă atitudine?! Dinspre Apus și Răsărit, valuri, valuri se îndreptau spre Capitala Moldovei chinuită de griji și nevoi trupe bolșevizate, iar Rușii dela Socola se pregăteau de atac instalând tunurile pe dealul Aroneanu.

Un Consiliu de Miniștri la care au participat și reprezentanții armatei, s'a întrunit la Iași în noaptea de 21 spre 22 Decemvrie 1917. Ședința a durat dela ora 1 până la 4 dimineața. Discuțiunile s'au dus într'o atmosferă extrem de apăsătoare. Unii dintre participanți în frunte cu marele om politic Take Ionescu care a și demisionat din Guvern, considerau atacarea Rușilor ca un fapt catastrofal pentru țara noastră. Alții dimpotrivă, susțineau că suntem sortiți pierzării în cazul când nu vom dezarma bandele bolșevice trecându-le dincolo de fruntariile țării. Invingător a ieșit cel de al doilea curent, iar în zorii zilei Ion I. C. Brătianu s'a prezentat Regelui comunicându-i hotărîrea luată de a ataca și dezarma pe Ruși.

Regimentele 9 și 10 vânători și cu două batalioane din regimentul 1 grăniceri, sub comanda generalului Șt. Ștefănescu, au ocupat cu ușurință în dimineața zilei de 22 Decemvrie 1917 gara Socola, dezarmând pe Ruși, cari au fost trimiși sub paza santinelelor române dincolo de Prut. Din acest moment, Rusia a devenit din aliată, dușmana noastră de moarte.

După exterminarea focarului bolșevic din coasta Iașilor, Aliații au cerut României să ia toate măsurile necesare pentru a înlătura de pe frontul de luptă pe soldații ruși contaminați de ideile anarhice. Deși intervenția urgentă era necesară în această direcțiune, România nu putea uita cu ușurință că toate comorile sale strânse cu grea trudă de generațiile trecutului, se aflau în pivnițele Moscovei.

La 11 Ianuarie 1918 prin telegrama Nr. 28.772 [1]), d-l N. Titulescu, ministru de finanțe, comunică următoarele d-lui Victor Antonescu, ministrul nostru la Paris: „In momentul de a lua contra bolșevicilor de pe frontul ruso-român măsurile de poliție reclamate de Aliații noștri, Guvernul român a condiționat acțiunea sa de garanția colectivă din partea lor, în ce privește tezaurul nostru și valorile noastre din Moscova..." D-l Titulescu adăuga că în lipsa altor măsuri pentru punerea în siguranță a tezaurului, ar fi de dorit ca Aliații să arboreze drapelele lor deasupra localurilor din Moscova unde se aflau valorile

1) *Anexa XXI.* Ap. **Const. Conțescu**, *l. c.*, pag. 42.

www.dacoromanica.ro

românești. D-l Antonescu urma să facă acest demers pe lângă Guvernul francez și să-l transmită la Londra și Roma.

In aceiași zi (11 Ianuarie 1918), d-l N. Titulescu trimite o altă telegramă sub Nr. 28.839 [1]), d-lui V. Antonescu : „După înțelegerea avută cu guvernatorul Băncii Naționale, puteți trata cu guvernele aliate și în deosebi cu acel al Americii, cedarea aurului și a obiectelor de valoare aflate la Moscova, cu obligațiunea din partea lor de a ni le restitui după pacea generală. Cedarea va fi considerată ca făcută chiar din acest moment."

Răspunsul telegrafic al d-lui V. Antonescu s'a primit tocmai la 21 Ianuarie st. v. (3 Februarie st. n.) și el avea următorul cuprins [2]) : „Aliații consimt să ne garanteze 310 milioane în aur care se găsesc la Moscova. Celelalte valori care se găsesc acolo și care sunt depozitele Băncii Naționale, ale Casei de Depuneri și Consemnațiuni și ale băncilor particulare, sunt efecte publice, rentă de stat, acțiuni ale diferitelor societăți ale căror numere se cunosc și care pot fi anulate și după care se pot da duplicate celor interesați, în cazul puțin probabil, în care maximaliștii ar lua aceste valori."

Textul telegramei d-lui Victor Antonescu este clar. Aliații ne garantau 310 mil. lei aur din tezaurul dela Moscova. Puteam deci începe fără frică acțiunea militară cerută de ei, împotriva armatelor ruse. Documentul acesta este de o covârșitoare însemnătate pentru noi și de dânsul ne vom ocupa pe larg într'un viitor capitol.

In timp ce se duceau tratativele cu Aliații, armatele bolșevice în prada descompunerii retrase pe malul stâng al Prutului, desăvârșiau opera destructivă începută pe pământul Moldovei. Anarhizarea populației, jafurile, focurile mistuitoare și asasinatele, au fost motive puternice care au îndemnat Sfatul Țării să ceară Guvernului dela Iași intervenția grabnică pentru apărarea pământului și populației Republicii Democratice Moldovenești, proclamată la 15 Decemvrie 1917. Răspunsul nu putea fi amânat. Momentul era prielnic pentru eliberarea pământului strămoșesc de sub robia străinilor. Glasurile desnădăjduite ale fraților subjugați de peste Prut ne chemau stăruitor. Și în ziua de 20 Ianuarie 1918, două divizii românești de infanterie și alte două de cavalerie au trecut Prutul înaintând spre

1) *Anexa XXII.* Ap. Const. Conțescu, *l. c.*, pag. 43. Ministerul de finanțe a adus la cunoștința guvernatorului Băncii Naționale expedierea acestei telegrame d-lui V. Antonescu, prin adresa Nr. 28.840 din 11 Ian. 1918, pe care o public în anexa XXIII. *Ibid.*, pag. 44.

2) *Anexa XXIV.* Ap. C. I. Bălcoianu, *l. c.*, pag. 215. Această telegramă a fost adresată de d-l V. Antonescu, primului ministru român.

www.dacoromanica.ro

inima Basarabiei, pe potecile şi drumurile străbătute cu veacuri în urmă de vitejii voievozilor moldoveni, Alexandru cel Bun, Ştefan cel Mare, Petru Rareş şi Ion Vodă cel Cumplit.

Atitudinea hotărîtă a României a îndârjit şi mai mult pe duşmanul nostru statornic, doctorul Christu Racowski, — referend pentru relaţiunile româno-ruse în Consiliul Comisarilor Poporului — şi pe principalii săi locotenenţi : avocatul Gheorghiu-Bujor din Iaşi, avocatul Nicolau din Bucureşti, Dicescu, Ciornei, Kupferwaser, Buiumovici, ş. a. [1]). In noaptea de 1(13) Ianuarie 1918, ministrul României dela Petrograd, Diamandi, a fost arestat şi încarcerat în Bastilia rusească, Fortăreaţa Petropavlowsk, de unde a fost eliberat după trei zile, în urma protestului energic al unanimităţii reprezentanţilor diplomatici din Capitala Rusiei. Arestarea lui Diamandi împotriva celor mai elementare principii ale dreptului internaţional, era răspunsul dat de către Soviete Guvernului nostru, care nu recunoştea pe aleşii armatelor revoluţionare, isgonindu-i de pe pământul românesc.

Puţin timp după eliberarea lui Diamandi, căpeteniile bolşevice recurg la un nou mijloc pentru a intimida armata noastră, care restabilea ordinea în provincia de peste Prut, învingând şi expediind dincolo de Nistru bandele roşii. In ziua de 26 Ianuarie 1918, o radiogramă a lui Trotzki vesteşte lumea că sunt rupte relaţiile diplomatice cu România. Pe drumul cel mai scurt urmau să fie trimişi spre ţară membrii Legaţiei noastre. Generalul Scerbacew, fostul comandant-şef al armatelor ruse depe frontul român, era declarat duşmanul poporului şi pus în afară de lege, pentrucă luase o atitudine duşmănoasă faţă de revoluţie.

Aceiaşi radiogramă se ocupă şi de tezaurul nostru aflat la Moscova. Trotzki declara că el nu va putea fi obţinut de „oligarhia română". Consiliul Comisarilor Poporului îşi lua asupra sa răspunderea de a conserva şi a preda în mâinile poporului român, toate valorile noastre depozitate la Moscova. Aceiaşi dispoziţie se aplica şi celorlalte depozite româneşti aflate la băncile din Rusia.

Tezaurul român, încredinţat în paza şi păstrarea Rusiei, a fost confiscat de bolşevici. Procedarea lor nu are nici o justificare. Valorile sechestrate nefiind proprietatea Statului român, nu puteau fi tratate ca bunurile care aparţin inamicului. Prin confiscarea lor, bolşevicii călcau elementarele principii ale dreptului internaţional

1) **Const. Kiriţescu**, *l. c.*, pag. 56.

www.dacoromanica.ro

și săvârșeau un act „... care întrunește toate elementele delictului calificat de codul penal ca : *abuz de încredere* [1])".

După ce revoluția bolșevică a triumfat și relațiunile diplomatice dintre România și Rusia au fost rupte, Alexandru Henegaru a propus Românilor aflați la Moscova să înființeze o societate asemănătoare cu aceia a Cehilor, pentru a-și apăra în acest chip mai ușor interesele lor față de autoritățile noului regim politic [2]). Neexistând în Moscova o colonie românească propriu zisă, propunerea a fost întâmpinată la început cu indiferență. După sosirea lui Racowski în Rusia, vieața Românilor de acolo devenind din ce în ce mai apăsătoare, s'au pus la Tipografia Băncii Naționale instalată la Moscova bazele unei societăți al cărei nume era Organizația Lucrătorilor și Țăranilor Români din Moscova. Statutele, copiate după acelea ale Societății Cehilor, au fost citite în două ședințe de către Al. Henegaru. Societatea avea ca scop protecția membrilor săi, cari trebuiau să fie toți Români, indiferent de clasa socială din care făceau parte. Autorizând funcționarea acestei Societăți, Comisariatul Afacerilor Străine din Moscova i-a modificat statutele, impunându-i obligația ca membrii săi să fie recrutați numai dintre lucrătorii și țăranii români aflați în localitate. In urma acestei aprobări, comitetul de conducere al Societății a fost astfel constituit : Al. Henegaru președinte, Th. Ardeleanu casier, G. Golacea secretar, I. Ionescu, D. Drăniceanu și alte două persoane ale căror nume nu le-am putut afla, membri.

Al. Henegaru, intermediarul prin care se cumpărase Tipografia Băncii, era român transilvănean din satul Lancrăm de lângă Sebeș [3]). El lucrase ca tipograf la Viena și București (Tipografia Minerva) și se stabilise de peste 10 ani la Moscova, unde avea o fabrică rudimentară de clei pentru valuri. Din când în când servea și ca tălmaci la Consulatul Român din Moscova, unde nu exista nici un funcționar care să cunoască limba română.

Th. Ardeleanu era tot român din Transilvania. Luptând în armata austro-ungară, a fost luat prizonier de Ruși și trimis în lagărul din Turkestanul rusesc, de unde a fugit în a doua jumătate a anului 1916. Ajungând la Iași, Banca Națională l-a angajat ca ușier și l-a trimis ca interpret în Rusia pe lângă delegația însărcinată cu tipărirea biletelor.

---

1) **Const. Kiriţescu**, *l. c.*, pag. 53.
2) **M. G. Vidrașcu**, *rap. cit.*, pag. 31 și urm.
3) **Voicu Niţescu**, *l. c.*, pag. 31.

www.dacoromanica.ro

G. Golacea, ardelean de origină şi el, a fost prizonier în Rusia. Scos din lagăr prin intervenţia lui Th. Ardeleanu, delegaţii Băncii l-au angajat ca lucrător la Tipografie.

I. Tomescu, funcţionar al Băncii de Scont, venise la Moscova în luna August 1917 cu valorile instituţiei în serviciul căreia se afla.

In sfârşit, D. Drăniceanu, funcţionar la C. F. R., sosise de curând în Rusia pentru a supraveghea diferitele transporturi care urmau să se facă spre ţară.

Societatea înfiinţată sub numele de Organizaţia Lucrătorilor şi Ţăranilor Români, a durat sub această formă până la sosirea în Moscova a locotenentului Pescaru şi a sublocotenentului Guiu cari au făcut parte din Corpul Voluntarilor Români dela Kiew comandat de colonelul Pietraru şi desfiinţat după invazia bolşevicilor lui Muraviev [1]). După sosirea acestora, Societatea s'a transformat în Organizaţia Partidului Revoluţionar Ţărănesc Român, care avea scopul să convertească la comunism printr'o propagandă activă, pe toţi Românii prizonieri sau liberi din Rusia, precum şi pe acei din alte părţi. Cu ocazia adoptării atitudinii noui, D. Drăniceanu a fost eliminat din conducerea Societăţii pentrucă nu împărtăşia ideile comuniste şi în locul lui s'au instalat Pescaru şi Guiu.

Societatea fiind recunoscută de comisarii bolşevici cari rupsese legăturile diplomatice cu Guvernul nostru, membrii ei se considerau ca singurii şi adevăraţii reprezentanţi în Rusia ai poporului român. In virtutea drepturilor cu care se credeau împuterniciţi, prima lor grijă a fost să intre în posesia tezaurul român. In acest scop au numit doi comisari: I. Tomescu comisar al tezaurului şi Th. Ardeleanu comisar al Tipografiei Băncii. Aceştia, întovărăşiţi de Al. Henegaru s'au prezentat la Th. Capitanovici, somându-l să le predea cheile dela compartimentul unde se aflau depozitate valorile Băncii Naţionale. Pe directorul Casei de Depuneri, C. Ionescu, negăsindu-l acasă, i-au lăsat o scrisoare prin care îl rugau ca a doua zi să le aducă neapărat cheile dela Sudnaia-Kassna.

Incercările reprezentanţilor Organizaţiei Partidului Revoluţionar Ţărănesc Român, au fost zadarnice. Delegaţii români nu mai deţineau cheile dela compartimentele unde erau depozitate valorile.

Aliaţii garantând României 310 mil. lei aur din tezaurul său aflat la Moscova, Guvernul francez a însărcinat în urma ruperii relaţiunilor diplomatice româno-ruse pe ambasadorul său din Petrograd,

1) **Voicu Niţescu**, *l. c.*, pag. 31.

www.dacoromanica.ro

Noulens, cu protecțiunea temporară a intereselor noastre din Rusia. Cu acest prilej i s'a dat și misiunea să se ocupe în mod special de conservarea integrală a tezaurului român.

Primind această delegație, Noulens a comunicat telegrafic la 1 Februarie 1918 [1]) consulului general francez dela Moscova, Eirick Labonne, că tezaurul român care se afla depus la Kremlin, a fost cedat Puterilor aliate pentru garantarea restituirii avansurilor pe care acestea le-au făcut României în timpul războiului. Eirick Labonne trebuia să se înțeleagă cu reprezentanții Angliei și Americii din Moscova, pentru a aduce această situație la cunoștința comisarilor poporului. Ambasadorii și miniștrii Aliaților, urmau să ia contact pentru a face un demers asemănător pe lângă comisarii poporului din Petrograd. Prin aceiași telegramă, Noulens îi cerea lui Labonne informațiuni urgente asupra stării rezervei de aur a Băncii Naționale a României, pe care o presupunea „... întotdeauna intactă".

Eirick Labonne, primind telegrama lui Noulens în ziua de 2 Februarie 1918, a luat dela Guérin în primire arhiva Consulatului General Român din Moscova. In afară de aceasta și în prezența lui Th. Capitanovici și C. Ionescu, Guérin i-a remis: 1) protocoalele de depunere la Kremlin a tezaurului Băncii Naționale; 2) cheile dela compartimentele unde au fost așezate valorile; 3) protocoalele de depunere a valorilor Casei de Depuneri și 4) actul de cumpărare a Tipografiei din Moscova de către Banca Națională pe numele d-lui Dobrovici.

După această operațiune, Labonne a întrunit la Consulatul Francez pe reprezentanții Americii și Angliei din Moscova, pentru ca împreună cu ei să fixeze linia de conduită comună în privința comunicării pe care urmau s'o facă comisarilor poporului. La această întrunire a luat parte și consulul României, P. Guérin.

Din cuprinsul telegramei lui Noulens rezultând că tezaurul nostru a fost cesionat Puterilor aliate pentru garantarea împrumuturilor acordate de ele României în timpul războiului, consulii întruniți au fost de părere ca să exercite toate drepturile care decurg din această stare juridică: inventarierea și verificarea valorilor, punerea sigiliilor și asigurarea unei gărzi permanente. Dar aceste măsuri nu puteau fi luate fără ca ei să aibă instrucțiuni complimentare din partea lui Noulens. Prin telegrama Nr. 17 din 22(4) Februarie 1918 [2]),

1) *Anexa XXV.* Ap. Const. Conțescu, *l. c.*, pag. 49.
2) *Anexa XXVI. Ibid.*, pag. 50.

www.dacoromanica.ro

ele au fost cerute dela Petrograd de către Labonne. Totodată consulul Franței din Moscova îi comunica lui Noulens că după informațiunile date de Guérin, valorile românești dela Kremlin se aflau la acea dată intacte.

Intrebărilor lui Labonne, Noulens le-a răspuns prin telegrama Nr. 20 din 6 Februarie 1918 [1]). După părerea sa, discuțiunile asupra caracterului juridic al cesionării tezaurului român Puterilor aliate, nu erau necesare. Trebuia numai să se facă un demers conservator pe lângă comisarii poporului, pentru a le aduce la cunoștința că tezaurul român este garanția Aliaților, pentru sumele împrumutate României, fără ca ei să pretindă inventarierea valorilor și punerea unor noui sigilii. In acest sens făcuse și Noulens de acord cu reprezentanții Angliei, Statelor-Unite și Italiei, un demers pe lângă comisarii poporului din Petrograd.

Intemeindu-se pe acest răspuns, Labonne a făcut un demers conservator pe lângă comisarii poporului din Moscova, cărora le-a semnalat faptul că tezaurul român este și rămâne garanția câtorva guverne ale Antantei și în special a celui francez, pentru împrumuturile acordate României în timpul războiului. Demersul consulului Franței, căruia i s'a asociat și consulul Angliei din Moscova, a fost făcut în ziua de 14 Februarie 1918 sub forma unei note verbale citită lui V. Fritsche [2]), comisarul afacerilor străine din Moscova.

Peste 13 zile dela data acestui demers, la 27 Februarie 1918, comisarul poporului V. Fritsche s'a prezentat consulului francez Labonne, căruia i-a cerut în numele Guvernului sovietic cheile compartimentelor dela Sudnaia Kassna, unde erau depozitate valorile Casei de Depuneri și o parte din biletele Băncii Naționale tipărite la Moscova, pretextând că are nevoie de ele pentru a lua de acolo opt lăzi care aparțineau Sovietelor.

La obiecțiunea ridicată de Labonne că în virtutea mandatului pe care îl are nu le poate preda decât reprezentanților oficiali ai Guvernului român sau delegaților Băncii Naționale, Fritsche i-a răspuns că întemeindu-se pe hotărîrea Consiliului Comisarilor Poporului prin care a confiscat tezaurul român și ținând seama de războiul existent între România și Rusia, are dreptul la nevoie să intre chiar cu forța în posesiunea cheilor și a bunurilor țării noastre.

---

1) *Anexa XXVII.* Ap. Const. Conțeseu, *l. c.*, pag. 52.

2) Comisarul afacerilor străine V. Fritsche, evreu de origină, era profesor la Universitatea din Moscova.

www.dacoromanica.ro

Față de această amenințare, Labonne de acord cu consulul englez și american, a hotărît să predea lui Fritsche cheile în ziua de 1 Martie 1918 [1]), redactând un proces-verbal prin care arăta că cedează fiind forțat. Formula aceasta nu i-a convenit lui Fritsche, care și-a redus pretențiunile cerând ca cheile să-i fie remise temporar pentru a ridica în prezența consulului francez cele opt lăzi. Noua propunere a fost acceptată de Labonne, cu condițiunea ca Fritsche să dea o garanție scrisă că nu se va atinge de valorile României.

Consimțînând, Fritsche a adresat la 1(14) Martie 1918 sub Nr. 7.595 următoarea scrisoare consulului general al Franței [2]): „Prin prezenta am onoarea a vă ruga să binevoiți a-mi preda cheile dela subsolul unde se află depuse valorile Guvernului român, spre a ridica lăzile depuse acolo la timp de către Comisariatul Afacerilor Străine din Moscova și cu această ocazie cred de datoria mea a vă asigura, Domnule Consul, că valorile Guvernului român depuse în subsol conform protocolului ce se află la D-voastră, rămân intacte".

Pentru noi această adresă are o deosebită importanță, căci Guvernul sovietic prin comisarul poporului V. Fritsche, a recunoscut încă odată în mod oficial dreptul de proprietate al României asupra tezaurului depozitat la Moscova, căruia i-a asigurat integritatea.

A doua zi (2 Martie 1918), cheile au fost predate reprezentantului Guvernului sovietic, V. Fritsche, care a ridicat din compartimentele dela Sudnaia Kassna opt lăzi. Lăzile nu aparțineau însă Sovietelor, ci Băncii Naționale a României și conțineau 960.000 bilete a 2 lei definitiv imprimate, în valoare de 1.920.000 lei [3]). Operațiunea aceasta a avut loc în prezența lui Lewitzky, directorul Sudnaiei Kassna, comisarul afacerilor străine din Moscova V. Fritsche și Marc Haulegatte, secretarul Consulatului Franței, cari au redactat și semnat cu această ocaziune un proces-verbal [4]).

1) Vezi în *anexa XXVIII* procesul-verbal de constatare încheiat la 1 Martie 1918 de Eirick Labonne. Ap. **Const. Conțescu**, *l. c.*, pag. 53.

2) *Anexa XXIX*. Ap. **C. I. Băicoianu**, *l. c.*, pag. 217.

3) Lăzile ridicate conțineau următoarele bilete:

literele A—Z, alfabetele	1.112/1.150,	39 alf. a	24.000 bilete	= 936.000 bilete
litera W, „	1.135/1.158,	1 „ „	24.000 „	= 24.000 „
			Total	960.000 bilete

a 2 lei, sau 1.920.000 lei.

D-l **C. I. Băicoianu** susține (*l. c.*, pag. 217, notă) că Fritsche ridicând cele opt lăzi, urmărea biletele Băncii de 100 lei, nu pe acelea de 2 lei.

4) O altă intervenție care s'a făcut pentru asigurarea integrității tezaurului român și care merită să fie pomenită, este aceia a lui Alexandru Marghiloman.

Aflându-se în București și profitând de tratativele care se duceau la Brest-Li-

www.dacoromanica.ro

Cele opt lăzi cu biletele româneşti ridicate dela Sudnaia Kassna, au fost transportate la Odessa şi de acolo la Sevastopol, unde au fost găsite de Germani către sfârşitul lunii Iulie 1918 în posesiunea lui I. Rubinstein, Gh. Mihai şi a d-lui Bujor [1]).

După ridicarea lăzilor, uşile compartimentului au fost din nou încuiate şi cheile restituite lui Labonne prin secretarul Consulatului Marc Haulegatte. P. Guérin, Th. Capitanovici şi C. Ionescu, au fost în permanenţă ţinuţi în curent cu mersul tratativelor.

Comisarul poporului Fritsche, nu s'a mulţumit numai cu ridicarea celor opt lăzi care conţineau biletele de 2 lei ale Băncii Naţionale. La 6 Martie 1918, consulul francez şi delegaţii României dela Moscova, au fost înştiinţaţi de directorul Casei de Imprumuturi, Lewitzky, că având nevoie de compartimentele unde erau depozitate valorile Casei noastre de Depuneri, intenţionează să le mute în altă parte. Adevăratul scop al acestei mutări fiind bănuit, consulul Labonne şi de-

---

towsk între Ruşi şi Germani, Alex. Marghiloman a adresat la 21 Februarie 1918 următoarea scrisoare lui Hortsmann, şeful Secţiei Politice Germane a teritoriului ocupat:

„Nous avons mardi dernier causé de l'encaisse métallique de la Banque Nationale qui se trouve à Moscou. Elle est de 350 millions environ. Nous cherchions une solution; j'en vois surgir une.

Ne pensez-vous pas, vu la tournure inattendue des choses russes, que, si votre gouvernement traite à nouveau avec les maximalistes, il peut se faire concéder une sûreté à ce sujet?

Comme État occupant, vous avez la charge de la situation économique du pays occupé, qui est la majeure partie de la Roumanie. La disparition de cette encaisse affectera très gravement le cours du billet roumain; ce sera donc une diminution sérieuse de l'avoir public.

Sans compter que la chute de billet de la Banque Nationale entraînera la chute de l'autre billet. A ce titre nous avons le droit d'exiger des garanties, en dehors même de l'éventualité d'une paix séparée avec la Roumanie..."

Punctul de vedere al lui Alex. Marghiloman, deşi nu avea un caracter oficial, era pe deplin justificat. Ocupanţii nu aveau numai drepturi asupra poporului aflat sub a lor vremelnică stăpânire, ci şi datorii faţă de el.

Primind scrisoarea lui Marghiloman, Hortsmann s'a grăbit s'o transmită la Berlin, cu rugămintea ca propunerea să nu fie nesocotită.

Cercetările pe care le-am făcut, nu m'au lămurit asupra soartei pe care a avut-o intervenţiunea lui Marghiloman. Cred că Germanii nici n'au pus în discuţiune această problemă cu ocazia tratativelor dela Brest-Litowsk. Aveau ei destule pretenţiuni asupra Rusiei pentru ca să mai adauge încă una care nu-i privia direct, dar care cu siguranţă că ar fi fost dăunătoare intereselor lor.

(Vezi **Alexandru Marghiloman**, *Note politice*, vol. III, pag. 361—2 şi vol. V, pag. 225—6).

1) **Const. Conţescu**, *l. c.*, pag. 12.

www.dacoromanica.ro

legații români au stăruit mult până când Lewitzky a renunțat la planul său [1]).

Datorită intervenției abile a colonelului canadian Boyle, la 9 Martie 1918 s'a încheiat o convenție de pace între noi și doctorul Rakowski, delegatul omnipotent al Sovietelor pentru afacerile cu România. Conform acestei convențiuni, toate chestiunile pendinte dintre România și Rusia urmau să fie soluționate de niște comisiuni interaliate. Rezultatul imediat al acestei convențiuni a fost îndulcirea raporturilor dintre noi și Soviete, angajându-se chiar discuțiuni pentru repatrierea tezaurului dela Moscova. *Comisarii poporului au declarat în mod oficial de nenumărate ori că recunosc dreptul României asupra tezaurului.* Tratativele angajate n'au dus la nici un rezultat pozitiv, deoarece comisarii poporului condiționau predarea tezaurului de înființarea comisiunilor interaliate prevăzute în convenția dela 9 Martie 1918, care aveau să rezolve toate diferendele dintre noi și Rusia. Aceste comisiuni n'au luat niciodată ființă din cauza situației noui politice ce i s'a creiat României prin încheierea păcii separate dela București. Puțin mai târziu, raporturile noastre cu Rusia înrăutățindu-se iarăși, problema tezaurului nu s'a mai putut discuta.

Racowski devenind din nou neîmpăcatul nostru dușman de moarte, a propus inventarierea întregului tezaur român, confiscarea aurului, argintului, biletelor de bancă și impunerea bijuteriilor la o taxă advalorem de 60% conform unui decret al Sovietelor. Pentru a zădărnici realizarea planului lui Racowski, Guvernul român a stăruit în luna Iunie 1918 pe lângă Diviziunea Politică Germană din București, rugând-o să intervină la Ambasada Germană din Moscova să ia sub a sa protecțiunea întregul tezaur român.

Cheile dela compartimentele unde se aflau depozitate valorile românești, au rămas în păstrarea consulului francez până în luna August 1918, când a fost arestat și expulzat din Rusia împreună cu tot personalul Consulatului [2]). Cu acest prilej el le-a predat în urma stă-

1) D-l Const. Conțescu arată în citatul raport (pag. 10—11), că la 16 Februarie 1918 ministrul de finanțe rus dispunând verificarea și inventarierea lăzilor care cuprindeau stocul metalic al Băncii Naționale, conținutul lor a fost găsit în perfectă stare conform declarațiunii făcută cu ocazia depunerii. Cred că d-sa greșește afirmând acest lucru, deoarece din documentele cercetate rezultă că această operațiune a avut loc la începutul anului 1917 sub Guvernul țarist.

2) Consulul francez Eirick Labonne a întocmit la 6 Martie 1918 un raport asupra protecțiunii intereselor românești după ruperea relațiunilor diplomatice dintre România și Rusia. De cuprinsul acestui raport pe care îl public după d-l Const. Conțescu (*l. c.*, pag. 46) în anexa XXX, Consiliul General al Băncii Naționale a luat cunoștință în ședința din 26 Iulie 1918.

www.dacoromanica.ro

ruinţelor verbale şi scrise ale delegaţilor români aflaţi acolo, consulului Danemarcei însărcinat cu protecţiunea intereselor franceze şi române din Rusia, iar acesta le-a încredinţat mai târziu vice-consulului. Fiind silit şi vice-consulul danez să se întoarcă în ţară, intenţiona să lase cheile d-lui Vidraşcu sau consulului norvegian, tolerat în Rusia de comisarul afacerilor străine Cicerin cu care era bun prietin. D-l M. G. Vidraşcu a obiectat însă că lăsarea cheilor la Moscova în acele vremuri era extrem de primejdioasă şi a rugat stăruitor în scris pe vice-consulul Danemarcei să le ia la Copenhaga, de unde să le expedieze Ministerului de Externe la Paris. Dorinţa d-lui Vidraşcu a fost îndeplinită. Cheile au fost luate la Copenhaga de vice-consulul danez, care plecând, l-a însărcinat pe consulul norvegian cu protecţiunea intereselor Franţei, Danemarcei şi României din Rusia.

Profitând de relaţiunile amicale care existau între Cicerin şi consulul norvegian, Banca Naţională a trimis în Rusia spre sfârşitul lunii August 1918 pe d-l Dobrovici, pentru ca împreună cu d-l Vidraşcu să obţină prin intermediul reprezentantului Norvegiei autorizaţia de a repatria arhiva, bancnotele tipărite şi hârtia necesară imprimării biletelor, care se găseau sechestrate la Tipografia sa din Moscova. Intervenţia a fost făcută pe lângă comisarul afacerilor străine, care a răspuns consulului Norvegiei prin adresa Nr. 335 din 9 Septemvrie 1918, că în această chestiune care priveşte direct România, nu poate lua nici o hotărîre fără avizul prealabil al „tovarăşului Racowski", preşedintele lui Sovnacormi. Avizul lui Racowski în această privinţă n'a fost niciodată dat [1]).

Peste puţin timp au plecat din Moscova cei din urmă reprezentanţi ai României. După aceia soarta tezaurului a fost învăluită de un mister de nepătruns. Sigur este faptul că în luna Iulie valorile erau intacte. Declaraţiunile făcute la Paris de fostul director al Casei de Depuneri ruse, Zaremba, destituit de bolşevici şi telegrama lui Guérin Nr. 4.438 din 8 Iulie 1918, sunt certe dovezi în această privinţă.

Revoluţia bolşevică învinsese, clădind noul edificiu politic pe cadavrele miilor de nevinovaţi şi pe ruinile atâtor mijloace de producţiune prefăcute într'o clipă în colb şi cenuşă. După ce dictatura roşie a fost întronată şi liniştea restabilită, spectrul foametei a început să rânjească la orizont. Agricultura şi industria complet desorganizate, nu mai produceau îndeajuns pentru satisfacerea elementarelor trebuinţe ale milioanelor de oameni.

1) *Acte şi documente etc.*, pag. 43.

www.dacoromanica.ro

Privirile conducătorilor s'au îndreptat spre țările străine. De acolo numai puteau fi aduse mașinile și uneltele necesare pentru înviorarea producției și tot de acolo urmau să fie importate cele trebuitoare traiului populației până când producția națională avea să îndestuleze cerințele. Dar toate acestea trebuiau plătite cu aur și aur Sovietele nu aveau. Războiul, revoluția și daunele de război impuse de Germania prin tratatul de la Brest-Litowsk, măcinase toate rezervele puternicei Impărății de odinioară. Problema trebuia totuși rezolvată. Altfel, revoluția era periclitată. Și Sovietele n'au ezitat nici o clipă să pună în slujba intereselor lor tezaurul nostru. Aurul românesc depozitat la Moscova a luat drumul străinătății pentru plata cumpărăturilor făcute de Guvernul sovietic, căruia în acea vreme nici o țară nu-i acorda credite [1]). Și astfel, din economia îndelungată a muncii noastre neobosite, altora le-a fost dat să trăiască în vremuri grele. In această privință, n'avem nici o îndoială. Oare nu au fost identificate în anii 1922—1924 pe toate piețile principale din lume monete rare ușor de recunoscut dintre acelea care făceau parte din tezaurul nostru pus în siguranța la Moscova?

Au rămas însă la Moscova unde se află și astăzi intacte, arhivele, documentele, tablourile, cărțile rare și toate celelalte obiecte ale noastre moștenite dela strămoși, mărturii vii ale viețuirii poporului românesc pe aceste meleaguri din îndepărtate vremuri, care n'au putut fi prefăcute imediat în aur sunător de bolșevici. Pentru noi ele sunt mai prețioase decât toate bogățiile lumii și faptul că vijelioasa furtună nu le-a șters urmele, ne bucură îndeajuns. Va veni poate ziua când din nou vor îmbogăți colecțiunile scumpe ale țării noastre.

1) La începutul anului 1921, tezaurul aur cra încă neclintit. Iată relațiunile pe care le da adunării generale asupra stocului metalic aflat în Rusia, Consiliul Băncii Naționale prin raportul din 20 Februarie 1921 (pag. 6): „In ceeace privește aurul depozitat, avem informațiuni primite pe diferite căi, cari ne autorizâ să credem că aurul nostru depus la Kremlin în sumă de lei 315 milioane este intact."

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL VI

TIPOGRAFIA BĂNCII NAŢIONALE DELA MOSCOVA IN TIMPUL REVOLUŢIEI

Am arătat într'un alt capitol [1]), că după potolirea revoluţiei din Februarie 1917, tipărirea biletelor Băncii Naţionale începută la Petrograd, a încetat către sfârşitul lunii Iunie acelaşi an, continuând apoi la Moscova unde d-l inginer G. Dobrovici a cumpărat o tipografie dela d-na I. E. Peciughina.

Când a isbucnit revoluţia din Octomvrie 1917, imprimarea bancnotelor a fost suspendată şi ea a reînceput odată cu restabilirea ordinei [2]). Lucrătorilor români aduşi din ţară şi acelora ruşi angajaţi la Moscova, li s'au plătit salariile întregi şi pentru zilele nelucrate. O parte dintre biletele tipărite au fost transportate în ţară cu trenul canadianului Boyle şi sub directa supraveghere a d-lui C. Vasilescu venit dela Iaşi în acest scop.

După efectuarea acestui transport care a fost ultimul şi în urma înăspririi relaţiunilor dintre România şi Rusia, imprimarea biletelor fiind necontenit stânjenită de bolşevici, Tipografia a fost silită să-şi închidă pentru totdeauna porţile în primele zile ale lunii Ianuarie 1918.

Puţin timp după încetarea lucrului, la 16 Ianuarie 1918, comisarul poporului Fritsche conformându-se instrucţiunilor primite dela Guvernul din Petrograd şi însoţit de comandantul militar al oraşului, un delegat al Sovietului Lucrătorilor şi Soldaţilor şi o gardă de cazaci, s'a prezentat la Tipografia Băncii pe care a sechestrat-o. Camera de scânduri unde se aflau împachetate pentru a fi trimise în

---

1) Vezi cap. III, pag. 21.

2) M. G. Vidraşcu, *rap. cit.*, pag. 19 şi urm.

www.dacoromanica.ro

țară bilete complet tipărite, sala mașinilor, magazia cu hârtie albă și celelalte materiale necesare imprimeriei, au fost sigilate, lăsându-se totodată și câțiva soldați pentru pază.

La 19 Ianuarie 1918, Fritsche a venit din nou la Tipografie de unde a ridicat și transportat cu camioanele la Sudnaia-Kassna în timp de două zile sub supravegherea delegaților Băncii Naționale, aproape toate biletele imprimate, o parte din hârtie în curs de executare și numai o ladă cu clișeie, deoarece celelalte au fost din vreme ascunse. Odată cu depunerea acestora la Sudnaia-Kassna, s'a încheiat un proces-verbal, iar ușile compartimentelor au fost încuiate și sigilate, una dintre chei fiind predată d-lui C. Ionescu, directorul Casei de Depuneri.

Intr'o cameră întunecoasă a tipografiei, a rămas sub paza unei gărzi de soldați ruși restul hârtiei în curs de executare, a hârtiei albe și a celorlalte materiale, împreună cu 4 lăzi care conțineau bilete de 1 leu complet tipărite. Acestea urmau să fie ridicate mai târziu.

Peste 5 zile a venit însă la Tipografie un delegat al lui Fritsche, care a înștiințat pe reprezentanții Băncii Naționale că Sovietele intenționând să le dea autorizația pentru a continua imprimarea biletelor, le va înapoia toate valorile transportate la Sudnaia-Kassna și nu vor mai ridica pe celelalte. Intr'adevăr, la 1 Februarie 1918, Fritsche a restituit reprezentanților Băncii Naționale numai hârtia în curs de preparare și clișeiele, reținând 38 lăzi care conțineau bilete complet imprimate, numerotate și grifate. Opt dintre aceste lăzi în care erau împachetate bilete de 2 lei, au fost ridicate de Fritsche dela Sudnaia-Kassna la 2 Martie 1918 și trimise la Sevastopol pentru a servi propagandiștilor români aflați în slujba bolșevicilor [1]).

Odată cu restituirea clișeelor și a hârtiei, Fritsche a instalat la Tipografie pe un comisar special trimis dela Banca Imperiului din Petrograd, tipograf de meserie și sub a cărui directă supraveghere urma să înceapă activitatea. Acesta n'a stat la Moscova mai mult de 10 zile. Plecând la Petrograd pentru a-și aduce familia, nu s'a mai înapoiat, iar în locul său a fost delegat de Fritsche în urma stăruințelor lui Racowski, alesul Organizației Partidului Revoluționar Țărănesc Român, Th. Ardeleanu.

In ultimele două zile ale șederii la Moscova a comisarului trimis dela Petrograd, Fritsche întovărășit de doi cetățeni români, evrei de naționalitate și amândoi în slujba lui Racowski, Sticlaru

1) Vezi pag. 61—2.

www.dacoromanica.ro

și Edelstein Deleanu fost plutonier în armata noastră de unde a dezertat, a venit la Tipografie și a întocmit un inventar sumar, înștiințând totodată în mod oficial pe delegații Băncii Naționale să facă grabnice pregătiri pentru a începe imprimarea biletelor. Bănuind că biletele pe care Fritsche doria să le vadă tipărite atât de repede nu vor ajunge la Iași ci vor servi lui Racowski pentru intensificarea propagandei bolșevice în Moldova, delegații Băncii au întârziat punerea la punct a mașinelor, distrugând aproape toate clișeiele. Desigur că atitudinea dușmănoasă a Românilor, a indispus și mai mult Sovietele. Pentru noi însă, desfigurarea clișeielor a fost bine venită. Altfel, cine știe câte miliarde de lei ar fi fost aruncate pe piață!

Cele patru lăzi aflate la Tipografie, care conțineau bilete de 1 leu complet imprimate, împreună cu biletele de 2 și 100 lei în curs de fabricare, clișeiele desfigurate, restul de hârtie, toate împachetate în 185 lăzi, deasemeni și trei mari cufere ale lui Capitanovici, au fost transportate și depuse în ziua de 13 Martie 1918 cu autorizația lui Fritsche alături de celelalte valori românești la Sudnaia Kassna. Cu acest prilej s'a redactat și semnat un proces-verbal, iar cheile au fost restituite consulului Franței dela Moscova, care le deținea de mai mult timp.

După această dată (13 Martie 1918), Tipografia a intrat în stăpânirea Organizației Partidului Revoluționar Țărănesc Român, care imprima acolo gazeta de propagandă comunistă Foaia Poporului, lucrările lui Bela-Kuhn, rezumate după Capitalul lui Karl Marx și în general orice broșură revoluționară, toate traduse în românește și care erau apoi răspândite în lagărele unde se aflau deținuți prizonierii transilvăneni și în toate părțile unde viețuiau Români.

Lucrătorii români ai Tipografiei care n'au putut fi repatriați la timp, îndurau o cumplită mizerie, căci delegații Băncii nu le mai puteau plăti salariile, disponibilul lor fiind blocat de Soviete la sucursala lui Crédit Lyonnais din Moscova [1]). După mari stăruințe și în urma intervenției interesate a d-lui Henegaru care mai

1) La fel au procedat Sovietele cu toate celelalte sume ale particularilor, instituțiunilor publice și private românești, care erau depuse la băncile din Rusia. Ar fi interesant de cunoscut totalul sumelor confiscate în acest mod. Cifra exactă însă mi se pare astăzi după ce au trecut 16 ani de atunci, aproape imposibil de stabilit. Din cercetările întreprinse în această direcțiune, am putut afla că Banca Națională în afară de disponibilul propriu ridicat, mai avea la sediile Creditului Lyonnais următoarele sume cedate de Guvernul român: 1.463.413,53 ruble la Petrograd, 723.501,23 ruble la Odessa și 311.611,70 ruble la Moscova, în total 2.498.526,46 ruble.

www.dacoromanica.ro

avea de încasat un rest din comisionul ce i se cuvenea pentru rolul de mijlocitor avut la cumpărarea Tipografiei, delegații Băncii au obținut autorizația dela Fritsche să ridice disponibilul dela Crédit Lyonnais din Moscova, cu care au fost plătiți lucrătorii.

Th. Capitanovici, Em. Pantazi, C. Ionescu și inginerul G. Dobrovici, au părăsit Moscova în luna Mai 1918. Singurul reprezentant autorizat al Băncii Naționale rămas acolo, firește nerecunoscut de Soviete, era d-l M. G. Vidrașcu, căruia d-l Dobrovici i-a transmis sub semnătură privată chiar pe actul de cumpărare, proprietatea Tipografiei.

Conform deciziunii Sovietului Deputaților, Lucrătorilor și Țăranilor din 15 Aprilie 1918, au fost rechiziționate și ridicate dela Tipografia Băncii în lunile Mai și Iunie același an, două din cele mai mari și mai perfecționate mașini.

D-l M. G. Vidrașcu a protestat împotriva acestei neîndreptățite măsuri, adresând în limba rusă la 22 Iulie 1918 comisarului afacerilor străine prin intermediul fostului consul român dela Moscova, Guérin, următoarea cerere :

„Subsemnatul M. G. Vidrașcu, român, împuternicit de d-l inginer G. Dobrovici, proprietarul Tipografiei din Slovucensky Pereuloc Nr. 19 cumpărată dela d-na I. E. Peciughina în luna Iulie 1917, cu onoare vă aduc la cunoștința Dvs. cele ce urmează.

Tipografia se compune din 10 mașini pentru imprimat, din care s'au rechiziționat conform deciziunii din 15 Aprilie a Sovietului Deputaților Lucrătorilor și Țăranilor din Moscova, două și cele mai mari, mai noui și mai perfecționate mașini, prima Nr. 10.432 sistem Augsburg din 1913, rechiziționată pentru Tipografia Guvernului din orașul Penza și a doua Nr. 10.245 rechiziționată pentru Tipografia Levensohn.

Prima mașină ne-a costat în Iulie 1917 suma de 40.000 ruble și a fost evaluată de comisia de rechiziție numai cu 10.000 ruble, iar a doua a costat 35.000 ruble și a fost evaluată numai cu 9.375 ruble.

Din mașinile rămase două sunt ocupate cu tipărirea gazetei românești a Partidului Revoluționar Român intitulată Foaia Poporului, iar celelalte abia produc pentru întreținerea lor, a plății curentului electric și întreținerea lucrătorilor români rămași la Moscova. Aducându-vă la cunoștință cele de mai sus, cu onoare vă rog Onorate Domnule Comisar, a interveni pe lângă Sovietul Deputaților, Lucrătorilor și Țăranilor din Moscova, de a nu mai rechiziționa mașinile rămase și care servesc parte la tipărirea gazetei românești de

www.dacoromanica.ro

propagandă și parte la întreținerea lucrătorilor români rămași la Moscova și de a majora evaluarea celor două mașini rechiziționate, deoarece diferența între prețul cu care le-am cumpărat și cel stabilit de comisia de rechiziție, este cu totul disproporționată și ne expune la pierderi prea mari pentru mijloacele noastre.

In speranță că veți binevoi a găsi întemeiate cele de mai sus și a unui răspuns favorabil, vă rog etc."

Primind întâmpinarea d-lui Vidrașcu, Guérin a înaintat-o comisarului afacerilor străine cu următoarea adnotație:

„Inaintându-vă adresa d-lui M. G. Vidrașcu, am onoare a vă ruga să examinați această afacere și în cazul că ar fi nedreptate din partea Sovietului, de a nu refuza cererea d-lui Vidrașcu în limitele justiției și ale legii".

Cert este că cererea d-lui Vidrașcu a fost nesocotită de Fritsche, căci Sovietele au mai rechiziționat spre sfârșitul lunii Iulie 1918 o mașină mică Boston, evaluând-o la 1.000 ruble.

Este drept că la 3 August 1918 d-l Vidrașcu a fost citat să se prezinte la Comisariatul Afacerilor Străine, Secția Româno-Rusă de sub conducerea lui Racowski instalată în palatul Hotelului Metropol, pentru a-și susține cererea. D-l Vidrașcu prezentându-se însoțit de d-l avocat Ștefănescu-Brăila, i s'a luat un drastic interogator de către secretarul Secției, evreul Dik, fost ziarist în București înaintea războiului. Interogatorul luat nu privia însă cererea adresată de d-l Vidrașcu comisarului afacerilor străine, ci era în legătură directă cu activitatea desfășurată de d-sa la Consulatul Român din Moscova, unde prin ajutorul numerelor scrise cu cerneală roșie pe pașapoartele acelora ce veneau spre Iași, dădea posibilitatea autorităților române să identifice la graniță pe agenții propagandiști ai bolșevicilor.

Indurând multe lipsuri și nenumărate umilințe, d-l Vidrașcu a fost nevoit să mai rămână la Moscova încă un an, de unde s'a înapoiat în țară la 7 Aprilie 1919.

După plecarea ultimului nostru delegat oficial de pe pământul rusesc, noaptea a cernut umbre din ce în ce mai dese în jurul Tipografiei Băncii Naționale și a tezaurului român dela Moscova, care în ziua luării drumului spre țară a d-lui Vidrașcu (22 Februarie 1919), era încă intact. Neîndoielnic este faptul, că în afară de biletele tipărite aflate la Sudnaia Kassna și care cu siguranță că au fost folosite de bolșevici, altele nu s'au mai putut imprima. Prin desfigurarea clișeielor, i s'a smuls din mâinile Rusiei revoluționare o armă periculoasă, pe care fără să șovăiască ar fi îndreptat-o împotriva noastră.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL VII

A FOST REPATRIAT TEZAURUL ROMÂN DELA MOSCOVA?

Câteva informaţiuni interesante asupra tezaurului român dela Moscova, cuprinse într'o carte de curând publicată de căpitanul George Hill dela British Secret Service, sunt vrednice de amintit.

Care sunt veştile noui pe care ni le dă d-l George Hill în această lucrare scrisă în englezeşte, tradusă în limba franceză şi apărută până acum în mai multe ediţii [1])?

La începutul lunii Decemvrie 1917, colonelul canadian Boyle, întovărăşit de căpitanul englez George Hill, aflându-se în drum spre Moldova, au poposit pentru scurt timp la Petrograd. Diamandi, ministrul României din Capitala Rusiei, i-a rugat să-l viziteze înainte de a părăsi oraşul. Boyle şi Hill au primit invitaţia. In culmea disperării, Diamandi le-a făcut următoarele declaraţii: „V'o spun, colonele, situaţia este fără scăpare. România n'are bani. Ştiţi că dela luarea Bucureştilor am expediat rezervele noastre de aur, bijuteriile coroanei, arhivele Afacerilor străine şi stocurile de bilete de bancă la Kremlin pentru a fi puse acolo în siguranţă. Totul se găseşte încă la Moscova, şi acum când bolşevicii au luat şi au naţionalizat toate bunurile şi sunt pe punctul de a ne sili la război, vom pierde ultimele noastre resurse. N'avem nici chiar presă pentru bilete la Iaşi. Dumnezeule, este înspăimântător!... Dacă o parte numai din acest tezaur ar putea fi adus la Iaşi, ce uşurare pentru sărmana mea ţară!... Domnilor, dacă veţi reuşi, veţi fi salvatorii noştri. Dacă Dvs. îmi veţi spune că aceasta se poate, ştiu că se va face"

1) **Capitaine George Hill**, *Ma vie d'espion* (*I. K. S.*), traduction de Lucien Thomas, interprète, capitaine de réserve, pag. 112 et suiv., Payot, Paris 1933.

www.dacoromanica.ro

Răspunsul a fost afirmativ. Boyle și Hill și-au luat față de Diamandi angajamentul să facă tot ce le va sta în puteri, pentru a transporta tezaurul la Iași. Ministrul României, depozitarul nominal al tezaurului, s'a grăbit să dea instrucțiunile necesare delegaților români dela Moscova, invitându-i să elibereze d-lor Boyle și Hill toate obiectele și valorile, în cazul când ei vor reuși să obțină consimțimântul autorităților sovietice pentru a le transporta la Iași.

Ajungând la Moscova spre care au plecat chiar în aceiași seară, delegații români de acolo au întâmpinat cu rea voință dispozițiunile lui Diamandi. Boyle și Hill au stăruit însă să li se încredințeze tezaurul, sfătuindu-i să ceară instrucțiuni suplimentare prin telefon dela ministrul nostru din Petrograd, pentru a nu regreta mai târziu.

După ce au luat informațiuni dela funcționarii români asupra valorii tezaurului și a locului unde se afla depozitat, Boyle și Hill s'au grăbit să obțină încuviințarea transportului din partea comandantului de armată bolșevic, Muralov, care avea mari obligațiuni față de dânșii pentrucă au dezlegat „nodul moscovit", îndepărtând spectrul foametei din oraș și au reorganizat întregul sistem feroviar rus.

In urma unor îndelungate discuțiuni și după mari stăruințe, Muralov le-a promis că va interveni pentru a obține autorizația cerută, care le-a și fost eliberată în scris chiar a doua zi. Boyle și Hill puteau transporta la Iași bijuteriile familiei regale în valoare de 100 mil. lei aur, biletele de bancă, arhivele străine aparținând României, câteva rezerve ale Crucii Roșii, „.....cu excepția unor anumite obiecte prețioase depozitate în pivnițele Kremlinului".

Pregătirile în vederea drumului s'au făcut în grabă. Bijuteriile, scoase din lăzile de oțel și împachetate în coșuri de răchită, au fost transportate la gară cu oarecare dificultăți, împreună cu bancnotele și încărcate în vagonul lui Boyle și Hill. Transportul era însoțit de doi funcționari români, numiți de d-l Hill A... și O... și cari erau profund nemulțumiți de modul cum se expedia tezaurul. In același tren au luat loc 18 soldați români care trebuiau repatriați. Insfârșit, trenul a părăsit Moscova.

Apoi d-l Hill povestește în 20 de pagini [1]) cu un lux de amănunte uimitor, toate greutățile întâmpinate și învinse în lungul drum dela Moscova la Iași, încheind astfel partea lucrării privitoare la repatrierea tezaurului român:

„Călătoria noastră de nouă lungi zile era terminată. Tezaurul era în siguranță; am sosit la Iași în ajunul Crăciunului. A... și O...

1) George Hill, *l. c.*, pag. 122 și urm.

www.dacoromanica.ro

telegrafiase dela frontieră că tezaurul şi propriile lor persoane erau sub protecţiunea noastră. La sosirea noastră în gară două sute cincizeci de jandarmi ai căilor ferate s'au grupat împrejurul minusculului nostru convoi de patru furgoane şi a vagonului nostru special. Un detaşament de cavalerie înconjura pe jandarmi pentru a asigura pe teritoriul românesc paza tezaurului naţional pe care îl transportasem fără escortă tot drumul de la Moscova, prin mijlocul unui ţinut care nu mai cunoştea nici o lege şi era pradă războiului civil... A... şi O... străluceau de bucurie; vedeau în sfârşit că nepreţuitul tezaur cu care erau însărcinaţi era tratat cu tot respectul cuvenit...

Ministrul Afacerilor străine şi acel al căilor ferate venise la gară ca să ne primească. O jumătate de oră mai târziu primeam felicitările d-lui Brătianu, primul ministru....

Ca recunoştinţă a serviciului adus, Majestatea Sa regele României conferi colonelului Boyle Marea Cruce a Coroanei României şi mie ordinul Stelei României. Pentru un serviciu ulterior Boyle primi Marea Cruce a Stelei României şi eu ordinul Coroanei. Efectiv n'am avut aceste decoraţii decât un an după încetarea ostilităţilor, când, cu ocazia unei vizite la Bucureşti, aceia a Coroanei mi-a fost remisă în mod public. Dar Majestatea Sa regina Maria, cu o amabilitate pe care o preţuiesc nespus de mult, m'a invitat la palatul Cotroceni şi, în cursul unei audienţe particulare, m'a decorat cu ordinul Stelei". Astfel termină d-l Hill interesanta expunere asupra repatrierii tezaurului român.

Apariţia cărţii d-lui Hill în mai multe ediţii, citită de mii de oameni în limba engleză şi franceză şi căreia poziţia autorului îi dă un caracter semi-oficial, nu poate fi trecută cu vederea de noi Românii. D-sa afirmă că a repatriat 100 mil. lei aur din tezaurul român. Expunerea pe alocuri fiind confuză, se poate înţelege destul de uşor că întregul nostru tezaur a fost adus în ţară. Pe de altă parte noi n'am încetat nici o clipă să reclamăm toate valorile depozitate la Moscova. Unde este adevărul? Iată întrebarea legitimă pe care şi-a pus-o întreaga lume şi mai cu seamă poporul românesc, în momentul în care ziarele au adus în discuţiune publică problema.

Toţi mânuitorii condeiului din ţara românească cari au scris în această privinţă, au ajuns la concluzia că d-l Hill susţine un „neadevăr îndrăzneţ". Acesta nu poate fi însă un răspuns care să spulbere afirmaţiunile căpitanului englez dovedindu-le netemeinicia, atâta timp cât nu este îndeajuns de documentat. Poate că era necesar un comunicat oficial al Guvernului român. Cert este că după atâtă

www.dacoromanica.ro

scurgere de timp, d-lui Hill nu i s'a dat încă replica cuvenită și întrebarea pusă în primele zile ale apariției lucrării d-sale, mai stăruiește încă.

Dorind să restabilesc adevărul acolo unde îndoiala mai dăinuiește încă, am început cercetările. Rezultatele la care am ajuns, le voi înfățișa în rândurile ce urmează.

Reprezentanții noștri oficiali aflați în Rusia, în urma aprobării Guvernului român, au început către sfârșitul anului 1917 tratativele cu Boyle pentru transportarea tezaurului în America. Fără îndoială că esențiala condițiune a acestei operațiuni, era trecerea tuturor valorilor în mâinile Americanilor, cari asigurau României restituirea lor integrală. Era deci natural ca dela început chiar Diamandi să promită acest lucru. Dela vorbă și până la faptă, este însă o distanță tot așa de mare ca de la cer la pământ. Transportul nu a avut loc, iar valorile au rămas neclintite în pivnițele dela Kremlin și Sudnaia Kassna. Asupra cauzelor care au zădărnicit încheierea acordului, am insistat în altă parte [1]).

Bunul și devotatul prieten al României, colonelul canadian Boyle, însoțit de d-l George Hill, se aflau la Moscova în primele zile ale lunii Decemvrie 1917 și se pregăteau să plece spre Moldova. Ocazia era binevenită pentru transportarea la Iași a hârtiei și biletelor Băncii Naționale și repatrierea celor 20 soldați trimiși pentru paza tezaurului [2]). In acest sens Capitanovici i-a adresat o cerere lui Boyle, care a acceptat-o imediat.

Hârtia și biletele Băncii Naționale au fost încărcate în gara Brianska în două compartimente dela mijlocul vagonului special al lui Boyle, iar soldații au luat loc într'un alt vagon. Operațiunea s'a efectuat la 6 Decemvrie 1917, în prezența d-lor G. Dobrovici și C. Vasilescu, care a însoțit trenul până la Iași [3]). Cu acest prilej nici un gram din aurul românesc aflat la Moscova n'a fost ridicat. Acest lucru rezultă dealtfel destul de limpede din următorul proces-verbal încheiat la Iași, cu ocazia depunerii valorilor aduse dela Moscova în magazia Băncii Naționale [4]):

1) Vezi pag. 52.

2) Repatrierea celor 20 gardieni a fost cerută de d-l N. Titulescu prin telegrama Nr. 25.724 din 2 Decemvrie 1917 adresată lui Guérin. (Vezi anexa XX). La Moscova a rămas numai sergentul Al. Tătărăscu, care s'a înapoiat mai târziu în țară. Ceilalți au venit la Iași cu trenul canadianului Boyle.

3) Vezi pag. 22.

4) Procesul-verbal este semnat de d-nii C. Vasilescu și Ilie Ionescu, fost controlor general la Banca Națională, astăzi pensionar.

www.dacoromanica.ro

„Astăzi 12 Decemvrie 1917, subsemnaţii am primit şi am depus în magazia imprimeriei biletelor, hârtia şi biletele aduse de Domnul C. Vasilescu dela Moscova, conform procesului-verbal de expediţie din 6 Decemvrie 1917 şi anume

23 pachete bilete de 100 lei.

Din aceste pachete 22 conţin câte 3.000 foi şi 1 pachet conţine 2.000 foi, în total 68.000 foi hârtie filigranată imprimată cu câte 8 bilete pe foaie, grifate şi numerotate dela alf. 11—31, iar din alf. 32 literele A-P şi W, şi W din alf. 33—34,
total 68.000 foi . . . . . 544.000 bilete

14 pachete bilete de 2 lei.

6 pachete de carton conţinând bilete tăiate,
grifate şi numerotate cu alf. 1.071—94 . . . . . 600.000
4 pachete mari cu foi a 16 bilete grifate şi numerotate
cu alf. 1.095—1.100 şi W 1.101—1.110, total 10.000 foi. 160.000
In aceleaşi 4 pachete mai sunt:
929 foi a 16 bilete negrifate şi nenumerotate 14.864
78 „ „ 24 „ „ „ „ 1.872
Pe hârtie japoneză:
4 pachete a câte 3.000 foi tipărite cu câte 24 bilete
grifate şi nenumerotate cu alf. 1.101—1.111 şi W
1.111 la 1.134=12.000 foi 288.000
Total bilete a 2 lei 1.064.736

5 lăzi bilete de 1 leu

Imprimate fără grifă şi numere, în total 35.849
foi a 25 bilete 896.225

Hârtie albă filigranată.

5 pachete conţinând fiecare câte 3.000 foi, în
total . . . . . 15.000 foi

Se menţionează că cele 4 lăzi cu bilete de 1 leu conţinând fiecare câte 7.000 foi imprimate cu câte 25 bilete, în total 700.000 bilete menţionate în sus zisul proces-verbal de expediţie (suplimentar), nu au fost aduse de la Moscova ci au fost reţinute acolo, cónform adnotării cu creionul semnată de d-l Ing. G. Dobrovici în gara Moscova (Brianska) [1]".

1) Cele patru lăzi cu bilete de 1 leu rămase la Moscova, au fost transportate de d-l M. G. Vidraşcu la Sudnaia Kassna. Vezi pag. 69.

www.dacoromanica.ro

Din cuprinsul acestui document rezultă că s'au adus la Iaşi dela Moscova cu trenul canadianului Boyle la începutul lunii Decemvrie 1917 :

544.000	bilete	a 100	lei =	54.400.000 lei
1.064.736	„	„ 2	„ =	2.129.472 „
896.225	„	„ 1	leu =	896.225 „
2.504.961	bilete	în val. de		57.425.697 lei şi

15.000 foi hârtie albă filigranată. Totodată au fost repatriaţi soldaţii trimişi în Rusia pentru paza tezaurului. Atât şi nimic mai mult. Trenul a plecat din gara Brianska în ziua de 6 Decemvrie st. v. 1917 şi a ajuns în Capitala Moldovei la 12 Decemvrie st. v. (ajunul Crăciunului catolic) acelaşi an. Pentru acest serviciu şi pentru altele aduse României în timpul războiului, Boyle şi Hill au fost decoraţi.

Aceasta este prima dovadă indiscutabilă care ne probează îndeajuns că afirmaţiunile d-lui Hill privitoare la repatrierea aurului românesc dela Moscova, nu corespund adevărului.

A doua dovadă ne-o dă fără voie chiar d-l George Hill. D-sa susţine că Sovietele i-au dat colonelului Boyle autorizaţia să transporte la Iaşi tot ce a cerut [1]), „... cu excepţia unor anumite obiecte preţioase depozitate în pivniţele Kremlinului". In acest caz, cum a putut oare lua parte d-l Hill la repatrierea aurului românesc care se afla în întregime depozitat în pivniţele Kremlinului alături de bijuteriile M. S. Regina Maria care valorau 7 mil. nu 100 mil. lei aur cum afirmă d-sa, când tocmai acest lucru nu a fost îngăduit de autorităţile bolşevice. Dacă d-l Hill s'ar fi informat mai bine asupra locului unde era depozitat tot aurul, poate n'ar fi căzut în această greşală.

Aşi putea să înmulţesc probele pentru a dovedi că informaţiunile d-lui Hill asupra repatrierii tezaurului nostru nu sunt exacte. Mă opresc aici. Cred că cele două dovezi sunt hotărîtoare pentru a sfărâma o legendă publicată într'o carte, în care mai mult de trei sferturi dintre afirmaţiuni sunt isvorîte dintr'o imaginaţie destul de bogată.

Rămâne totuşi fără răspuns o întrebare : cu ce intenţiune a susţinut d-l George Hill că a luat parte la repatrierea tezaurului român dela Moscova, într'o carte apărută în colecţia memoriilor, studiilor

1) George Hill, *l. c.*, pag. 117.

www.dacoromanica.ro

şi documentelor menite să servească la scrierea istoriei războiului mondial, când d-sa ştia precis că la Iaşi nu s'a transportat cu trenul canadianului Boyle aur, ci numai hârtie albă filigranată şi bancnote?! A urmărit oare d-l Hill senzaţionalul? Sau poate că din alte îndemnuri uşor de bănuit a încercat să altoiască într'o tulpină verde crenguţe uscate, sperând că unul dintre elemente fiind sigur, încercarea îi va reuşi? Mă feresc să împărtăşesc una dintre aceste două presupuneri, singurele posibile. D-lui Hill îi rămâne sarcina uşoară să lămurească lucrurile.

Inchei acest capitol cu convingerea nestrămutată că aurul românesc dela Moscova n'a fost repatriat şi mă miră faptul că d-l George Hill a privit cu atât de puţină seriositate o problemă destul de importantă nu numai din punctul de vedere material, ci şi moral.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL VIII

INSTANȚELE JUDECĂTOREȘTI DIN BERLIN AU FOST SOLICITATE SĂ JUDECE UN PROCES PRIVITOR LA SOARTA BIJUTERIILOR M. S. REGINA MARIA DEPOZITATE LA MOSCOVA

Dintre numeroasele svonuri răspândite asupra soartei bijuteriilor familiei noastre regale depozitate la Moscova, unul mi se pare demn de ținut în seamă.

Iată ce scrie în această privință „Dimineața" după „Poslednia Novosti", ziarul emigranților ruși dela Paris [1]):

„Fondul de aur al Statului român, a fost depozitat în pivnițele Băncii de Stat, iar bijuteriile familiei regale au fost date în păstrarea d-lui Diamandi, pe atunci ministru plenipotențiar al României la Petrograd.

In primăvara anului 1918, după plecarea ambasadorilor și miniștrilor străini din Rusia sovietică, Diamandi a dat obiectele prețioase în păstrare consulului american din Moscova. Acesta la rândul său, înainte de a părăsi Rusia, le-a predat consulului norvegian.

Consulatul norvegian ocupa pe vremea aceia o vilă pe stradela Charitonov Nr. 15. La sfârșitul anului 1918 și consulul norvegian s'a văzut nevoit să părăsească Rusia. Pentru a salva tezaurul ce i s'a încredințat, consulul a ascuns casetele într'un zid al vilei, în cea mai mare taină și în speranța că mai târziu va putea să fie scos din ascunzișul secret și din Rusia.

---

1) *Soarta bijuteriilor familiei regale române. Peripețiile extraordinare ale unui tezaur, ascuns într'un zid.* „Dimineața", pag. 1, Nr. 9.494 din 5 Iunie 1933. Reproducând acest articol, am trecut peste sub-titluri și am renunțat la sublinierile existente în textul după care am transcris. Ici și colo, am făcut mici îndreptări.

www.dacoromanica.ro

Un singur om din Moscova știa despre comoara din zidul vilei, un fost servitor al Consulatului, supus rus, care n'a putut să plece cu restul personalului în Norvegia.

Câtva timp mai târziu acest servitor a murit.

Inainte de a închide ochii, a povestit însă unui supus german, un anume K., despre existența comorii, indicându-i exact locul din părete unde au fost zidite bijuteriile.

In 1923, K., refugiat în Germania, s'a pus în legătură cu Ambasada Sovietică din Berlin. Intre K., secretarul Ambasadei Sovietice Iakubovici și al doilea secretar Mirov, s'a încheiat un contract verbal, în baza căruia i se garanta lui K., drept răsplată pentru denunțul lui, un anumit procent din valoarea tezaurului. Această înțelegere a fost confirmată în prezența reprezentantului Băncii de Stat sovietice, Sergheev-Romm. A fost o simplă coincidență, sau Sergheev-Romm a fost în adins trimis în acest scop la Berlin, sigur e că germanul K., născut și crescut la Moscova, a recunoscut în persoana lui Sergheev-Romm pe vechiul său coleg de liceu. Intre prietini, afacerea s'a aranjat fără nici o dificultate. Intr'o clipă au fost rezolvate toate formalitățile și K., a plecat imediat la Moscova.

Aici, a fost îndreptat spre un oarecare Stein care s'a dat drept reprezentantul Ministerului de Finanțe sovietic.

Stein i-a confirmat înțelegerea intervenită între K., și Ambasada Sovietică din Berlin, prin reprezentanții ei Iakubovici și Mirov și Banca de Stat, prin mandatarul ei Sergheev-Romm.

Vila din strada Charitonov, era pe vremea aceia ocupată de Misiunea Cehoslovacă. Pentru acest motiv i s'a comunicat lui K., venit din Germania, că nu se poate începe căutarea comoarei, deoarece chestia e prea delicată și trebuie pentru moment să renunțe...

Peste trei luni. funcționarii Sovietelor au găsit totuși tezaurul. In imobilul Misiunii Cehoslovace și-au făcut apariția cechiștii, sub pretext că sunt muncitori dela conductele de apă. Ei au arătat un ordin al Sovietului din Moscova, care dispunea repararea imediată a țevilor dela primul etaj, alminteri imobilul ar fi amenințat să se prăbușească.

Tezaurul era zidit într'un părete al primului etaj. In timpul reparațiilor, Misiunea Cehoslovacă s'a mutat la etajul al doilea. Peste câteva zile, prin Septemvrie 1923, bijuteriile au fost descoperite și transportate în depozitul Sovietelor. D. K., venit pentru acest lucru la Moscova, s'a văzut silit să fugă iar la Berlin.

In 1928, K. află din întâmplare că tezaurul a fost găsit și că

www.dacoromanica.ro

a fost tras pe sfoară. In consecinţă, el se adresă notarului berlinez Bruno Marwitz, rugându-l să facă proces Sovietelor.

Marwitz, înainte de a începe acţiunea, s'a adresat Ambasadei Sovietice din Berlin, cerând să i se confirme dacă într'adevăr a intervenit o înţelegere în acest sens între K. şi Ambasadă. Iakubovici recunoaşte faptul într'o formă destul de imprudentă, că într'adevăr a vorbit cu d-l K. despre tezaur şi că după aceasta a plecat la Moscova.

Iakubovici nu-şi mai putea aminti, însă, despre nici un fel de obligaţii formale faţă de K.

Procesul ameninţa să devie penibil pentru Guvernul sovietic, mai ales că era inevitabilă intervenţia Guvernului român care până atunci nu ştia nimic de soarta acelor obiecte de valoare.

Pentru a scăpa de acest proces, Ambasada Sovietică din Berlin a intervenit pe lângă Ministerul de Externe german, care a făcut demersurile necesare pe lângă Ministerul de Justiţie.

Procesul s'a terminat fără nici un rezultat, fiindcă citaţiile n'au putut să fie înmânate nici Băncii de Stat sovietice, nici agentului din Berlin al Ministerului de Finanţe rus, nici Ministerului de Finanţe din Moscova. Pretextând că nu poate îndeplini formalităţile, Ministerul de Externe german a refuzat să transmită citaţiile la Moscova.

In acelaşi timp i s'a atras atenţia d-lui Bruno Marwitz că unui notar german nu-i este permis să apere interesele unui tăinuitor de obiecte furate, căci K. a pornit să se judece fără asentimentul adevăratului proprietar, Guvernul român. Deci acţiunea lui K. a fost din capul locului incorectă şi de aceia pretenţiile lui erau nule. Avocatul Marwitz s'a văzut astfel silit să renunţe la proces".

Asupra celor cuprinse în interesantul reportaj pe care l-am redat în rândurile de mai sus, am de făcut câteva observaţiuni.

Bijuteriile M. S. Regina Maria în valoare de 7 mil. lei aur, împachetate în două casete care purtau sigiliile Băncii Naţionale, au fost transportate dela Iaşi la Moscova în ziua de 14 (27) Decemvrie 1916 odată cu tezaurul Institutului nostru de Emisiune şi depuse în compartimentul de rezervă dela Kremlin (Palatul Armurelor) al sucursalei Băncii de Stat ruse. Casetele acestea au fost primite de autorităţile ruse pe valoarea lor declarată, fără ca să fie deschise pentru a li se verifica conţinutul. In această privinţă cele două protocoale încheiate primul în Iaşi la 14 (27) Decemvrie 1916 şi al doilea la Moscova în ziua de 16 Februarie 1917, sunt temeinice dovezi [1]). Din aceste neîndoelnice documente rezultă că bijuteriile M.

1) Vezi anexele VI—VII.

www.dacoromanica.ro

S. Regina Maria n'au fost date în păstrarea ministrului României dela Petrograd, ci s'au depozitat la Kremlin, reprezentanții Guvernului rus garantând restituirea lor. Const. Diamandi nu putea deci să încredințeze consulului american bijuteriile M. S. Regina Maria, pentru motivul simplu că ele nu se aflau în posesiunea sa.

Pe lângă această probă care dovedește netemeinicia unora dintre informațiunile date de „Poslednia Novosti", mai avem încă una. „Poslednia Novosti" susține că Diamandi a predat obiectele prețioase consulului american din Moscova în primăvara anului 1918. Cum putea face oare acest lucru ministrul României dela Petrograd, când el a fost expulzat din Capitala Rusiei pe drumul cel mai scurt în primele zile ale anului 1918, după ce a fost arestat la 1(13) Ianuarie 1918 și încarcerat timp de trei zile cu personalul Legației în Bastilia rusească, Fortăreața Petropavlowsk [1])?

Există totuși un sâmbure de adevăr în reportajul jurnalului „Poslednia Novosti" și acesta este principalul motiv care m'a determinat să îmbrățișez chestiunea.

D-l M. G. Vidrașcu, fost șeful Serviciului Controlului la Banca Națională, astăzi pensionar, în amintitul raport (pag. 42), ne dă următoarele informațiuni extrem de importante:

In luna Mai 1918, „la plecarea în țară, d-l Th. Capitanovici a încredințat consulului francez o casetă sigilată care conținea diferite valori și obiecte de valoare. Această casetă împreună cu altele care aparțineau supușilor francezi, au fost depuse într'un tezaur zidit în localul Consulatului Francez unde au rămas și după plecarea consulului și a personalului Consulatului".

Și mai departe d-l Vidrașcu arată că în luna Februarie 1919 când a părăsit Rusia, d-sa a încredințat consulului norvegian [2]) din Moscova un pachet sigilat care conținea obiecte de valoare proprii, rugându-l să-l trimită prin Legația României din Capitala Suediei, Stockholm, Băncii Naționale la București. Pachetul n'a ajuns la destinație. In luna Iunie 1919, soția consulului norvegian l-a informat pe d-l Vidrașcu printr'o scrisoare, că la plecarea din Moscova Sovietele făcându-le mari greutăți, au fost nevoiți să lase pachetul în localul Consulatului.

1) **Const. I. Diamandi**, *Amintiri din viața diplomatică. In drum spre temnița dela Petropavlowsk*, „Cugetul Românesc" Nr. 1, Februarie 1922.

2) Consulul norvegian a părăsit Moscova în cursul anului 1919, nu la sfârșitul anului 1918 cum ne informează „Poslednia Novosti".

www.dacoromanica.ro

Aceste două informaţiuni preţioase ne îndreptăţesc să facem numeroase presupuneri. Cert este însă, că atât Th. Capitanovici cât şi d-l M. G. Vidraşcu, au încredinţat consulilor Franţei şi Norvegiei aflaţi la Moscova obiectele de valoare proprii. Bijuteriile M. S. Regina Maria în valoare de 7 mil. lei aur depozitate la Kremlin în două casete sigilate sub garanţia Guvernului rus şi alături de stocul metalic al Băncii Naţionale, n'au fost ridicate de delegaţii oficiali ai României aflaţi în Rusia. Voiu învedera în concluziile lucrării de faţă, importanţa pe care o are faptul acesta pentru noi.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL IX

PROBLEMA TEZAURULUI ROMÂN IN FAŢA CONFERINŢEI PĂCII

Bubuitul tunului amuţise. Focurile mistuitoare s'au stins. Moartea a obosit. 37.135.000 vieţi omeneşti au fost sacrificate [1]). 11.812 miliarde lei aur chivernisiţi cu grea trudă de generaţiile vremurilor liniştite, s'au prefăcut în fum şi cenuşă. Nimeni nu mai avea puterea să ridice braţul. Focul nestins topise toate energiile. Isvoarele vieţii secase. Războiul isbucnit în anul 1914 şi care a cuprins în mrejele lui cu iuţeala fulgerului trei zeci şi una de ţări din cele cinci continente ale pământului, s'a sfârşit. La Conferinţa Păcii dela Paris deschisă în ziua de 18 Ianuarie 1919, s'au adunat toţi delegaţii ţărilor învingătoare, pentru a da lumii altă rânduială mai bună şi mai trainică de cât aceia de până atunci. Era răsplata meritată de urmaşii acelora cari se'nfrăţise pentru vecie cu sfânta ţărână neagră.

După propunerea lui Wilson, preşedinte al Conferinţei a fost proclamat energicul prim ministru al Franţei, Clémenceau, părintele biruinţei [2]). Un Consiliu de Zece compus din câte doi reprezentanţi ai marilor puteri, — Anglia, Franţa, Statele-Unite, Italia şi Japonia —, era autoritatea oficială a Conferinţei, care se ocupa de

---

1) **Mihail Gr. Romaşcanu**, *Conferinţa dela Haga*, „Economia Naţională", Martie 1930, pag. 107 (notă), după broşura d-lor **Jacques Seydoux** şi **Robert Lang** editată de Societatea Naţiunilor şi amintită de **Eugen Relgis** în *Căile Păcii*, extras din *Revista Umanitarismul*, Martie 1929, pag 2. Cifra de 37.135.000 care reprezintă numărul vieţilor omeneşti sacrificate în timpul războiului mondial, se compune din : 10.135.000 *morţi*, 20.850.000 scăderea naşterilor şi 6.150.000 creşterea mortalităţii.

2.) **Const. Kiriţescu**, *l. c.*, vol. III, pag. 506.

www.dacoromanica.ro

toate problemele politice și militare ce mai frământau încă Europa centrală și orientală, asculta expunerile diferitelor delegații și convoca când credea că este necesar adunările plenare. In sarcina sa grea, Consiliul de Zece era ajutat de cinci zeci și opt de comisiuni, în compunerea cărora intrau juriști, financiari, istorici, industriași, comercianți, administratori, profesori, soldați, marinari, etc. Mai târziu, din sânul Consiliului celor Zece a ieșit „printr'un fenomen ciudat de generație spontanee" cum se exprima Poincaré, Consiliul Suprem, zis și Consiliul celor Patru, format din Clémenceau, Wilson, Lloyd George și Orlando, care și-a însușit puteri dictatoriale. Soarta întregei lumi era în mâinile acestor patru mari oameni, cari aveau cuvântul ultim și hotărîtor în orice chestiune.

Pe masa verde s'au depus sute de memorii în care învingătorii și-au formulat pretențiunile asupra învinșilor. România nu putea proceda altfel. Ea avea revendicări legitime de făcut. Măcelul care a cutremurat globul pământesc, pricinuise țării noastre pagube materiale imense, iar sentințele nedrepte ale tribunalului istoriei, nu mai puteau dăinui. Cum scria [1]) marele financiar și bărbat de stat Vintilă I. Brătianu. „...agresorii trebuiau să ajute la refacerea ruinelor ce au produs și la refacerea țărilor ce au distrus".

Nu voi cerceta aici toate cererile adresate de România Conferinței Păcii, deși ar fi poate unele completări interesante de făcut în această privință. Voi urmări însă pe baza documentelor oficiale, evoluția problemei tezaurului român depozitat la Moscova.

In ședință Comisiei Reparațiunilor din 8 Aprilie 1919 ținută sub a lui Klotz președințe, G. Danielopol, delegatul Băncii Naționale la Conferința Păcii, a adus în discuțiune problema tezaurului român.

Cu acest prilej G. Danielopol a arătat că în 1916, Banca Națională și-a pus în siguranță stocul său metalic la Moscova. Guvernul rus a garantat păstrarea și restituirea lui, iar Puterile aliate mai târziu au dat asigurări României în același sens. Starea revoluționară din Rusia, punea în imposibilitate Statul român să obțină valorile sale care depășiau un miliard franci, sau o promisiune că ele îi vor fi înapoiate. Față de această situațiune, delegatul român propunea ca în interesul țării sale și al Puterilor aliate garante, Germania să fie ținută răspunzătoare până în momentul restituirii tezaurului.

---

1) *Raportul ministrului finanțelor din 24 Septemvrie 1925 către Consiliul de Miniștri, asupra situației României creată prin politica reparațiunilor și datoriilor interaliate*, pag. 21, București 1925.

www.dacoromanica.ro

Preşedintele Klotz a fost de părere că chestiunea importantă ridicată de Danielopol şi care de altfel cădea în atribuţiunile Comisiunii Financiare, nu putea fi discutată deocamdată de Comisia Reparaţiunilor. El era de părere ca delegaţia română să supună problema Comisiei Financiare, depunând în acelaşi timp un memoriu în această privinţă secretariatului Comisiunii Reparaţiunilor, căruia urmau să i se dea instrucţiuni pentru a-l înainta Consiliului de Patru. Propunerea preşedintelui a fost acceptată [1]).

Delegaţia română s'a conformat hotărîrii Comisiunii. La 16 Aprilie 1919, Danielopol a înaintat secretarului Comisiunii un documentat memoriu asupra tezaurului român dela Moscova [2]).

In acest memoriu [3]) semnat de G. Danielopol, delegaţia română expunea pe larg modul cum înţelegea să fie rezolvată problema tezaurului de către Conferinţa Păcii.

După ce face un scurt istoric al depozitării tezaurului român la Moscova, Danielopol pune limpede problema. El susţinea ca prin tratatul de pace să i se impună Germaniei şi altor puteri inamice, obligaţia să remită imediat României suma de 322.154.980,41 lei aur, reprezentând contravaloarea stocului metalic al Băncii Naţionale (315.154.980,41 lei aur) şi a bijuteriilor M. S. Regina Maria (7 mil. lei aur). România îşi lua în schimb angajamentul să plătească Puterilor Centrale suma incasată dela ele, în momentul în care Rusia îi va restitui valorile. In ce priveşte celelalte depozite româneşti aflate la Moscova, Danielopol pretindea ca Puterile inamice să-şi ia obligaţiunea prin tratatul de pace să achite ţării noastre contravaloarea lor, în cazul când Rusia nu i le va restitui în urma cererii pe care i-o va adresa în acest sens. Delegaţiunea română considera juste aceste pretenţiuni, „... nu numai pentru faptul că trimiterea acestor depozite în Rusia a fost o consecinţă directă a războiului, dar şi pentrucă Germania şi Puterile inamice nu sunt străine de originea şi desfăşurarea ordinei de lucruri actuale în Rusia".

După trei zile dela depunerea memoriului, la 19 Aprilie 1919, supunându-i-se Comisiei Reparaţiunilor întrunită sub preşedinţia lui Van der Heuvel procesul-verbal al şedinţei sale din 8 Aprilie, Danielopol a cerut ca rezumatului discursului său care se găsea

1) In *anexa XXXI* dau extrasul privitor la tezaurul român, din procesul-verbal Nr. 15 al şedinţei Comisiei Reparaţiunilor, din 8 Aprilie 1919.

2) *Anexa XXXII.* Ap. Const. Conţeseu, *l. c.*, pag. 55.

3) *Anexa XXXIII*, *Ibid.*, pag. 56 şi urm.

www.dacoromanica.ro

în ultima pagină a procesului-verbal, să i se aducă modificările următoare [1]):

a) In cuprinsul procesului-verbal să se menționeze că delegația română și-a expus punctul său de vedere asupra tezaurului dela Moscova, în memoriul predat secretariatului Comisiunii pentru a fi înaintat Consiliului de Patru.

b) Valoarea întregului depozit să fie majorată dela 1 miliard, la 7 miliarde și jumătate.

c) Să se adauge în textul procesului-verbal următorul pasaj: „D-l Danielopol cere să i se impună prin preliminariile de pace inamicului, să remită României o cantitate de aur, echivalentă cu valoarea depozitului aur și a bijuteriilor garantate de Puterile aliate și în același timp să i se mai impună de a garanta restituirea de către Rusia a celorlalte depozite, la cererea României".

Procesul-verbal, sub reezerva acestor modificări, a fost adoptat.

Secretariatul Comisiunii Reparațiunilor a înaintat Consiliului de Patru memoriul delegației române și copii după procesele-verbale ale ședințelor din 8 și 19 Aprilie 1919. Cum Danielopol susținea că Aliații au garantat României restituirea aurului depus la Moscova, reprezentanții Angliei s'au grăbit să-i ceară relațiuni precise.

Prin adresa din 26 Mai 1919 [2]), trimisă lui G. Danielopol în numele lui Balfour de delegație engleză dela Paris, aceasta îl informa că Guvernul britanic „... după ce a examinat actele în posesiunea sa referitoare la aceste depozite, nu poate să descopere că ar fi existând vre-o obligativitate de garanție din partea sa pentru siguranța sau restituirea vreunei părți din această proprietate". I se mai comunica delegatului român prin aceiași adresă, că Anglia „... va fi fără îndoială gata să dea un ajutor general la sforțările pe care Guvernul Dvs. le va face, pentru a asigura cât de curând posibil, redarea acelor bunuri proprietarilor în drept".

Danielopol i-a răspuns lui Balfour la 13 Iunie 1919 [3]). Mulțumindu-i pentru sprijinul pe care Guvernul englez intenționa să i-l dea României în sforțările ce le făcea ca să poată intra în posesiunea depozitului dela Moscova, Danielopol îl ruga pe Balfour să-i comunice mijloacele de care Anglia înțelegea să se folosească în acest scop.

---

1) In *anexa XXXIV* dau extrasul privitor la tezaurul român, din procesul-verbal Nr. 16 al ședinței Comisiei Reparațiunilor, din 19 Aprilie 1919.

2) *Anexa XXXVI.* Ap. Const. Conțescu, *l. c.*, pag. 60 bis.

3) *Anexa XXXVII. Ibid.*, pag. 61—2.

www.dacoromanica.ro

In ce priveşte garanţia Aliaţilor, delegatul român îşi menţinea punctul de vedere exprimat mai înainte asupra acestei chestiuni, reconfirmat de altfel de Ion I. C. Brătianu. „Sper, Excelenţă", — îşi termina delegatul român scrisoarea — „că veţi binevoi a examina din nou această chestiune care este pentru România de o importanţă capitală, că veţi găsi punctul nostru de vedere just şi că în acelaşi timp veţi binevoi a accepta condiţiunile memoriului pe care eu am avut onoarea a-l depune şi după care alătur copie prezentei."

La 1 Iulie 1919, Danielopol a trimis primului ministru român copii după adresa lui Balfour şi răspunsul său, cerând totodată documentele necesare pentru a putea proba că într'adevăr Aliaţii ne-au garantat aurul transportat la Moscova [1]).

Primind copia scrisorii lui Balfour din care rezulta că Imperiul britanic nu recunoştea angajamentul luat faţă de România, I. I. C. Brătianu a adresat preşedintelui Conferinţei Păcii un memoriu amănunţit asupra acestei probleme.

In urma intervenţiei lui I. I. C. Brătianu, Ministerul de Externe francez a cerut Legaţiei României dela Paris la 3 Iulie 1919 printr'o notă verbală [2]) lămuriri în această privinţă, deoarece Guvernul Franţei nu avea cunoştinţă de acest angajament.

Notei verbale din 3 Iulie 1919 a Ministerului de Externe francez, ministrul României dela Paris i-a dat răspunsul următor la 8 August 1919 [3]):

„Cu prilejul campaniei pe care Aliaţii şi-au propus s'o facă în Ucraina în Ianuarie 1918, pentru a împiedica pacea separată pe care bolşevicii ruşi din Petrograd voiau s'o facă cu Germania, Guvernul român a fost solicitat să participe la această acţiune. România a acceptat în grabă şi centrul chiar al acţiunii a fost stabilit la Iaşi. Consecinţa imediată a acţiunii întreprinse de Guvernul român în Ucraina contra Guvernului lui Lenin şi Trotzki la cererea marilor săi Aliaţi, a fost arestarea ministrului României dela Petrograd, declaraţia de războiu făcută de Rusia României, ameninţarea de a confisca valorile româneşti depuse din timpul Imperiului rus în Moscova la Kremlin; printre valorile depozitate la Moscova se găsia tezaurul Băncii Naţionale a României, reprezentând mai mult de 310 milioane aur şi mai multe milioane în titluri şi valori diferite aparţinând Băncii Naţionale

1) *Anexa XXXV.* Ap. Const. Conţeseu, *l. c.*, pag. 59.
2) *Anexa XXXIX. Ibid.*, pag. 64.
3) *Anexa XL. Ibid.*, pag. 65—6.

www.dacoromanica.ro

a României, Casei de Depuneri și Consemnațiuni și altor instituțiuni sau bănci particulare din țară.

Către sfârșitul lunii Ianuarie 1918, domnul Antonescu, ministrul României, a fost însărcinat de Guvernul român să facă pe lângă Guvernul francez demersurile necesare pentru ca Franța și Aliații să garanteze tezaurul român dela Moscova, în cazul confiscării, deturnării, sau distrugerii de către bolșevici. Ministrul României a făcut în acest scop, demersuri pe lângă Excelența Sa domnul Clémenceau, președintele Consiliului de Miniștri francez și ministru de războiu și care după ce a luat avizul Aliaților, a răspuns verbal ministrului României în primele zile ale lui Februarie 1918, că Aliații consimțiau să garanteze României 310 milioane din aurul Băncii Naționale care se găsia la Moscova, dar că ei nu acceptă să garanteze depozitul Băncii Naționale a României, al Casei de Depuneri și al altor bănci sau instituțiuni particulare, care consistă în efecte publice, rente asupra Statului, obligațiuni sau acțiuni ale diferitelor societăți ale căror numere se cunosc și care pot fi prin urmare anulate și se pot elibera duplicate interesaților; printr'o telegramă din 3 Februarie 1918, ministrul României a transmis rezultatul acestui demers d-lui Brătianu, președintele Consiliului și ministrul afacerilor străine ale României" [1]).

Cum vedem, din textul precis al acestui document rezultă că președintele Consiliului de Miniștri al Franței, Clémenceau, după ce a luat consimțimântul marilor Aliați, a garantat d-lui Victor Antonescu 310 milioane lei aur din tezaurul nostru depozitat la Moscova. Despre acest lucru ministrul nostru dela Paris l-a înștiințat pe Ion I. C. Brătianu prin telegrama din 21/3 Februarie 1918 [2]). Garanția nu a fost dată însă în scris, ci verbal. De aceia ușor le-a venit Aliaților cu ocazia discuțiunilor ce se duceau la Conferința Păcii, să nu recunoască angajamentul luat față de noi, nesocotind toate intervențiunile Guvernului român.

De partea cui este adevărul? Intrebare destul de delicată. Totuși nu-mi este îngăduit să ocolesc răspunsul. Am convingerea statornică întemeiată pe două motive ce nu pot fi contestate, că această garanție a existat.

a) Telegrama d-lui Victor Antonescu din 21/3 Februarie 1918.

---

1) In *anexa XXXVIII*, dau adresa Nr. 33 din 8 August 1919 a ministrului român dela Paris către I. I. C. Brătianu, cu care i-a trimis nota verbală a Ministerului de Externe francez și răspunsul său. Ap. Const. Conțescu, *l. c.*, pag. 63.

2) Vezi *anexa XXIV*.

www.dacoromanica.ro

Autoritatea morală indiscutabilă a d-lui Antonescu, mă determină să nu pun la îndoială acest document. Desigur că era mai bine dacă ministrul român dela Paris nu se mărginea la garanţiile verbale, ci cerea Aliaţilor asigurări scrise. Dar avea oare dreptul d-l Victor Antonescu să cugete măcar o singură secundă că marele Clémenceau nu-şi va recunoaşte cu atâta uşurinţă cuvântul dat? Şi apoi iuţeala cu care se desfăşurau evenimentele, îi dădeau răgaz să convoace miniştrii Aliaţilor pentru a semna angajamentul?

b) Guvernul francez garantând României alături de guvernele celorlalte ţări aliate 310 milioane din aurul depozitat la Moscova, a însărcinat pe Noulens, ambasadorul său din Petrograd, să se ocupe în mod special de conservarea integrală a tezaurului nostru [1]). Prin telegrama Nr. 17 din 1 Februarie 1918 [2]), Noulens i-a comunicat consulului general al Franţei dela Moscova, Eirick Labonne, că aurul românesc dela Kremlin a fost cedat statelor aliate pentru garantarea avansurilor făcute de ele României în timpul războiului. In toate măsurile luate de consulul francez sprijinit de reprezentanţii celorlalte puteri amice aflaţi la Moscova, se oglindeşte preocuparea serioasă şi continuă de a păstra integritatea tezaurului român. Nu ne dovedesc oare toate aceste constatări că Aliaţii au garantat României 310 milioane aur din totalul valorilor depozitate la Moscova? Dacă nu aveau nici un interes direct, cum ne putem explica grija cu care Aliaţii apărau tezaurul nostru?!

Nedreptatea ce i s'a făcut României în această privinţă de către Aliaţii săi, este strigătoare la cer. Cred că problema ar putea fi reluată în discuţiune şi cu acest prilej am putea dovedi Franţei, Angliei şi Italiei slujindu-ne chiar de documentele aflate în arhivele ministerelor lor de externe, că afirmaţiunile făcute de d-l Victor Antonescu în amintita telegramă, au fost şi rămân valabile nu numai pentru noi.

Inainte de a trece mai departe, voiu adăoga câteva cuvinte despre o altă intervenţiune făcută, care priveşte şi problema tezaurului nostru depozitat la Moscova.

Conform prevederilor ultimelor două alineate ale art. 19 din clauzele financiare cuprinse în convenţiunea de armistiţiu încheiată cu Germania la 11 Noemvrie 1918 [3]), Germanii erau obligaţi să restituie Aliaţilor până la semnarea păcii, aurul rus sau român ridicat de ei, sau remis lor.

1) Vezi pag. 59—60.

2) Vezi *anexa XXV*.

3) *Acte şi documente etc.*, pag. 95.

www.dacoromanica.ro

Intemeindu-se pe aceste dispoziţiuni, Ion I. C. Brătianu a redactat un memoriu [1]) din care a trimis la 23 Iunie 1919 câte un exemplar lui Clémenceau, Klotz şi mareşalului Foch. Preşedintele Consiliului de Miniştri român stăruia pe lângă cei trei mari bărbaţi de stat, să-i comunice dacă în virtutea art. 19 din convenţiunea de armistiţiu, li s'a impus Germanilor obligaţiunea să restituie României aurul depozitat la Moscova, acel ridicat de ei din teritoriul ocupat, precum şi aurul aflat la Berlin din timpul neutralităţii, rezultat din executarea contractelor de cumpărarea cerealelor. In cazul când Aliaţii ar fi cerut şi ar fi obţinut dela Germani o parte din aurul românesc, ei erau rugaţi de Brătianu să ia măsurile necesare pentru a-l preda Băncii Naţionale a României.

Lui Ion I. C. Brătianu i-a răspuns la 5 Iulie 1919 [2]) ministrul de finanţe al Franţei, care l-a înştiinţat că Aliaţii n'au primit dela Germani nici o cantitate de aur în contul României. Aurul primit (93.526 kgr. aur fin), reprezenta în întregime vărsămintele făcute Germaniei de Rusia, conform tratatului dela Brest-Litowsk. In ce priveşte aurul Băncii Naţionale depozitat la Berlin, delegaţii germani au declarat în şedinţele din 25 şi 26 Noemvrie 1918 [3]) ale Comisiunii Armistiţiului (Subcomisiunea Financiară), că el nu poate fi reclamat conform convenţiunilor încheiate de Germania şi Austro-Ungaria cu România pe când era încă neutră, decât după ce vor trece şase luni dela semnarea păcii între marile puteri. Acelaşi lucru rezulta dealtfel şi din protocolul semnat la 1 Decemvrie 1918 [4]).

Am expus pe scurt intervenţiunile făcute de România la Conferinţa Păcii pentru a putea obţine contravaloarea tezaurului său depus la Moscova, sau măcar o garanţie din partea foştilor inamici că îi va fi restituit. Toate stăruinţele au fost zadarnice, deşi dreptatea era de partea noastră. Valorile au fost transportate în Rusia din cauza războiului. Deci inamicii erau răspunzători de soartea lor. Atitudinea ostilă pe care am luat-o faţă de bolşevici şi care i-au determinat să sechestreze avutul nostru, ne-a fost impusă de marii Aliaţi. Aceştia erau deci obligaţi să găsească mijloacele practice pentru ca să intrăm în posesiunea tezaurului, cu atât mai mult, cu cât au garantat 310 milioane aur din valoarea lui. Şi din toată această ţesătură încâlcită de obligaţii şi garanţii, cu ce ne-am ales la Conferinţa Păcii?

1) *Anexa XLI.*
2) *Anexa XLII.*
3) *Anexele XLIII—XLIV.*
4) *Anexa XLV.*

www.dacoromanica.ro

Articolul 231 [1]) din tratatul de pace semnat la Versailles în ziua de 28 Iunie 1919, făcea răspunzătoare pe Germania şi aliaţii săi „...de toate pierderile şi toate pagubele suferite de Guvernele aliate şi asociate precum şi de naţiunile lor ca consecinţă a războiului, care le-au fost impuse prin agresiunea Germaniei şi a aliatelor sale." Iar articolul 233 [2]) prevedea că suma pagubelor va fi fixată de o comisiune interaliată, numită Comisia Reparaţiunilor.

Bizuind-se pe dispoziţiunile tratatului dela Versailles şi conformându-se instrucţiunilor primite din partea ministrului de finanţe, Banca Naţională a României i-a înaintat la 10 Ianuarie 1920 un memoriu [3]) în care erau rezumate pierderile suferite de ea în timpul războiului şi asupra cărora urma să se rostească Comisia Reparaţiunilor.

Cum era şi firesc, problema tezaurului transportat la Moscova era pusă chiar dela începutul memoriului în următorii termeni:

„Banca Naţională în urma invitaţiunii Guvernului român, care vedea ameninţată şi Moldova de cucerirea inamicului, a transportat tot tezaurul său dela Iaşi la Moscova. Din alăturatele anexe se constată împrejurările în care s'a făcut această evacuare, depozitarea tezaurului la Moscova şi contul valorilor care constituie acel depozit. După cum se vede depozitul constă din:

---

1) *Art. 231*: „Les Gouvernements alliés et associés déclarent et l'Allemagne reconnaît que l'Allemagne et ses alliés sont responsables, pour les avoir causés, de toutes les pertes et de tous les dommages subis par les Gouvernements alliés et associés et leurs nationaux en conséquence de la guerre, qui leur a été imposée par l'agression de l'Allemagne et de ses alliés."

2) *Art. 233*: „Le montant desdits dommages, pour lesquels réparation est due par l'Allemagne, sera fixé par une commission interalliée, qui prendra le titre de *Commission des reparations* et sera constituée dans la forme et avec les pouvoirs indiqués ci-après et aux annexes II à VII ci-jointes.

Cette Commission étudiera les réclamations et donnera au Gouvernement allemand l'équitable faculté de se faire entendre.

Les conclusions de cette Commission, en ce qui concerne le montant des dommages déterminés ci-dessus, seront rédigées et notifiées au Gouvernement allemand le 1-er mai 1921 au plus tard, comme représentant le total de ses obligations.

La Commission établira concurrement un état de paiements en prévoyant les époques et les modalités de l'acquittement par l'Allemagne de l'intégralité de sa dette dans une période de trente ans, à dater du 1-er mai 1921. Au cas cependant où, au cours de ladite période, l'Allemagne manquerait à l'acquittement de sa dette, le règlement de tout solde restant impayé pourra être reporté aux années suivantes, à la volonté de la Commission, ou pourra faire l'objet d'un traitement différent, dans telles conditions que détermineront les Gouvernements alliés et associés, agissant suivant la procédure prévue à la présente partie du présent traité."

3) *Anexa XLVI.*

www.dacoromanica.ro

a) o parte din stocul metalic al Băncii Naţionale, 315.154.980,41 franci;

b) bijuterii ale M. S. Regina Maria în valoare de 7 milioane franci şi

c) valori particulare în sumă de un miliard şase sute mii franci.

Acestea în afară de celelalte depozite ale Statului şi altor instituţiuni.

Prin schimbările revoluţionare ce au survenit în urmă în Statul rus şi care este azi suficient dovedit că Germania le-a provocat, România este pusă în imposibilitate să-şi recapete tezaurul.

In baza principiului cuprins în art. 231 din tratatul de pace care face Germania răspunzătoare de toate pagubele şi pierderile cauzate supuşilor ţărilor aliate ca consecinţă a războiului; iar prin anexa I sub cap. „Reparaţiuni" care limitează ce anume despăgubiri se pot pretinde, se arată în paragraful 9 [1]) că Germania doreşte compensaţiuni pentru pagubele cauzate ca consecinţă directă sau oricare compensaţiune de război, rezultă că Germania trebuie să fie obligată a despăgubi Banca Naţională de valoarea depozitului său dela Moscova.

Credem că nu poate fi nici o îndoială că pierderea tezaurului dela Moscova este o consecinţă directă a operaţiunilor de război şi deci nu mai insistăm asupra acestui punct. Dacă însă se va obiecta că încă nu este confirmată pierderea definitivă a averii Băncii Naţionale din acel tezaur, ne mulţumim ca să ni se recunoască de acum numai titlul la despăgubiri şi pe baza anexei a II-a paragraful 12 lit. c Nr. 1 [2])

---

1) *Par. 9*: Compensation peut être réclamée de l'Allemagne, pour „dommages relatifs à toutes propriétés, en quelque lieu qu'elles soient situées, appartenant à l'une des puissances alliées et associées ou à leurs ressortissants (exception faite des ouvrages et du matériel militaires ou navals), qui ont été enlevées, saisies, endommagées ou détruites par les actes de l'Allemagne ou ses alliés sur terre, sur mer ou dans les airs, ou dommages causés en conséquence directe des hostilités ou de toutes opérations de guerre."

2) *Par. 12, lit. c.*: „*c*) Afin de faciliter et de poursuivre la restauration immédiate de la vie économique des pays alliés et associés, la Commission, ainsi qu'il est prévu à l'article 235, recevra de l'Allemagne, comme garantie et reconnaissance de sa dette, un premier versement de bons au porteur en or, libres de taxe ou impôts de toute nature, établis ou susceptibles de l'être par les Gouvernements de l'Empire ou des États allemands ou par toute autorité en dépendant; ces bons seront remis en acompte et en trois fractions, comme il est dit ci-après [le mark or étant payable conformément à l'article 262 de la partie IX (Clauses financières) du présent traité]:

1. Pour être émis immédiatement, 20 milliards (vingt milliards) de marks or en bons au porteur, payables jusqu'au 1-er mai 1921 au plus tard, sans intérêts; on appliquera notamment à l'amortissement de ces bons les versements que l'Allemagne

www.dacoromanica.ro

de sub cap. „Reparaţiuni", să se emită de Guvernul german bonuri la purtător care să ni se predea imediat, dar care să nu fie plătite decât atunci, când se va avea certitudinea pierderii tezaurului şi viceversa, dacă Banca Naţională va reintra în posesia depozitului său, să restituie acele bonuri.

Interesul acestei realizări imediate este reclamat de faptul că aceste bonuri la purtător exprimă valută aur, conform cu art. 262 [1]) din tratat şi anexa II paragraful 12 de sub cap. „Reparaţiuni", deci pot înlocui acoperirea emisiunii biletelor Băncii Naţionale făcută pe baza stocului metalic din acest depozit.

Menţionăm pentru cunoştinţa Ministerului că Banca Naţională ridicând aceste pretenţiuni, asigură şi interesul Statului, care în definitiv ar rămâne răspunzător de soarta acelui depozit, căci din ordinul său, el a fost evacuat. Garanţia Aliaţilor dacă realmente ar exista, stabileşte în definitiv raporturi numai între Stat şi Aliaţi".

Cererea Băncii Naţionale era justă, sprijinindu-se pe textele precise ale tratatului dela Versailles, pe care le-am tipărit în note pentru a putea fi cercetate cu mai multă uşurinţă.

Neîncercând să tragă foloase din situaţiunea de învingătoare în care se găsea România, primul nostru Institut de credit căuta să-şi asigure o bază sănătoasă a emisiunii, spre binele întregei ţări. Circulaţiunea mărită prin împrumuturile acordate Statului pentru a-i servi să ducă lupta desrobitoare până la capăt, ameninţa serios cursul leului. Stocul metalic aur care garanta biletului o normală funcţionare, se afla aproape în întregime în mâinile Moscovei. Aceasta era problema neliniştitoare, de pe urma căreia viaţa economică românească avea să sufere cumplit în perioada post-belică.

Insuşindu-şi punctul de vedere al Aşezământului nostru de Emisiune, Guvernul român l-a susţinut şi apărat în faţa Comisiunii Reparaţiunilor, cu o energie vrednică de cea mai înaltă admiraţiune.

---

s'est engagée à effectuer conformément à l'article 235, déduction faite des somme affectées au remboursement des dépenses d'entretien des troupes d'occupation et au paiement des dépenses du ravitaillement en vivres et matières premières; ceux de ces bons qui n'auraient pas été amortis à la date du 1-er mai 1921 seront alors échangés contre de nouveaux bons du même type que ceux prévus ci-après (12, c. 2)."

1) *Art. 262*: „Toute obligation de l'Allemagne de payer en espèces, en exécution du présent traité, et exprimée en marks or, sera payable au choix des créanciers en livres sterling payables à Londres, dollars or des Etats-Unis payables à New-York, francs or payables à Paris et lires or payables à Rome.

Aux fins du présent article, les monnaies or ci-dessus sont convenues être du poids et du titre légalement établis au 1-er janvier 1914 pour chacune d'entre elles."

www.dacoromanica.ro

Cu toate acestea, aripile ultimei noastre speranţe au fost retezate. Comisiunea Reparaţiunilor a ajuns la concluziunea că transportul tezaurului la Moscova nefiind consecinţa directă a războiului, România nu poate ridica nici o pretenţiune asupra fostelor sale inamice.

Consider inutilă orice discuţiune. In lumina adevărului istoric isvorît din neîndoielnice fapte şi documente, sentinţa aceasta ni se înfăţişează în toată goliciunea.

Mai târziu, în luna Aprilie a anului 1922, Guvernul român întemeindu-se pe aliniatul al treilea al rezoluţiei adoptată de Consiliul Suprem al Puterilor Aliate în Conferinţa dela Cannes din 6 Ianuarie aceleaşi an, a supus problema tezaurului Conferinţei Economice dela Genua. Memoriul [1]) înaintat cuprindea un scurt dar exact istoric al împrejurărilor în care a avut loc operaţiunea şi era completat de numeroase documente din care rezulta dreptul de proprietate al României asupra tuturor valorilor depozitate la Moscova. In încheiere, Guvernul român cerea Puterilor adunate la Genua să hotărască „...restituirea integrală şi imediată a depozitului făcut de România în Rusia, în împrejurările mai sus expuse".

Pretenţiunea României fiind găsită dreaptă, Conferinţa Economică Internaţională dela Genua din 1922, a statornicit prin cea de a XIII-a clauză, că „Guvernul sovietic rus va restitui Guvernului român valorile depozitate la Moscova de numitul Guvern român". Hotărîrea aceasta a fost comunicată în mod oficial delegaţiei ruse, prin intermediul Ministerului Afacerilor Străine al Franţei, la 2 Mai 1922 [2]).

Aici se sfârşeşte o pagină dureroasă din istoria zbuciumatului nostru război, făuritor de ţară nouă. Recunoaşterea necondiţionată a dreptului României asupra tezaurului dela Moscova de către Conferinţa Economică Internaţională dela Genua, alături de garanţiile date de reprezentanţii oficiali ai Rusiei prin protocoalele şi procesele-verbale doveditoare ale depozitării lui, constituiesc pentru noi fapte peste a căror importanţă nu putem şi nimeni nu poate să păşească.

1) *Anexa XLVII.* Ap. *Acte şi documente etc.*, pag. 40 şi urm.
2) *Acte şi documente etc.*, pag. 58.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL X

URMĂRILE EVACUĂRII TEZAURULUI ROMÂN LA MOSCOVA

Pentru a putea înţelege mai uşor suferinţele îndurate de ţara noastră în urma trimiterii tezaurului la Moscova, voiu împărţi în trei categorii distincte valorile ce intrau în compunerea lui : 1) acte, documente, manuscrise, monete vechi, tablouri, cărţi rare, odoarele mănăstirilor şi ale bisericilor, arhivele, depozitele şi colecţiunile instituţiunilor publice şi particulare, etc.; 2) efectele publice şi alte valori şi 3) aurul, în cea mai mare parte proprietatea Băncii Naţionale.

1. Dacă ne gândim câteva clipe, lesne pricepem înrâurirea adâncă pe care a avut-o asupra culturii româneşti de după război, trimiterea în Rusia a sfintelor noastre comori, adunate cu grijă încordată şi trudă îndelungată de vrednicii înaintaşi. Cercetătorii îndrăgostiţi de trecutul acestui neam, au fost lipsiţi de preţioase isvoare de informaţiune şi documentare, datorită cărora multe dintre problemele îndepărtatelor vremuri, ar fi putut fi deslegate. Acele documente constituiau pentru noi actele cele mai autentice de proprietate asupra acestui pământ. In ele trăiau vieaţa veşnică umbrele falnicilor premergători ai României-Mari, cari dealungul mileniilor vitrege au apărat cu vrednicie plaiurile pe care ca şi noi, le-au locuit şi iubit.

Dar nu numai atât. Cărţile rare, manuscrisele vechi, tablourile preţioase, vestita comoară a cloştei cu puii de aur, monetele care vorbeau acolo unde nu existau isvoare epigrafice şi tăceau bătrânii autori, etc., au săpat odată cu părăsirea ţării, o prăpastie între două lumi. Generaţia tânără crescută în umbra marilor zguduiri, a pierdut contactul direct cu strămoşii. Muzeele, bibliotecile şi arhivele, nu

www.dacoromanica.ro

mai posedau dovezile marilor lor înfăptuiri. Lipsiau tablourile în care artiştii îşi înmormântase sufletele. Nu mai existau manuscrisele cu slovă veche cărora călugării în chiliile întunecoase le închinase truda multor ani, la lumina slabă şi roşietică a opaiţelor fumegânde. Documentele cu peceţi grele prin care voievozii ctitori de locaşuri sfinte şi aşezăminte de binefacere, dăruiau vitejilor moşii întinse, nu mai împodobeau colecţiunile. Bibliile scrise cu mâna, ferecate 'n aur şi argint şi bătute cu pietre rare, odăjdiile lucrate de domniţe cu fir scump, icoanele făcătoare de minuni, candelele, crucile şi cadelniţele grele bătrâneşti, etc., toate au dispărut ca prin farmec. Şi odată cu ele a început să ne părăsească respectul şi evlavia cu care odinioară priviam în zarea timpurilor apuse, pe dătătorii de „legi şi datini" ai poporului românesc.

Momentul era critic. O coardă a sufletului nostru se rupsese. Cultura românească se afla la o grea răspântie istorică. Şi îndată ce nourii de fum s'au destrămat şi soarele a început să lucească pe cerul înseninat, îndrumătorii spirituali ai neamului şi-au dat seama de primejdia ce ne pândea din umbră. Urmând pilda vie a marelui cărturar N. Iorga, ei au pornit la lucru, adunând cu râvnă în colecţiuni, biblioteci şi muzee, tot ceiace putea să grăiască despre trecutul nostru zbuciumat, tot ceiace putea să mărturisească, că pe aceste meleaguri noi am fost primii care am văzut lumina zilei. Deşi izbânda a încununat străduinţele necurmate, gândul mi se îndreaptă necontenit spre exemplarele unice trimise la Moscova care erau fala României şi a căror valoare nu poate fi calculată.

Tot aici este locul să amintesc că instituţiunile publice şi particulare (Banca Naţională, Casa de Depuneri, Academia Română, Creditul Rural, etc.) ce şi-au trimis la Moscova arhivele, depozitele încredinţate, etc., au întâmpinat în activitatea lor ulterioară depe urma acestei operaţiuni multe neajunsuri, mari pagube şi destule greutăţi, dintre care multe n'au fost încă învinse.

2. In ce priveşte efectele publice expediate la Moscova, România nu a avut nici o pierdere. Conform legii promulgată la 15 Septemvrie 1920 şi publicată în Monitorul Oficial Nr. 153 din 14 Octomvrie acelaşi an,[1]) instituţiunile de credit, judeţele, comunele, societăţile anonime şi în comandită pe acţiuni, au eliberat titularilor duplicate pentru titlurile, acţiunile, obligaţiunile şi foile de cupoane evacuate. La fel a procedat şi Statul. In tabloul care urmează, în-

1) *Anexa XLVIII.*

www.dacoromanica.ro

fățișez pe rente și valori numărul duplicatelor Moscova emise de Ministerul de Finanțe până la 1 Ianuarie 1934:

RENTELE	Numărul duplicatelor emise pe valori						Valoarea totală în lei
	100	500	1.000	2.500	5.000	20.000	
4%—1889 Int.	962	—	5.382	—	1.296	—	11.958.200
4%—1889 Ext.....	—	354	1.953	—	706	—	5.660.000
4%—1890.....	—	1.015	1.811	845	574	—	7.301.000
4%—1891.....	—	1.694	1.881	1.046	452	—	7.603.000
4%—1894	—	1.353	1.494	1.545	757	—	9.818.000
5%—1894.....	—	3.183	—	—	367	—	3.426.500
4%—1896.....	—	1.032	2.026	929	578	—	7.754.500
4%—1898.....	—	8.226	8.585	4.902	1.706	—	33.483.000
5%—1903.....	—	5.829	3.350	2.500	354	—	14.284.500
4%—1905 C.	—	40.939	—	—	15.089	521	106.334.500
4%—1905 A.....	—	3.758	2.716	1.452	398	—	10.215.000
4%—1905 B.	—	3.222	1.962	622	432	—	7.288.000
4%—1908.....	—	5.215	2.340	1.711	617	—	12.310.000
4%—1910 Int.	—	12.483	9.245	3.885	1.421	—	32.304.000
4%—1910 Ext....	—	4.856	2.276	914	671	—	10.344.000
4%—1913.....	—	28.538	14.307	6.118	—	—	43.871.000
5%—1910 Isl.	8.154	3.992	—	—	2.211	—	13.866.400
4%—1910 Păd.....	8.880	4.886	5.148	—	—	—	8.479.000
Total	17.996	130.575	64.476	26.469	27.629	521	346.300.600

Rezultă din examinarea cifrelor acestui tablou, că până la 1 Ianuarie 1934, Ministerul de Finanțe a emis 267.666 duplicate Moscova în sumă de 346.300.600 lei, din valoarea totală a efectelor publice de aproximativ 355 mil. lei aur, evacuate.

D-l subdirector Dumitru Mincu dela Datoria Publică, căruia îi aduc și pe această cale vii mulțumiri, mi-a comunicat că au fost foarte rare cazurile când au apărut titlurile originale pentru care s'au emis duplicate. Și atunci cercetările au dovedit că duplicatele s'au eliberat greșit, din cauza mijloacelor insuficiente de informațiune. Constatarea aceasta are o deosebită importanță, căci ea ne probează îndeajuns că efectele publice românești depozitate la Sudnaia-Kassna în luna August 1917 alături de celelalte valori, au fost dis-

www.dacoromanica.ro

truse, sau sunt încă intacte. Altfel dacă ar sta lucrurile, de mult piața noastră și în deosebi acele internaționale, ar fi fost invadate de titlurile originale evacuate în Rusia, iar Ministerul de Finanțe necontenit ar primi reclamațiuni greu de soluționat.

Silite de împrejurările vitrege pe care ni le hărăsise nemilostiva soartă și îndemnate de Guvernul țării, instituțiunile noastre au trimis la Moscova nu numai întregul lor avut, ci și valorile ce li se încredințase spre păstrare.

După doi ani, crângul vremii s'a schimbat. Viforul vijelios trecuse. Asfințitul înroșit de foc și sânge s'a luminat. Steagul alb fâlfâia biruitor. Vieața și-a regăsit făgașul părăsit. Războiul apărea ca o vagă amintire a unor timpuri îndepărtate. Iar deponenții prinși în vâltoarea crudei realități, reclamau cu multă insistență depozitele.

Chestiunea era extrem de delicată. Necunoscând valoarea exactă a depozitelor ce li se predase deoarece nu verificase conținutul pachetelor sigilate primite și neavând mijloacele financiare necesare pentru a acoperi despăgubirile cerute, instituțiunile se aflau într'o grea situațiune. Din punct de vedere juridic, pretențiunile deponenților erau legitime. Este drept ca depozitarul să restituie deponentului depozitul încredințat. Nu este mai puțin adevărat însă, că instituțiunile au trimis valorile în Rusia nu din proprie inițiativă, ci din îndemnul Guvernului și pentru a evita ca ele să cadă pradă în mâinile dușmanilor.

Instanțele judecătorești chemate să împace părțile, au recunoscut dreptatea reclamanților, obligând pe depozitari să le restituie valorile în momentul în care vor intra în posesiunea lor. Modul cum a fost soluționată problema de justiția românească, consfințește încă odată dreptul nostru de creanță asupra Rusiei.

Trăgând învățăminte din această tristă experiență, cea mai mare parte dintre așezămintele de credit românești, n'au mai primit spre păstrare după război pachete de valoare, decât după ce s'au convins înainte de a fi sigilate de conținutul lor.

3. Aurul Băncii Naționale trimis la Moscova în Decemvrie 1916 și Iulie 1917, se cifra la 315.179.980 lei [1]). Depe urma evacuării au-

1) Din protocoalele semnate cu prilejul transporturilor, rezultă că aurul Institutului de Emisiune valora 315.154.980,41 lei. Ulterior făcându-se o nouă verificare s'a constatat că în graba cu care se făcuse trimiterea, s'a omis suma de 24.999,59 lei. Așa se explică faptul că în activul bilanțului Băncii Naționale aurul depozitat la Moscova a fost înregistrat pentru suma de lei 315.179.980. Cifra publicată de Banca Națională, adică 315.179.980 lei, trebuie considerată ca exactă.

www.dacoromanica.ro

rului care este tot atât de important pentru o bancă de emisiune ca şi inima pentru organismul unei vietăţi, noi am avut de îndurat mult şi mai îndurăm încă.

Convertibilitatea la prezentare „... *în monetă metalică-etalon —(de aur sau argint)*" —cum se exprimă d-l profesor Victor Slăvescu [1])— „*constitue prima condiţie a unui bun şi adevărat bilet de bancă*". Oii, tocmai acest angajament nu-l mai putea îndeplini Banca Naţională faţă de purtătorii biletelor sale, după depozitarea tezaurului la Moscova şi sporirea considerabilă a emisiunii determinată de împrumuturile acordate Statului. Pentru politica monetară a României aceste două fapte au fost hotărîtoare, tăind drumul deadreptul spre următoarea deciziune luată la 12 Aprilie 1917 [2]): „Până la data când Ministerul de Finanţe îşi va îndeplini toate obligaţiunile de mai sus, până când Statul îşi va achita toate împrumuturile ce a contractat la Banca Naţională, precum şi până când Banca Naţională îşi va aduce la sediul său din Bucureşti stocul său metalic aflat astăzi în străinătate, Banca Naţională are dreptul să suspende plata biletelor sale în monetă naţională liberatoare sau în monete străine care au curs legal, derogându-se în această privinţă la art. 14 din legea Băncii Naţionale şi 37 din statutele sale. Restul art. 14 din lege rămâne în vigoare".

Pentru a înţelege pe deplin consecinţele evacuării stocului metalic, o scurtă privire retrospectivă asupra evoluţiei politicii de emisiune a Băncii Naţionale dela 1914 şi până în pragul stabilizării, o consider absolut necesară.

Din 1914 şi până la 1928, circulaţia biletelor Băncii Naţionale a fost în necontenită creştere, mărindu-se de 36,69 ori. Principalul motiv care a determinat această sporire considerabilă dela 578 mil. lei la 21.211 mil. lei, a fost finanţarea ţării de către Institutul de Emisiune. Prin împrumuturile acordate Statului [3]) pentru cheltuielile de război până la încheierea armistiţiului (1.596.101.955 lei sau 11%), pentru nevoile bugetare (5.208.347.000 lei sau 38%) şi pentru unificarea monetară (7.026.703.258 lei sau 51%), Banca Naţională silită de îm-

1) **Victor Slăveseu**, *Tratat de bancă*, vol. II, pag 15, Bucureşti 1931.

2) Art. 11 din convenţiunea privitoare la împrumutul de 300 mil. lei şi la concentrarea tuturor împrumuturilor Statului într'unul singur de 1 miliard lei cu scadenţa 20 Decemvrie 1917 şi dobânda de 2 ½ %. Vezi *Raportul Consiliului General al Băncii Naţionale către adunarea generală din 18 Februarie 1918*, pag. 14.

3) *Bulletin d'information et de documentation de la Banque Nationale de Roumanie*, No. 1, 1929, pag. 3.

www.dacoromanica.ro

prejurări a părăsit normele sănătoase călăuzitoare ale politicii sale de emisiune de până atunci. Majoritatea biletelor sale nu mai erau puse în circulație pentru nevoile reale ale economiei naționale, ci pentru trebuințele Statului. Câteva cifre în această privință ne vor lămuri pe deplin. Sumele avansate Ministerului de Finanțe sub formă de împrumuturi și care reprezentau 18,8% la sfârșitul anului 1914 din circulația totală, ating 90% în 1921, pentru ca apoi să scadă încetul cu încetul și necontenit până la 35,6% la sfârșitul anului 1928. Invers, biletele date circulațiunii pentru nevoile pieții scad dela 52,8% cât reprezentau din circulație în 1914, la 4,5% în 1918, pentru ca apoi să crească mereu atingând 59,2% la sfârșitul anului 1928. Cu toate acestea, acoperirea emisiunii a fost în permanență menținută de Banca Națională, chiar peste limita legală. Stocul metalic însă suferise modificări esențiale în constituția sa. Așa de exemplu, la 31 Decemvrie 1928, după ce Institutul de Emisiune prin eforturi suprafirești reușise să-l consolideze în parte prin achiziționarea unor noui cantități de aur, el se compunea din [1]):

Aur monete în tezaur	lei	144.470.461
Aur lingouri	„	12.663.897
Aur depozitat în străinătate	„	98.433.385
Tezaurul evacuat la Moscova	„	315.179.980
Rente aur	„	3.925.000
Bonuri de tezaur	„	6.623.713.333
Total	„	7.198.386.056

Observăm imediat că din totalul stocului metalic de 7.198.386.056 lei, bonurile de tezaur și rentele aur reprezentau 6.627.638.333 lei sau 92,07%, iar aurul în sumă de 570.747.723 lei deținea abia 7,93%. Acoperirea biletului apare și mai îndoielnică dacă nu uităm că din totalul aurului cuprins în stoc, 315.179.980 lei sau 55,22% se afla la Moscova.

Inflația monetară produsă de emisiunile făcute pentru Stat și acoperite cu bonuri de tezaur, trimiterea aurului la Moscova de care Banca Națională nu se putea folosi efectiv, slăbirea creditului țării, soldarea deficitară a comerțului exterior și a bugetelor, sporirea

1) *Bilanțul general al Băncii Naționale pe anul 1928, încheiat la 31 Decemvrie 1928.*

www.dacoromanica.ro

necumpătată a creditelor publice sau particulare interne şi externe, etc., au fost cauzele principale care au contribuit la micşorarea puterii de achiziţie a valutei naţionale. Tabloul [1]) care urmează ne înfăţişează evoluţia cursului mediu anual al leului pe piaţa oficială a Bucureştilor, dela 1920 şi până la 1929 :

ANII	Cursul anual mijlociu pe piaţa Bucureşti în lei, al				
	dolarului	francului elveţian	lirei sterline	francului francez	lirei italiene
1920	54,81	9,69	203.49	4,17	2,93
1921	88,91	15,56	342,49	6,79	3,74
1922	148,09	28,56	660,98	12,22	7,17
1923	209,57	37,96	944,02	12,53	9,56
1924	203,11	37,13	896,89	10,66	8,89
1925	208,37	40,42	1.008,43	9,99	8,40
1926	220,08	42,60	1.065,62	7,12	8,57
1927	167,17	32,38	816,87	6,60	8,64
1928	163,74	31,61	797,78	6,44	8,64

Ce concluziuni putem trage privind cifrele cuprinse în tabloul de mai sus? Faţă de dolar, francul elveţian, lira sterlină, francul francez şi lira italiană, cursul leului scade neîncetat dela 1920 până în anul 1924, când înregistrează o uşoară urcare. In anii 1925—26 micşorarea valorii leului în raport cu dolarul, francul elveţian şi lira sterlină se accentuiază, observându-se e creştere sensibilă faţă de francul francez şi lira italiană. In sfârşit, în 1927—28 după punerea în aplicare a reformei monetare din 19 Mai 1925, cursul leului creşte vertiginos. Revalorizarea lui a fost însă prea puţin simţită, din cauza preţurilor ridicate ale tuturor mărfurilor, care atingeau cifre fantastice.

Deprecierea leului, determinată în primul rând de călcarea forţată a legilor economice normale care stăpânesc activitatea institu-

1) Câteva lămuriri asupra întocmirii acestui tablou, cred că sunt necesare. Pentru fiecare monetă am stabilit cursul mijlociu lunar, făcând media aritmetică a cursului maxim şi minim. Apoi, calculând media aritmetică a cursurilor mijlocii lunare, am ajuns pentru fiecare monetă la cursul mijlociu anual.

www.dacoromanica.ro

țiunilor de emisiune și în general politica de credit a unei țări, a influențat profund manifestările vieții noastre de Stat sub variatele ei forme și aspecte. Calcularea exactă a prețului de cost nu mai era posibilă. Costul tuturor mărfurilor s'a urcat necontenit. Funcționarii, lucrătorii, pensionarii și toți acei ce aveau venituri fixe puțin elastice, au fost crunt loviți. Echilibrul dintre producție și consumație s'a sfărâmat. Vânzările pe credit s'au împuținat. Speculațiunile de tot felul înfloreau. Adaptarea finanțelor publice la nouile condițiuni economice a întâmpinat serioase greutăți. Economiile au fost devalorizate. Creditorii au sărăcit. Debitorii s'au îmbogățit. Suferința a luat locul nejustificatei bucurii obștești din primele zile ale inflației. Stabilizarea monetară înfăptuită la 7 Februarie 1929, a pus capăt haosului.

Fără să intru în prea multe amănunte, voiu arăta cum a fost rezolvată cu prilejul stabilizării monetare, problema tezaurului aur al Băncii Naționale evacuat la Moscova.

Până la 7 Februarie 1929, aurul trimis de Banca Națională la Moscova în valoare de 315.179.980 lei, a figurat în activul bilanțului său reprezentând o parte din acoperirea biletelor puse în circulație. Această situație nu mai putea dăinui după înfăptuirea stabilizării monetare, de oarece conform art. 31 din nouile statute „biletele sunt convertibile la purtător și la vedere la sediul central al Băncii și după alegerea acesteia, fie în monede de aur având curs legal, fie în lingouri de aur, conform raportului fixat de lege, fie în devize străine convertibile în aur..." Odată cu transformarea și așezarea bilanțului Institutului de Emisiune pe baze reale, aurul dela Moscova a fost amortizat prin fondurile speciale de rezervă creiate din vreme în acest scop [1]). Cu toate acestea, Banca Națională a României care nu poate renunța la stocul său metalic încredințat în paza și păstrarea Rusiei, își afirmă dreptul său legitim de creanță mai departe, menținând pentru memorie în registre, în activul situațiunilor săptămânale și a bilanțului anual, contul *Aur la Moscova.*

Și acum, pentru a încheia acest capitol, voiu adăoga că în cazul când stocul metalic al Băncii Naționale în valoare de 315.179.980 lei aur n'ar fi fost depozitat la Moscova, prin multiplicarea lui cu 32,258 — cursul leului aur în lei stabilizați, — am fi obținut suma de 10.167.075.794 lei și 84 bani stabilizați, cu care puteam realiza fără concursul finanței străine marea operă a stabilizării monetare.

1) **Victor Slăveseu,** *Curs de monetă, credit, schimb,* pag. 354, Craiova 1932.

www.dacoromanica.ro

Acestea sunt pe scurt urmările pe care le-a avut asupra României evacuarea tezaurului la Moscova. Semnalarea lor am socotit-o îndestulătoare, pentru a menţine trează atenţiunea poporului românesc asupra însemnătăţii imenselor sale comori aflate în ţară străină şi care nu pot fi considerate niciodată şi de nimeni definitiv pierdute. Sunt convins că dreptul nostru de proprietate asupra lor, va deveni cândva o realitate.

www.dacoromanica.ro

ÎNCHEIERE

In cuprinsul acestei lucrări, am tratat tot ceiace mi s'a părut mai important în legătură cu problema tezaurului român dela Moscova, păşind peste amănuntele care ar fi întunecat pe alocuri prea mult expunerea. Gândul meu a fost să lămuresc pe deplin cititorul asupra unei chestiuni, căreia scrisul românesc nu i-a acordat atenţiunea cuvenită.

Ce concluziuni generale se desprind din paginile acestui studiu?

La sfârşitul lunii Decemvrie a anului 1916, valurile vrăjmaşe bătând furioase în coasta Moldovei, Banca Naţională a României din îndemnul Guvernului şi cu al său consimţimânt, a evacuat la Moscova odată cu bijuteriile M. S. Regina Maria în valoare de 7 mil. lei aur, întregul său stoc metalic care se ridica la 314.580.456,84 lei aur. Delegaţii autorizaţi ai Guvernului ţarist şi-au luat prin scris angajamentul solemn faţă de România şi Banca Naţională, să păstreze şi să restituie valorile pe care le-au primit, depunându-le apoi după o minuţioasă verificare terminată la 16 Februarie 1917, în Cetatea Kremlin. In urma revoluţiei din Februarie, Guvernul provizoriu sub preşedenţia lui Lvof venind la 14 Martie 1917 în fruntea Rusiei şi declarând că recunoaşte toate obligaţiunile luate faţă de Aliaţi de Guvernul ţarist, în mod implicit a ratificat şi garanţiile date în privinţa păstrării şi înapoierii tezaurului nostru depus la Moscova, care era proprietatea particulară a Băncii Naţionale.

Cu câteva zile înainte de sângeroasele lupte dela Mărăşeşti, la sfârşitul lunii Iulie a anului 1917, punerea în siguranţă a tuturor comorilor româneşti ce se aflau în Moldova, a ispitit din nou minţile conducătorilor noştri. Măsurile în vederea transportului s'au luat în grabă. Valorile trimise de Banca Naţională cu acest prilej şi care au fost depozitate tot la Kremlin, se ridicau la 1.594.836.721,09 lei, din care aurul efectiv reprezenta 574.523,57 lei, iar arhiva 500.000 lei.

www.dacoromanica.ro

Avutul celorlalte instituţiuni publice şi private expediat prin Casa de Depuneri şi instalat în compartimentele dela Sudnaia Kassna, depăşia şapte miliarde şi jumătate lei aur. Delegaţii oficiali ai celui de al doilea Guvern de coaliţie rus prezindat de Kerenski, au garantat în scris deponenţilor păstrarea şi restituirea intactă a ambelor depozite.

Evenimentele din Rusia s'au desfăşurat cu o iuţeală uimitoare, până când bolşevicii au cucerit puterea. Străduinţele legitime de a zădărnici cuibărirea anarhiei în sânul poporului nostru, arestarea, dezarmarea şi expulzarea soldaţilor ruşi revoluţionari peste Nistru şi ocuparea Basarabiei, au condus la înăsprirea şi apoi la ruperea relaţiunilor diplomatice româno-ruse. Situaţiunea aceasta a determinat pe bolşevici să sechestreze tezaurul român care era în cea mai mare parte proprietatea instituţiunilor particulare, călcând astfel regulile care guvernează depozitul şi textele precise ale convenţiei dela Haga, care prevăd că [1]) „bunurile supuşilor unui stat, aflate pe teritoriul unui stat inamic, nu pot deveni proprietatea inamicului, nici nu pot fi puse sub sechestru." Confiscând valorile, Consiliul Comisarilor Poporului a afirmat de nenumărate ori că ele vor fi restituite intacte poporului român. Acelaşi lucru rezultă de altfel şi din scrisoarea comisarului afacerilor străine, V. Fritsche, adresată la 1 (14) Martie 1918 consulului Franţei din Moscova [2]).

Ce a urmat se ştie. Aurul românesc a fost întrebuinţat de bolşevici pentru plata cumpărăturilor făcute în străinătate, iar celelalte obiecte care n'au putut fi prefăcute imediat în arginţi sunători, se mai află încă şi astăzi la Moscova. Cert este faptul că România n'a primit şi nici n'a autorizat pe nimeni să ridice în întregime sau în parte tezaurul său depozitat la Moscova. Toate svonurile răspândite în această privinţă, sunt şi rămân neîntemeiate.

Mai târziu, în luna Aprilie 1922, Conferinţa Economică Internaţională dela Genua a recunoscut dreptatea noastră, recomandând Sovietelor la 2 Mai acelaşi an prin Ministerul de Externe al Franţei, să restituie Guvernului român toate valorile sale.

Pe temeiul hotărîrii forului internaţional şi a angajamentelor precise luate de diferitele guverne ale Rusiei, România este îndreptăţită să reclame şi să obţină restituirea întregului tezaur depozitat la

---

1) **Căpit. Vasile Emanuel**, *Noţiuni elementare de drept internaţional public*, pag. 183, Bucureşti 1925.

2) Vezi *Aneza XXIX.*

www.dacoromanica.ro

Moscova de instituţiunile sale publice şi particulare. Aceasta este singura şi adevărata deslegare ce i se poate da problemei şi sperăm că Sovietele vor fi de acord cu noi asupra acestei chestiuni, atunci când va suna ceasul reluării prieteneştelor relaţiuni care ne-au unit atât de strâns odinioară.

* * *

Angajându-se de mai multe ori discuţiuni directe sau indirecte între noi şi Soviete la Copenhaga, Viena, Varşovia, etc., în vederea reglementării navigaţiei pe Nistru sau reluării relaţiunilor diplomatice, delegaţii Rusiei au cerut mai întâi României să renunţe la tezaur, apoi au legat restituirea lui de recunoaşterea unirii Basarabiei. Cred că chestiunea a fost aşezată pe un tărâm greşit în discuţiune, deoarece recunoaşterea unirii Basarabiei şi înapoierea tezaurului, sunt două probleme distincte şi independente. Intr'adevăr, din timpul zămislirii popoarelor şi până astăzi, pământul Basarabiei a fost stăpânit, locuit şi apărat de Români. Istoria, clădită chiar pe documentele oficiale ruseşti, este martoră.

După cinci ani dela răpirea Basarabiei, în 1817, ocârmuirea rusească întocmind un recensământ al populaţiei [1]), a constatat că din totalul locuitorilor de 462.630 suflete, Românii reprezentau 86%, Rutenii 6,5%, Evreii 4,2%, Lipovenii 1,5%, Grecii 0,7%, Armenii 0,6%, Bulgarii 0,25% şi Găgăuţii 0,25%. Rezultatul catagrafiei a nemulţumit profund pe Ruşi. Nici un mijloc n'a fost cruţat pentru desnaţionalizarea Moldovenilor băştinaşi. Colonizarea străinilor în pământul basarabean, ademenirea Românilor să emigreze în Turkesten şi în preajma Cutaisului din Caucaz, apăsările administraţiei, încercările de rusificare prin şcoli şi biserici, toate acestea n'au dus la nici un rezultat. Basarabeanul cu trupul şi sufletul robust a îndurat mult, dar a biruit, păstrându-şi neştirbit caracterul curat românesc.

Statisticianul A. Zaşciuk constată după datele culese pe cale oficială, că populaţia Basarabiei era în 1856 de 990.000 oameni, dintre cari 74% Moldoveni, iar restul de 26% neromâni. Dela 1856 şi până la 1897 când s'a făcut o nouă numărătoare, populaţia Basarabiei a crescut dela 990.000 la 1.935.000 locuitori, dintre cari după tabloul alcătuit de N. Durnovo, 56% erau Români, 18,9% malo şi vel.-Ruşi, 11,7% Evrei şi 13,4% Bulgari, Găgăuţi, Nemţi, Greci, Armeni, etc.

1) **Ion I. Nistor**, *Istoria Basarabiei*, pag. 289 şi urm., Cernăuţi 1924.

www.dacoromanica.ro

Din cercetarea obiectivă a acestor date observăm că pe măsură ce populația creștea, proporția Românilor scădea. Două sunt cauzele explicative ale acestei constatări : falșificarea voită a statisticelor și desnaționalizarea Moldovenilor pregătită și aplicată de Ruși, pe toate căile ce le aveau la îndemână în calitate de stăpânitori.

In sfârșit, la 1918 când Sfatul Țării în deplină libertate a hotărît întemeindu-se pe dreptul de autodeterminare al popoarelor unirea Basarabiei cu România, populația ei era de 2.725.000 locuitori, repartizată astfel : 66,5% Români, 12% Ruși, 7,7% Bulgari și Găgăuți; 2,7% Nemți, 9,8% Evrei și 1,3% Greci, Armeni și alții.

Față de aceste indiscutabile dovezi care ne probează că majoritatea locuitorilor din provincia de peste Prut au fost și sunt în majoritatea lor Români, mai poate oare ridica Rusia vre-o pretențiune asupra Basarabiei a cărei unire a fost recunoscută prin tratatul semnat la Paris în ziua de 28 Octomvrie 1920 de delegații Angliei, Franței, Italiei și Japoniei, în urma notei Consiliului Suprem al Conferinței Păcii, care [1]) „după ce a luat în considerație aspirațiile de ansamblu ale populației basarabene, caracterul moldovenesc al acelei provincii din punct de vedere geografic și etnografic, precum și argumentele economice și istorice,..." s'a pronunțat pentru „... aceste motive în favoarea reunirii Basarabiei cu România, reunire care a fost formal proclamată de către reprezentanții Basarabiei... !?"

Evident că nu. Basarabia este și va rămâne veșnic unită cu România, pentrucă cea mai mare parte dintre oamenii cari viețuiesc pe pământul ei, prin originea, tradiția, graiul, obiceiurile, religia, sângele și aspirațiunile lor, au făcut și fac parte din poporul românesc [2]).

* * *

1) **Const. Kiriţescu**, *l. c.*, III, pag. 534—5.

2) De altfel, problema Basarabiei nici nu mai poate fi pusă acum în discuțiune, deoarece art. 1 al convenției semnată la Londra în ziua de 3 Iulie 1933 de către România, Afganistan, Estonia, Letonia, Persia, Polonia, Turcia și Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, prevede că : „fiecare din înaltele părți contractante se angajează să accepte în raporturile ei mutuale cu fiecare din celelalte și cu începerea zilei punerii în vigoare a prezentei convențiuni, definiția agresorului, astfel cum a fost explicată în raportul Comitetului pentru chestiunile de securitate cu data de 24 Mai 1933 (raportul Politis) la Conferința pentru reducerea și limitarea armamentelor, raport făcut în urma propunerii Delegațiunii Sovietelor".

Ori, în amintitul raport, celebrul profesor de drept internațional, Politis, pentru a evita polemicile interpretative în cazurile de agresiune, a ajuns la formula stabilirii teritoriului național a țărilor contractante.

www.dacoromanica.ro

O altă problemă ridicată în legătură cu tezaurul român dela Moscova, a fost aceia a taxei de păstrare. S'a susţinut că în ziua restituirii lui, România va trebui să plătească Rusiei pentru serviciul adus o sumă care va depăşi valoarea aurului depozitat la Kremlin.

Este oare legitimă această pretenţiune pe care şi-au însuşit-o Sovietele? Iată întrebarea căreia îi voi da pe scurt răspunsul.

In scrisorile, procesele-verbale şi protocoalele semnate cu ocazia transportării şi depozitării valorilor la Moscova, nu se pomeneşte nici un cuvânt despre taxa de păstrare. Tăcerea în această privinţă ne îndreptăţeşte să tragem concluzia că Guvernul rus răsplătia astfel în parte numeroasele obligaţiuni pe care le avea faţă de România. Gratuitatea era deci aparentă. In realitate exista un adevărat schimb de servicii, pentrucă Rusia avea faţă de noi însemnate angajamente isvorîte din marile sacrificii pe care le făceam pentru întreţinerea armatelor sale aflate pe teritoriul românesc. Din acest punct de vedere privită pretenţiunea ridicată de Soviete, ea ne apare nejustificată.

Să păşim mai departe şi să admitem că într'adevăr datorăm Rusiei taxa de păstrare. Admiţând această ipoteză, se naşte o nouă întrebare : poate fi România obligată să plătească taxa din momentul depunerii şi până în clipa restituirii valorilor? Desigur că nu. Nouă nu ni se poate impune calcularea taxei decât pentru timpul cât am consimţit ca tezaurul să rămână la Moscova. De îndată ce l-am reclamat şi Sovietele nu ni l-au restituit, orice pretenţiune pentru restul timpului este nulă. Şi în cazul acesta taxa va trebui socotită pentru stocul metalic al Băncii Naţionale şi bijuteriile M. S. Regina Maria pe timp de un an (1917), iar pentru celelalte valori numai pe 5 luni (1 August—31 Decemvrie 1917).

Insfârşit, să considerăm că pretenţiunea Sovietelor este justă şi că noi le datorăm taxa pentru păstrarea tuturor valorilor, din ziua depunerii şi până'n clipa restituirii lor. Acceptarea acestei situaţiuni presupune păstrarea intactă a tezaurului în tot timpul. Rusia însă n'a respectat acest elementar principiu al depozitului. Intrebuinţând aurul românesc dela Kremlin pentru ale lor interese, Sovietele nu numai că au scăpat de grija de a-l mai păstra, dar au contractat în acest chip — am putea cu drept cuvânt spune —, un împrumut forţat dela România. Modul lor de a proceda, pune problema în adevărata ei lumină. Taxa de păstrare nu poate fi pretinsă pentru aurul depozitat la Kremlin, după data ridicării şi întrebuinţării lui de Soviete. Valorile celelalte aflate la Sudnaia-Kassna, vor fi supuse unei taxe de păstrare desigur mai mică decât a aurului şi numai pentru timpul

www.dacoromanica.ro

de cinci luni. In schimb, Rusia este obligată să plătească României pentru împrumutul forţat contractat, dobânda care se va stabili de comun acord. Scăzându-se taxa de păstrare calculată pe bazele amintite din totalul dobânzilor, Rusia va rămâne cu siguranţă debitoarea României, urmând să-i plătească restul.

Aceasta este după a noastră părere, singura soluţiune justă ce i se poate da problemei.

* * *

Aruncându-ne o privire retrospectivă asupra desvoltării societăţii de astăzi, constatăm că dealungul mileniilor omul a avut tendinţa permanentă să colaboreze şi să se asocieze cu semenii săi, pentru a putea mai uşor învinge greutăţile multe şi variate ce i-au răsărit în cale. Familia, tribul, satul, comuna, oraşul, judeţul, statul, toate aceste forme voluntare de convieţuire necontenit adaptate împrejurărilor, se sprijinesc în primul rând pe interesele individuale, locale şi generale ale membrilor ce intră în compunerea lor.

Statul, considerat ca expresiunea desăvârşită a alcătuirii sociale actuale, nu mai poate vieţui izolat de restul lumii. Războiul mondial modificând harta pământului şi măcinând în cinci ani rezervele acumulate cu trudă în timp de decenii, a pus minţii omeneşti multe şi grele probleme, pe care ţările răzleţe se străduiesc zadarnic să le rezolve. Frământările profunde de pe întregul glob care ne îndeamnă adesea să credem că trăim într'o epocă ce desparte două zăboaie apropiate şi crâncene, îşi găsesc explicaţia în neînţelegerea deplină a rostului colaborării sincere şi adevărate între popoare.

Dacă urmărim politica externă a României, constatăm că ea este îndrumată cu multă înţelepciune de d-l N. Titulescu pe căile păcii şi ale bunei înţelegeri cu toate ţările vecine, cu condiţiunea respectării graniţelor noastre istorice. Nu este locul să intru în expunerea cauzelor care au împiedicat până acum normalizarea raporturilor dintre noi şi megieşii dela Răsărit. Imbucurător e faptul că primul pas pe acest drum s'a făcut prin semnarea pactului de neagresiune din 3 Iulie 1933, când d-l N. Titulescu a rostit printre altele următoarele cuvinte pline de un adânc înţeles [1]): „Daţi-mi voie să adaug că tratatul ce am semnat astăzi are o semnificare specială pentru ţara mea. El constituie o primă şi importantă etapă pe calea care duce la normalizarea raporturilor noastre. România şi Uniunea

1) *„Adevărul"* din 5 Iulie 1933.

www.dacoromanica.ro

Republicilor Sovietice Socialiste sunt vecine şi istoria nu a înregistrat un război între naţiunile noastre. Aceasta înseamnă că ele sunt sortite să fie prietene. Nu am nici o îndoială că în munca ei neobosită pentru menţinerea păcii generale, România va face tot ce depinde de ea şi am toate raţiunile să cred că Guvernul Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, va face la fel pentru ca cele două naţiuni să realizeze pentru cel mai mare bine al lumii, poruncile geografiei şi istoriei".

Răspunsul asemănător al d-lui Litvinov, precum şi politica externă pacifică dusă de cele două ţări dela încheierea pactului încoace, sunt motive destul de puternice pentru a ne întări credinţa că apropierea dintre România şi Rusia, nu va întârzia prea mult. După zile furtunoase, soarele împrăştie nourii şi lumina înveseleşte pământul. Fără îndoială că va veni şi clipa în care urile vor fi înmormântate pentru vecie.

Când reprezentanţii oficiali ai celor două puteri se vor întruni pentru a pune temeliile colaborării viitoare, atunci isvorul tuturor neînţelegerile care ne-au despărţit de Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste va trebui secat definitiv, pentru ca valurile vremii să nu poată niciodată sfărâma raporturile de bună prietenie şi înţelegere. Problema tezaurului român depozitat la Moscova se va afla cu siguranţă pe primul plan al discuţiunilor şi cred că ea nu va putea fi deslegată decât în spiritul adevărului istoric, pe care m'am străduit să-l înfăţişez în paginile acestei cărţi.

www.dacoromanica.ro

ACTE ȘI DOCUMENTE

www.dacoromanica.ro

ACTE ŞI DOCUMENTE

ANEXA I

Decretul Nr. 3.120 din 17 Noemvrie 1916, privitor la strămutarea sediului central al Băncii Naţionale a României la Iaşi.

Văzând raportul ministrului Nostru secretar de Stat la Departamentul Justiţiei sub Nr. 46.333 din 16 Noemvrie 1916,

Am decretat şi decretăm :

Art. **1.** — Sediul central al Băncii Naţionale a României, pe ziua de 15 Noemvrie 1916, se strămută dela Bucureşti la Iaşi.

Art. **2.** — Toate operaţiunile care după legea şi statutele Băncii se făceau la Bucureşti, se vor face la Iaşi, unde va fi sediul Consiliului General şi al celui de Administraţiune.

La Bucureşti se vor face numai operaţiunile ce va hotărî Administraţiunea Centrală a Băncii.

ANEXA II

Notă remisă ministrului rus la Iaşi de către guvernatorul Băncii Naţionale.

Excellence,

Conformément aux vues manifestées par votre Excellence, j'ai l'honneur de vous soumettre, de la part de la Banque Nationale de Roumanie, la note suivante concernant le transport en Russie du trésor de notre Banque.

Si le Gouvernement est d'accord, la Banque Nationale de Roumanie croit qu'on pourrait procéder ainsi :

1. Le trésor serait confié à Iassy aux personnes chargées par

www.dacoromanica.ro

le Gouvernement impérial pour le recevoir et le transporter en Russie.

Un protocole en triple exemplaire serait rédigé, constatant le nombre des caisses confiées, l'état des sceaux apposés sur chacune d'elles, la nature et la valeur de leur contenu déclaré par la Banque Nationale de Roumanie.

Le protocole serait signé par les personnes déléguées de la Banque Nationale de Roumanie.

Les portes des wagons seraient scellées avec les sceaux des délégués du Gouvernement impérial et ceux de la Banque Nationale de Roumanie, mention faite de cette opération dans le protocole.

Un exemplaire de ce protocole serait remis aux délégués du Gouvernement roumain, le second aux délégués du Gouvernement impérial et le troisième à la Banque Nationale de Roumanie.

Comme pour l'effectuation du départ en Russie, nous croyons que la présence des délégués de la Banque Nationale est nécessaire, nous vous prions d'admettre que le transport soit accompagné aussi par eux.

La délégation se composera d'un directeur de la Banque Nationale, d'un censeur, du caissier principal et des cinq autres personnes.

2. Si le Gouvernement impérial veut bien mettre, en Russie, à la disposition de la Banque Nationale un compartiment spécial dans le trésor, ce qui serait désirable, nous croyons qu'on pourrait, pour effectuer le dépôt, procéder comme suit :

En présence des personnes chargées par le Gouvernement impérial de recevoir et de transporter notre trésor, aussi bien que des nos délégués, le trésor serait mis dans le compartiment spécial.

Comme notre trésor est déposé dans de petits sacs en toile, portant l'indication de la nature des monnaies, du poids et de la valeur, sacs qui sont enfermés dans de petites caisses en bois, nous croyons qu'on pourrait faire assez facilement en Russie inventaire du contenu de ces caisses, en comptant et au besoin en pesant les petits sacs, dont le nombre ne dépasse pas environ 15.000.

Si la ou les portes du compartiment mis à la disposition de notre Banque en Russie comportent deux ou plusieurs clefs chacun, nous croyons que l'une de ces clefs serait bien être confiée aux délégués du Gouvernement impérial, qui prennent sous leur garde le trésor, les autres aux délégués de la Banque Nationale, qui pourraient les rapporter au siège principal de la Banque.

www.dacoromanica.ro

Nous croyons en outre qu'on devrait rédiger un protocole constatant l'ensemble de cette opération, le nombre des caisses et leur contenu, le nombre des clefs et les personnes à qui elles ont été confiées et toute autre mention qu'on croirait nécessaire, protocole qui serait signé par tous les délégués en vertu de leurs pouvoirs.

Ce protocole serait rédigé en quatre exemplaires originaux, dont l'un serait remis aux délégués du Gouvernement impérial, l'autre resterait inclus dans le trésor et le troisième et quatrième seraient remis aux délégués de la Banque Nationale, qui remettrons un exemplaire au Gouvernement roumain.

Le dépôt se trouverait aussi sous la garde et la surveillance des délégués du Gouvernement impérial.

Nous croyons, Excellence, devoir vous communiquer que pour le transport de notre trésor de Bucarest à Iassy, l'on a eu besoin de 18 wagons à 15.000 kos. chacun, en dehors des wagons nécessaires pour la garde et pour le personnel.

En outre du trésor en or, nous devrions transporter en même temps deux caisses contenant des bijoux. Une mention spéciale constatant le nombre et la nature des sceaux serait faite dans le protocole.

J'ai l'honneur, Excellence, de vous transmettre, en même temps que mes plus vifs remerciements, l'assurance de ma très haute considération.

(ss). **I. G. Bibicesco**

ANEXA III

Jurnalul Consiliului de Miniştri Nr. 20.901 bis din 12 Decemvrie 1916.

Consiliul Miniştrilor, în şedinţa sa dela 12 Decemvrie 1916,

Deliberând asupra raportului cu Nr. 1.916 al d-lui ministru de finanţe,

Având în vedere cele cuprinse în acel referat,

Decide :

Găseşte că este nevoie să se pună în siguranţă în Rusia tezaurul Băncii Naţionale şi aprobă transportarea lui.

(ss). **Ion I. C. Brătianu, Victor Antonescu, Vintilă Brătianu, Al. Constantinescu, M. Pherechide, C. I. Istrate, M. G. Cantacuzino, E. Costinescu, I. G. Duca, D. Greceanu, Take Ionescu şi G. Mârzescu.**

www.dacoromanica.ro

ANEXA IV

Legea din 24 Decemvrie 1916 pentru strămutarea sediului central al Băncii Naţionale a României dela Bucureşti la Iaşi [1]).

Art. **1.** — Sediul central al Băncii Naţionale a României este strămutat, în mod provizoriu, dela Bucureşti la Iaşi. Consiliul General al Băncii va putea strămuta tezaurul Băncii în orice altă parte când va crede că o asemenea măsură ar fi necesară pentru a pune tezaurul său în siguranţă. Aceiaşi măsură o poate lua şi în privinţa sediului său, care va fi în localitatea unde va fi reşedinţa Guvernului, precum şi în privinţa tuturor celorlalte depozite şi valori ale Băncii Naţionale sau aflate în păstrarea sa. Această hotărîre nu va putea fi executorie decât după aprobarea Ministerului de Finanţe, dată pe temeiul unui jurnal al Consiliului de Miniştri.

Art. **2.** — Toate operaţiunile care după legea şi statutele Băncii se făceau la Bucureşti, se vor face la Iaşi sau în localitatea unde Banca şi-ar fixa sediul său şi unde va fi sediul Consiliului General, al Consiliului de Administraţie şi al direcţiunii centrale.

La Bucureşti se vor face numai operaţiunile hotărîte de Consiliul General al Băncii.

Art. **2** *bis.* — Banca Naţională este autorizată să amâne pe maximum un an, dacă crede necesar, convocarea adunării generale, fiind însă obligată ca deciziunea Consiliului General care aprobă bilanţul şi contul de profit şi pierdere, să o supună ratificării celei mai apropiate adunări generale, care va putea fi convocată şi mai înainte de un an.

Art. **3.** — Se ratifică înaltul decret regal Nr. 3.120, publicat în Monitorul Oficial Nr. 189 din 20 Noemvrie a. c.; toate dispoziţiunile luate în baza acestui decret vor avea forţă de lege cu începere dela data publicării lui în Monitorul Oficial.

Art. **4.** — Sediul central al Băncii Naţionale a României se va putea strămuta din nou în Bucureşti, când împrejurările o vor permite, pe baza unui decret regal, dat după propunerea ministrului de finanţe, în urma avizului conform al Consiliului de Miniştri.

Art. **5.** — In timpul aplicării prezentei legi, toate legile şi regulamentele contrarii ei sunt şi rămân suspendate.

---

1) Prom. decr. Nr. 3.264 din 24 Decemvrie 1916.

www.dacoromanica.ro

ANEXA V

Scrisoarea adresată la 11 Decemvrie 1916 de către ministrul rus dela Iaşi, ministrului de finanţe român.

Légation Impériale de Russie
en Roumanie

Confidentiel — *Jassy, le 11 décembre 1916.*

No. 148. — J. Nr. 3.470—12 Decemvrie 1916.

Monsieur le Ministre,

J'ai l'honneur d'informer Votre Excellence que, par un télégramme de ce jour, S. E. M. Pokrovsky, ministre des affaires etrangères, me fait savoir que S. E. M. Bark, ministre des finances, m'autorise de signer pour lui le protocole, que tel nombre de caisses avec la valeur déclarée par la Banque Nationale de Roumanie ont été chargées dans le train et que le Gouvernement russe garantit leur intégrité, tant pendant le parcours, que pendant le dépôt à Moscou. Après ceci, cette cargaison devra être livrée contre un reçu spécial au chef de l'escorte du train. Le second protocole relatif au dépôt des fonds à Moscou dans un compartiment séparé, ayant deux clefs, dont une sera gardée par les fonctionnaires roumains et l'autre par les fonctionnaires russes, sera signé par le délégué du Ministère Impérial des Finances à Moscou.

Veuillez agréer, Monsieur le Ministre, l'assurance de ma haute considération.

(ss). **A. Mossoloff**

ANEXA VI

Protocolul încheiat la Iaşi la 14(27) Decemvrie 1916 cu ocazia încărcării tezaurului Băncii Naţionale.

La Banque Nationale de Roumanie voulant mettre en sûreté son trésor en or, qui garantit l'émission de ses billets de banque et qui constitue sa propriété privée, a décidé conformément à la décision de son Conseil Général de transporter ce trésor en Russie, à Moscou.

www.dacoromanica.ro

La Banque Nationale de Roumanie ayant obtenu l'assentiment du Gouvernement impérial de Russie à ce sujet, par l'intervention du Gouvernement roumain, a confié ce trésor au délégué du Gouvernement impérial de Russie, en gare de Jassy, qui a procédé en l'assistance des délégués de la Banque Nationale de Roumanie au chargement dans les wagons des caisses en bois contenant le dit trésor, caisses fermées et scellées avec les sceaux de la Banque Nationale de Roumanie et à l'apposition des scelles sur les wagons.

Dans la journée du 12/25 décembre 1916 on a chargé sept wagons, portant les numéros :

218.873 Privislanski	983.002 H N K	300.668 M P K
324.609 Po	39.815 Cz	346.002 P M
170.607 Py		

mettant dans chaque wagon cent (100) caisses, soit en tout sept cents (700) caisses.

Dans la journée du 13/26 décembre 1916 on a chargé sept (7) autres wagons portant les numéros :

889.135 A2 Mnu	500.934 M K Hu U	44.083 Cz B M
286.927 Py	605.008 uqubuc	112.150 I-0 B
597.596 uqubuc		

mettant dans chaque wagon par cent (100) caisses, sauf dans le wagon No. 44.083 Cz B M, où on a chargé 140 (centquarante) caisses, soit en tout 740 (sept cent quarante) caisses.

Dans la journée du 14/27 décembre 1916 on a chargé trois autres wagons, portant les numéros :

290.221 Cz B M	528.259 H N K	225.692 I-0 B

mettant dans les deux premiers par cent (100) caisses et dans le troisième 98 (quatrevingt dixhuit) caisses, soit en tout 298 (deux cent quatrevingt dixhuit) caisses.

La valeur totale du trésor en or effectif composé de monnaies de différantes natures et de lingots d'or, chargés dans les susdits wagons, est de lei or 314.580.456, bani 84 (trois cent quatorze millions cinq cent quatre vingt mille quatre cent cinquante et six 84%), d'après la déclaration des délégués de la Banque Nationale de Roumanie.

www.dacoromanica.ro

Nous déclarons avoir constaté que les scellés apposés sur chaque caisse sont intacts.

En dehors du trésor de la Banque Nationale de Roumanie plus haut indiqué, on a chargé dans le même wagon No. 225.692 I-0 B, encore deux autres caisses portant les scellés de la Banque Nationale de Roumanie, caisses dont la valeur déclarée est de 7 (sept) millions.

Les portes de chaque wagon ont été fermées par des cadenas et ont été scellées chacune par deux sceaux, l'un apposé par le délégué du Gouvernement impérial russe et l'autre, celui de la Banque Nationale de Roumanie, apposé par les délégués de cette Banque. En plus, chaque porte a été plombée avec les plombs de la Banque Nationale de Roumanie.

Le trésor de la Banque Nationale de Roumanie, ainsi que les deux autres caisses, se trouvent à partir du jour où ils ont été confiés au délégué du Gouvernement impérial et chargés dans les wagons, sous la garantie du Gouvernement impérial de Russie, en ce qui concerne la sûreté du transport, la sûrelé du dépôt, ainsi que du retour en Roumanie.

Lorsque ce trésor sera déposé en Russie dans le compartiment reservé par le Gouvernement impérial, il sera fait un inventaire du contenu des caisses, inventaire dont on fera mention dans le protocole qu'on redigera là-bas et qui constatera, entre autres, l'effectuation du dépôt, ainsi que sa valeur.

Le présent protocole a été redigé en triple exemplaire originaux, dont l'un a été pris par le délégué du Gouvernement impérial de Russie, l'autre par le ministre des finances du Royaume de Roumanie et le troisième par les délégués de la Banque Nationale de Roumanie et a été signé par Son Excellence le général-lieutenant Mossoloff, envoyé extraordinaire, ministre plénipotentiaire de Sa Majesté l'Empereur de Russie, agissant comme délégué à ce sujet du Gouvernement impérial russe, par M. Victor Antonesco, ministre des finances du Royaume de Roumanie et par les délégués de la Banque Nationale de Roumanie, M. Th. Capitanovici, directeur, M. A. Saligny, censeur et M. M. Z. Demetresco, caissier principal de la Banque.

Fait aujourd'hui, le 14/27 décembre 1916 à Iassy, Roumanie.

Ministre de Russie, (ss). **A. Mossoloff**

www.dacoromanica.ro

Je soussigné Victor Antonesco, ministre des finances de Roumanie, certifie que la Banque Nationale de Roumanie a transporté son trésor par l'intervention et avec le consentement du Gouvernement roumain et que le trésor constitue la propriété privée de la Banque Nationale.

Le ministre des finances, (ss). **Victor Antonesco**

Directeur de la Banque Nationale de Roumanie,	Censeur à la Banque Nationale de Roumanie,	Caissier principal de la Banque Nationale de Roumanie,
(ss). **Th. Capitanovici**	(ss). **A. Saligny**	(ss). **M. Z. Demetresco**

ANEXA VII

Protocolul încheiat la 16 Februarie 1917 cu ocaziunea depunerii tezaurului aur al Băncii Naționale la Kremlin.

Comme suite au protocole signé par nous à Moscou le 21 décembre 1916, nous soussignés, délégués du Ministère des Finances, Basile Jacowlewitch Kowalnitzky, conseiller d'état, actuel gérant de la succursale de la Banque de l'État à Moscou; N. W. Weniaminoff, directeur des caisses de la dite succursale et W. I. Jacowleff, sousdirecteur de la Banque de l'État, d'une part et T. Capitanovici, directeur de la Banque Nationale de Roumanie; A. Saligny, censeur et M. Z. Demetresco, caissier principal de la dite Banque, délégués de la Banque Nationale de Roumanie, d'autre part, les premiers agissant conformément aux dispositions du ministre des finances en date du 14 décembre 1916, No. 1.267, les seconds en vertu du procès-verbal signé à Jassy le 14/27 décembre 1916, avons en présence de M. Pierre Guérin, consul de Roumanie à Moscou, représentant le Gouvernement roumain, rédigé le présent procès-verbal comme suit:

Selon le protocole signé le 14/27 décembre 1916 à Jassy, le 9 janvier 1917 on a commencé a rédiger un inventaire détaillé du contenu de 1.740 caisses aux scellés de la Banque Nationale de Roumanie, deposé le 21 décembre 1916 dans le compartiment de réserve de la succursale de la Banque de l'État à Moscou au Kremlin (Palais des Armures), dans le but de vérifier le contenu des caisses et sa valeur.

www.dacoromanica.ro

Avant d'ouvrir les caisses, on a, conformément au protocole du 21 décembre 1916, procédé a une inspection minutieuse des sceaux de la Banque Nationale de Roumanie sur toutes les 1.740 caisses et en même temps procédé, à la classification des caisses, selon la nature des monnaies. Les scellés de 774 caisses furent trouvés endommagés, néanmoins, il a été constaté qu'une partie considérable de ces endommagements portent le caractère de très minces fissures produites par le changement de la température ou bien provenant de chocs inévitables, dûs au transport.

Ensuite, ont été établies d'un comun accord les conditions et l'ordre de la vérification des valeurs, ainsi que des formalités à observer pendant cette vérification :

1. En premier lieu on ouvrira les caisses avec les sceaux endommagés et ensuite les autres dans l'ordre des catégories des monnaies.

2. On ouvrira les caisses contenant 8 sacs chacune avec de la monnaie or de même valeur, on comptera seulement le contenu de deux sacs et on pèsera tous les 8 sacs, en vérifiant le poids et la valeur indiqués sur chaque fiche et en mettant de nouvelle fiche aux sacs comptés.

Les sacs ouverts seront, après la verification, plombés avec les plombs de la Banque Nationale de Roumanie.

3. Les valeurs qui pour une raison quelconque ne pourront être ni comptées, ni pesées, sont acceptées pour la valeur declarée par la Banque Nationale de Roumanie.

4. Après la vérification faite, on renfermera dans les caisses le contenu des valeurs qui seront scéllées de nouveau, avec les sceaux de la Banque Nationale de Roumanie.

5. Chaque jour un procès-verbal sommaire sera rédigé sur la procédure de vérification d'après lesquels, à la fin de la vérification, il sera fait un tableau des travaux qui sera joint au protocole.

6. Un tableau detaillé des valeurs déposées avec indication du nombre des caisses, des sacs et de la nature des monnaies et de leur valeur en lei sera également annexé au présent protocole.

Suivant les prescriptions indiquées, la vérification et la réception des valeurs qui constituent la propriété de la Banque Nationale de Roumanie, ont été exécutées pendant 19 jours, à partir du 9 janvier jusqu'au 4 février inclusivement, comme suit :

a) 1.737 caisses ont été ouvertes et, après vérification, ont été refermées, en apposant de nouveaux sceaux de la Banque Nationale de Roumanie ;

www.dacoromanica.ro

b) 13.823 sacs avec de la monnaie d'or ont été pesés et de ce nombre 3.565 sacs ont été ouverts et la monnaie qu'ils contenaient a été comptée et une inscription a été faite sur de nouvelles etiquettes (fiches) ;

c) Les lingots d'or inspectés a vue d'œil et partiellement pesés ont été acceptés pour la valeur et le poids déclarés ;

d) Les autres sacs avec différentes monnaies pour la somme de 103.605 lei 12 bani, furent acceptés pour la valeur indiquée sur les etiquettes de ces sacs scellés et

e) Deux autres caisses avec des valeurs spéciales d'une valeur declarée de 7.000.000 lei et une caisse en fer d'une valeur declarée de 13.063 lei 86 bani, ont été reçues sans être ouvertes.

Toutes les valeurs effectivement vérifiées, c'est-à-dire comptées ou pesées, ont été trouvées parfaitement conformes quant à leur nombre et à leur valeur, aux déclarations faites par la Banque Nationale de Roumanie et en joignant à leur montant celui des autres valeurs non effectivement verifiés, on obtient la somme totale de toutes les valeurs de 321.580.456 lei 84 bani, qui a été declarée dès l'origine par la Banque Nationale de Roumanie.

Les données detaillées concernant la marche des travaux de vérification et l'état des valeurs verifiées, sont mentionnées dans deux tableaux annexés au présent protocole et dûment signés par les délégués.

A la fin de toutes les opérations de vérification et de réception, ces 1.738 caisses contenant les valeurs constituant la propriété privée de la Banque Nationale de Roumanie pour la somme de lei or 314.580.456 bani 84 et deux autres caisses d'une valeur de 7.000.000 lei, soit en tout mille sept cent quarante (1.740) caisses, scellées avec les sceaux de la Banque Nationale de Roumanie pour la somme totale de trois cent vingt et un milions cinq cent quatre vingt mille quatre cent cinquante six lei or 84 bani (321.580.456 lei or 84 bani), ont été deposées dans le même compartiment de réserve de la succursale de la Banque de l'État à Moscou au Kremlin (Palais des Armures) sous la garantie du Gouvernement impérial russe pour la sécurité du dépôt, en conformité des donées insérées dans le protocole présent.

Sur quoi les soussignés ont convenu que :

1. Vu la verification minutieuse et les conditions selon lesquelles seront gardées les valeurs, garantissant parfaitement les intérêts des deux parties, une nouvelle vérification detaillée n'aura pas besoin

www.dacoromanica.ro

d'être effectuée à la restitution à la Banque Nationale de Roumanie de son trésor et on se limitera à l'ouverture de celles des caisses dont les scellés auraient été réellement endommagées. Les fractures sur les scellés produites par le changement de température, ou bien par suite de chocs, ne doivent pas servir de motif pour l'ouverture des caisses, si l'ensemble d'autre indices n'inspirent pas d'inquiétude.

2. Pendant la période durant laquelle les valeurs se trouveront à Moscou, les representants de la Banque Nationale de Roumanie dûment accrédités, auront à toute heure accès au compartiment de réserve où est gardé le trésor de cette Banque et pourront faire des inspections et des vérifications partielles.

Cependant l'entrée dans le compartiment de réserve, de même que toutes sortes d'opérations sur les valeurs, ne seront permises qu'en présence des fonctionnaires autorisés par la succursale de la Banque de l'État à Moscou, prévenus à l'avance. Pour toutes les entrées dans le compartiment de réserve et pour toutes les sortes d'opérations, un procès-verbal sommaire sera rédigé.

La réstitution du trésor ne sera possible, que sur la présentation des pleins pouvoirs spéciaux des délégués de la Banque Nationale de Roumanie.

Le 4 février 1917, toutes les opérations étant terminées, les portes du compartiment réservé au dépôt de la Banque Nationale de Roumanie ont été fermées.

Sur la porte intérieure (grille en fer) a été apposé le sceau de la Banque Nationale de Roumanie et sur la porte extérieure (coffre-fort) les scellés des délégués du Ministère Impérial des Finances et les clefs ont été remises, celle de la porte extérieure à monsieur Basile Jakowlewitch Kovalnitzky, gérant de la succursale de la Banque de l'État à Moscou et celle de la (grille) porte extérieure, ainsi que celle de la grille intérieure, à monsieur T. Capitanovici, délégué de la Banque Nationale de Roumanie et directeur de cette Banque, qui est autorisé à séjourner à Moscou jusqu'à nouvelle disposition de cette Banque.

Des sentinelles ont été mises en faction auprès de la porte d'entrée de ce compartiment et des serviteurs de la Banque de l'État ont été également préposés à sa garde.

Le présent protocole rédigé parallèlement en français et en russe, a été fait en quatre exemplaires, dont deux ont été remis au

www.dacoromanica.ro

gérant de la succursale de la Banque de l'État à Moscou et les deux autres au représentant du Gouvernement roumain et aux délégués de la Banque Nationale de Roumanie.

Fait à Moscou, le 16 février 1917.

(ss). **Basile Jacowlewitch Kowalnitzky**
Conseiller d'État, actuel gérant de la succursale de la Banque de l'État à Moscou.

(ss). **N. W. Weniaminoff**
Directeur des caisses de la succursale de la Banque de l'État à Moscou.

(ss). **W. I. Jacowleff**
Sous directeur de la Banque de l'État.

(ss). **Th. Capitanovici**
(ss). **Anghel Saligny**
(ss). **M. Z. Demetresco**
(ss). **P. Guérin**

ANEXA VIII

Scrisoarea adresată la 24 Iulie 1917 de către ministrul rus dela Iași, ministrului de finanțe român.

Légation de Russie
en Roumanie

No. 1.621. *Jassy, le 24 juillet 1917.*

Monsieur le Ministre,

J'ai l'honneur d'informer Votre Excellence, que par un télégramme de ce jour, j'ai sollicité du Gouvernement russe l'autorisation de signer pour lui les différents protocoles concernant la remise aux autorités russes les valeurs de toute sorte que l'État roumain, la Banque Nationale de Roumanie et toute autre institution

www.dacoromanica.ro

publique de Roumanie sont amenées à évacuer en Russie, ainsi que la garantie du Gouvernement russe quant à l'intégrité de ces dépôts pendant le parcours et après leur arrivée à destination.

Comme la situation actuelle exige le départ immédiat de ces différentes valeurs et ne saurait s'accomoder des retards qu'impliquerait l'attente d'une autorisation en de forme dûe la part de mon Gouvernement, j'informe Votre Excellence que je signerai dès à présent les différents protocoles en attendant une ratification postérieure du Gouvernement russe.

Le second protocole relatif au dépôt des fonds à Moscou dans un compartiment séparé ayant deux clefs, dont une sera gardée par les fonctionnaires roumains et l'autre par les fonctionnaires russes, sera signé par le délégué du ministre des finances à Moscou.

Veuillez agréer, Monsieur le Ministre, l'assurance de ma haute considération.

(ss). **Poklewsky Koziell**

ANEXA IX

Scrisoarea adresată la 27 Iulie 1917 de către ministrul rus dela Iaşi, ministrului de finanţe român.

Légation de Russie. *Jassy, le 27 juillet 1917.*

No. 1.672.

Monsieur le Ministre,

Pour faire suite à ma lettre en date du 24 juillet ct. sous No. 1.621, j'ai l'honneur de porter à la connaissance de Votre Excellence, que j'ai reçu de mon Gouvernement les pleins-pouvoirs nécéssaires pour signer les protocoles concernant l'évacuation en Russie des valeurs appartenant à la Banque Nationale et autres institutions publiques de la Roumanie.

En vous communiquant ce qui précède, je vous prie, Monsieur le Ministre, d'agréer l'assurance de ma haute considération.

(ss). **Poklewsky Koziell**

www.dacoromanica.ro

ANEXA X

Protocolul încheiat în Iași la 27 (9) August 1917, cu ocazia trimiterii la Moscova a celui de al doilea transport cu valorile Băncii Naționale.

La Banque Nationale de Roumanie, après entente avec le Gouvernement roumain, voulant mettre en sûreté son propre avoir, en sa possession ou sous sa garde, comme : titres, effets, valeurs, dépôts, partie de ses archives et livres, actes etc., ainsi que la partie de son stock métallique en or, sa propriété privée, qui se trouvait encore à Jassy, d'une valeur de lei 574.523, bani 57 (cinq cent soixante quatorze mille, cinq cent vingt trois et 57%), a décidé, conformément à la décision de son Conseil Général, de transporter tout ceci à Moscou.

La Banque Nationale de Roumanie, s'étant mis d'accord, par l'intervention du Gouvernement roumain, avec le représentant du Gouvernement russe et conformément à sa lettre No. 1.621 du 24 juillet 1917 adressée au Ministère des Finances de Roumanie, a confié toutes ces valeurs au délégué du Gouvernement russe, en gare de Jassy, qui a procédé en l'assistance des délégués de la Banque Nationale de Roumanie, au chargement dans les wagons des caisses en bois contenant les dites valeurs, caisses fermées et scellées avec les sceaux de la Banque Nationale de Roumanie et à l'apposition des scellés sur les wagons.

On a chargé 3 (trois) wagons portant les No. 142.013, 832.742 et 905.964 en mettant :

78 caisses dans le wagon No. 142.013,
54 caisses dans le wagon No. 832.742 et
56 caisses dans le wagon No. 905.964,
soit en total 188 caisses.

La valeur déclarée par les délégués de la Banque Nationale de Roumanie, du contenu total des 188 caisses chargées dans les trois dits wagons, est de lei 1.594.836.721,09 (un miliard cinq cent quatre vingt quatorze millions, huit cent trente six mille, sept cent vingt un et 09%) dont lei 1.594.336.721, bani 09 (un milliard cinq

www.dacoromanica.ro

cent quatre vingt quatorze millions trois cents trente six mille sept cent vingt un et 09%) en or, titres, effets, et autres valeurs et lei 500.000 (cinq cent mille) la valeur des archives, livres, actes, etc.

Les portes de chaque wagon ont été fermées par des cadenas et ont été scellées chacune par deux sceaux, l'un apposé par le délégué du Gouvernement russe et l'autre, celui de la Banque Nationale de Roumanie, apposé par les délégués de cette Banque. En outre, chaque wagon a été plombé.

Toutes ces valeurs de toute nature ainsi que le trésor or, plus haut mentionné, chargées dans les sus-dits trois vagons et ayant une valeur totale déclarée par les délégués de la Banque Nationale de la Roumanie de lei 1.594.336.721, bani 09, se trouvent, à partir du jour où ils ont été confiés au délégué du Gouvernement russe et chargés dans les wagons, sous la garantie du Gouvernement russe en ce qui concerne la sûreté du transport, la sûreté du dépôt, ainsi que du retour en Roumanie.

Lorsque les valeurs plus haut indiquées seront déposées en Russie dans un compartiment séparé, il sera fait un inventaire du nombre des caisses, inventaire dont mention sera fait dans le protocole qu'on redigera à Moscou et qui constatera entre autres l'effectuation du transport, l'état dans lequel il est arrivé, l'effectuation du dépôt, ainsi que le nombre des caisses.

Les clefs du compartiment où les valeurs seront déposées seront gardées, l'une par le délégué du Gouvernement russes et l'autre ou les autres, par le délégué de la Banque Nationale de Roumanie, M. le directeur Th. Capitanovici, résidant actuellement à Moscou, ou, en son absence et provisoirement jusqu'au retour de M. Capitanovici, par M. le censeur C. Naco.

Le présent protocole a été redigé en trois exemplaires originaux, dont l'un a été pris par Son Excellence monsieur le ministre de Russie, l'autre par Son Excellence monsieur le ministre des finances du Royaume de Roumanie et le troisième par les délégués de la Banque Nationale de Roumanie et a été signé par Son Excellence monsieur Stanislaw Poklewsky Koziell, ministre de Russie, par Son Excellence monsieur Nicolas Titulesco ministre des finances du Royaume de Roumanie et par les délégués de la Banque Nationale de Roumanie, MM. C. Naco et le général N. C. Constantinesco, censeurs de la Banque Nationale de Roumanie.

Fait à Jassy, Roumanie, aujourd'hui le 27/9 août 1917.

www.dacoromanica.ro

Il est fait mention que sur trois portes des trois wagons ci-dessus mentionnées, il a été apposé un troisième sceau, celui du Gouvernement roumain, les autres trois portes du coté opposé portant seulement les deux sceaux mentionnés plus haut.

(ss). **S. Poklewsky Koziell**, ministre de Russie
(ss). **N. Titulesco**, ministre des finances de Roumanie

Les délégués de la Banque Nationale de Roumanie :

(ss). **C. Naco**
(ss). Général **N. C. Constatinesco**

ANEXA XI

Protocolul încheiat în Iași la 27 (9) August 1917, cu ocazia trimiterii la Moscova a valorilor Casei de Depuneri și Consemnațiuni.

La Caisse de Dépôts et Consignations de Roumanie, après entente avec le Gouvernement russe, voulant mettre en sûreté tout son avoir propre en sa possession, ainsi que celui qu'elle a sous sa garde comme titres, effets, valeurs, dépôts, une partie de ses archives, livres, actes, etc., a décidé conformément aux dispositions du Gouvernement roumain de transporter tout cet avoir à Moscou, en Russie.

La Caisse de Dépôts et Consignations, vu la lettre du vingt quatre juillet 1917 (No. 1.621) adressée par Son Excellence monsieur Poklewsky Koziell, ministre de Russie en Roumanie, à monsieur Nicolas Titulesco, ministre des finances du Royaume de Roumanie, a confié toutes ces valeurs au délégué du Gouvernement russe en gare de Jassy, qui a procédé en l'assistance des délégués de la Caisse de Dépôts et Consignations, au chargement dans les wagons, des caisses en bois, contenant les dites valeurs, caisses fermées et scellées avec les sceaux du Ministère Royal des Finances de Roumanie et à l'apposition des scellés sur les wagons.

Dans la journée du 23 juillet, on a chargé cinq wagons, portant les numéros 198.291, 411.271, 131.911, 832.135, 403.175 et mettant dans chaque wagon le nombre de caisses suivant : cent trois dans le wagon 198.291, cent sept dans le wagon 411.271, quatre vingt dix

www.dacoromanica.ro

dans le wagon 131.911, cent vingt neuf dans le wagon 832.135 et cent vingt six dans le wagon 403.175, total cinq cent cinquante cinq caisses.

Dans celle de Lundi 24 juillet, on a chargé sept wagons, portant les numéros ci après indiqués et mettant dans chaque wagon le nombre des caisses suivant : cent quarante neuf dans le wagon 731.410, soixante dix neuf dans le wagon 792.100, quarante six caisses dans le wagon 193.163, soixante deux caisses dans le wagon 325.787, cinquante six dans le wagon 629.276, soixante treize dans le wagon 172.880 et cinquante huit dans le wagon 591.805, total cinq cent vingt trois caisses.

Dans celle de Mardi, 25 juillet, on a encore chargé huit wagons, portant les numéros ci après indiqués et mettant dans chaque wagon le nombre des caisses suivant : cinquante deux dans le wagon 120.870, cinquante sept dans le wagon 599.483, quatre vingt un dans le wagon 406.662, trente sept dans le wagon 656.036, cent huit dans le wagon 761.253, quatre vingt cinq dans le wagon 286.196, quatre vingt deux dans le wagon 179.883, cinquante cinq dans le wagon 455.189, donc 557 caisses.

Soit, un total de mille six cent trente cinq caisses et quarante huit colis de bagages.

La valeur déclarée par la Caisse de Dépôts et Consignations du contenu total de 1.635 caisses chargées dans les 20 wagons, est de sept milliards et demi, y compris la valeur de trois vagons appartenant à la Banque Nationale mentionnée dans le protocole spécial du 27/9 août 1917.

Nous déclarons avoir constaté que les sceaux apposés sur les caisses sont intacts.

Les portes de chaque wagon ont été fermées par des cadenas et ont été scellées chacune par deux sceaux, l'un apposé par le délégué du Gouvernement russe et l'autre, celui du Ministère Royal des Finances de Roumanie, apposé par son représentant.

Toutes ces valeurs de toute nature chargées dans les wagons mentionés plus haut et ayant une valeur déclarée de sept milliards et demi, se transmettent à partir du jour où elles ont été confiées aux agents du Gouvernement russe et chargées dans les wagons, sous la garantie du Gouvernement de Russie en ce qui concerne la sûreté du transport, la sûreté du dépôt, ainsi que le retour en Roumanie.

Lorsque les valeurs indiquées plus haut seront déposées en Russie dans un compartiment séparé, il en sera fait un inventaire, dont mention sera faite dans le protocole qu'on rédigera à Moscou, qui consta-

www.dacoromanica.ro

tera l'état dans lequel sont arrivées ces valeurs, l'effectuation du dépôt à Moscou, ainsi que sa valeur.

Les clefs du compartiment où ces valeurs seront déposées, seront gardées, l'une par le délégué du Gouvernement russe et l'autre, ou les autres, par les délégués de la Caisse de Dépôts et Consignations, qui se trouvent à Moscou.

Le présent protocole a été rédigé en trois exemplaires originaux, dont l'un a été pris par Son Excellence monsieur Poklewsky Koziell, ministre de Russie en Roumanie, l'autre par monsieur le Ministre Royal des Finances de Roumanie et le troisième par le directeur général de la Caisse de Dépôts et Consignations de Roumanie et a été signé par Son Excellence M. Stanislaw Poklewsky Koziell, ministre de Russie, par monsieur Nicolas Titulesco, ministre des finances du Royaume de Roumanie et par les délégués de la Caisse de Dépôts et Consignations, monsieur C. Ionesco, directeur général, monsieur Grégoire Zaharia, trésorier général de la Caisse et par M. N. Lupu, membre du Conseil d'Administration de cette Caisse, député.

Il est fait mention que le transport d'aujourd'hui contient encore un vagon No. 424.629, renfermant 26 caisses, dont la valeur est déjà incluse dans le chiffre global sus-indiqué.

Fait aujourd'hui. 27 juillet (9 août) 1917 à Jassy, en Roumanie.

(ss). **Poklewsky Koziell**, ministre de Russie
(ss). **N. Titulesco**, ministre des finances de Roumanie
(ss). **C. Ionesco**, directeur de la Caisse de Dépôts
(ss). **G. Zaharia**, trésorier général
(ss). **N. Lupu**, membre du Conseil d'Administration de la Caisse d'Epargne, député.

ANEXA XII

Procesul-verbal încheiat la 5 (18) August 1917, cu ocazia depunerii la Moscova a valorilor Băncii Naționale.

Moscou, le 5/18 août 1917, nous soussignés MM. W. Kowalnitzky, gérant de la succursale de la Banque de l'État à Moscou, N. Weniaminoff, directeur des caisses et W. Jakowleff, sous directeur de la Banque de l'État d'une part et MM. T. Capitanovici, directeur de la Banque Nationale de Roumanie, C. Naco, sénateur et le général

www.dacoromanica.ro

N. C. Constantinesco, censeurs de la dite Banque d'autre part, agissant ces derniers en qualité de délégués de la Banque Nationale de Roumanie, conformément au protocole rédigé à Jassy le 27 juillet (9 août) 1917 et signé par M. S. Poklewsky Koziell, ministre plénipotentiaire de Russie en Roumanie, M. N. Titulesco, ministre des finances de Roumanie et les délégués de la Banque Nationale de Roumanie, M. C. Naco et M. N. C. Constantinesco, censeurs de la dite Banque, ayant en vue la lettre du 4 août de M. T. Capitanovici, directeur de la Banque Nationale de Roumanie, adressée à M. le gérant de la succursale de la Banque de l'État à Moscou et le protocole de Jassy sus-mentioné, ci-joint en copie, en présence de M. P. Guérin, consul général de Roumanie à Moscou, avons rédigé le présent procès-verbal comme suit :

Ce même jour en présence des personnes susmentionnées, on a procédé au transport et a la mise en dépôt dans le compartiment de réserve de la succursale de la Banque de l'État (Kremlin, Orongeinaia Palata) de 188 (cent quatre vingt huit) caisses fermées et scellées aux sceaux de la Banque Nationale de Roumanie, contenant après la déclaration des délégués de la Banque Nationale de Roumanie, différentes valeurs, comme monnaies or, effets, titres, obligations, dépôts, livres, actes, etc., en valeur totale de 1.594.336.721 lei, 09 bani (un milliard cinq cent quatre vingt quatorze millions trois cent trente six mille sept cent vingt et un lei et 09%) constituant le trésor de la Banque Nationale de Roumanie.

A la suite d'une inspection rapide on a constaté que ces 188 (cent quatre vingt huit) caissse étaient intactes, mais que beaucoup de scellés apposés sur quelques unes des caisses, ainsi que les ficelles avec lesquelles ils étaient attachés, a cause du transport, étaient endommagés. Après que les caisses ont été déposées dans le même compartiment où a été déposé le trésor or de la Banque Nationale de Roumanie, conformément au protocole signé le 16 février 1917, on a procédé à sa fermeture ; sur la porte intérieure ont été apposés les scellés de la Banque Nationale de Roumanie et sur la porte extérieure ont été apposés les scellés des délégués de la succursale de la Banque de l'État à Moscou et les clefs ont été remises, celles de la porte intérieure ainsi qu'une de la porte extérieure à M. T. Capitanovici, délégué de la Banque Nationale de Roumanie et l'autre clef de la porte extérieure à M. Kowalnitzky, gérant de la succursale de la Banque de l'État à Moscou.

Puis après, des sentinnelles ont été mises en faction, auprès de

www.dacoromanica.ro

la porte d'entrée de ce compartiment et des employés de la Banque de l'État ont été également proposés à sa garde.

Ce présent procès-verbal a été rédigé parallèlement en français et en russe, en quatre exemplaires, dont deux ont été remis au gérant de la succursale de la Banque de l'État à Moscou et les deux autres aux délégués de la Banque Nationale de Roumanie.

(ss). **W. Kowalnitzky**
(ss). **N. Weniaminoff**
(ss). **W. Jakowleff**
(ss). **Th. Capitanovici**
(ss). **C. Naco**
(ss). **G-ral N. C. Constantinesco**
(ss). **P. Guérin**

ANEXA XIII

Procesul-verbal încheiat la 5(18) August 1917, cu ocazia depunerii la Moscova a valorilor Casei de Depuneri și Consemnațiuni.

Nous soussignés M. Zaremba, directeur général de la Caisse de Dépôts et Prêts de l'État à Moscou et M. Lévitzky, directeur de la Section des Dépôts de la dite Caisse de l'État, en vertu des dispositions du Ministère des Finances de Russie énoncées dans les télégrammes du directeur de la Chancellerie Spéciale du Crédit du 12 janvier et du 25 juillet 1917 — et les représentants de la Caisse de Dépôts et Consignations du Royaume du Roumanie, conformément au protocole rédigé à Jassy le 27 juillet (9 août) 1917, ci-joint une copie,— et signé par M. Poklewsky Koziell, ministre plénipotentiaire de Russie en Roumanie, M. Titulesco, ministre des finances de Roumanie, C. Ionesco. Gr. Zaharia et du docteur Lupu et en présence de M. Guérin, consul général de Roumanie à Moscou—nous avons rédigé le présent procès-verbal comme suit :

Dans les nuits du 3—4, 5—6, 8—9, 21—22, 22—23 et 25—26 août 1917, en présence des représentants sus-indiqués, ainsi qu'en présence du consul général de Roumanie à Moscou, il a été procédé au transport et à la mise en dépôt dans les locaux de la Caisse de Prêts et Dépôts de l'État à Moscou, rue Nastassinsky No. 3, de 1.621 (mille six cent vingt et une) caisses contenant d'après la déclaration de MM. les représentants de la Roumanie, titres, effets, valeurs, dépôts, une partie des archives, livres, actes, etc., en valeur totale de sept milliards et demi lei, conformément au protocole du 27 juillet 1917 re-

www.dacoromanica.ro

digé à Jassy et mentionnant la somme de sept milliards et demi,— déduction a été faite d'un milliard lei valeur, déclarée par la Banque Nationale de Roumanie dans le procès-verbal dressé à Moscou le 5/18 août 1917. Donc total des valeurs déclarées par MM. les représentants de la Roumanie, déposées à la Caisse de Prêts et Dépôts de Moscou — de six milliards et demi — lei. Les 1.621 caisses ont été déposées dans trois compartiments :

1). 366 caisses dans une chambre au rez-de-chaussée, ayant une unique port incombustible, cinq fenêtres, dont trois donnant sur la rue et deux sur la cour.

2). 263 caisses dans une chambre au troisième étage séparée par une cloison en pierre de l'entrepôt des valeurs mises en dépôt à la Caisse de Prêts russe. La chambre possède une porte et une fenêtre intérieure donnant sur le pallier de l'ascenseur. La fenêtre est doublement scellée et cette chambre possède encore quatre fenêtres murées de barreaux en fer, avec volets grillés en fer.

3). 992 caisses dans un sous-sol, avec une unique porte en bois garnie de fer, des fenêtres munies de barreaux de fer avec volets grillés en fer.

4). L'une des caisses n'entrant pas, à cause de sa grandeur, dans les compartiments ci-mentionnés, a été mise en dépôt à la Caisse de Prêts de Moscou sous un récépissé spécial.

L'on a constaté d'après une inspection sommaire que les caisses étaient intactes, mais quelques unes d'entre elles endommagées par le transport. Le poids et le contenu des caisses sont inconnus aux représentants de la Caisse de Prêts et Dépôts de Moscou.

Après la déposition des caisses dans les dits compartiments sous la garantie du Gouvernement russe, conformément à la clause du protocole rédigé à Jassy le 27 juillet (9 août) 1917, on a procédé à la fermeture des compartiments. Les scellés du Ministère des Finances de Roumanie et du directeur de la Section des Dépôts de la Caisse de Moscou ont été apposées sur chaque porte.

Les clefs de tous ces compartiments ont été remises à M. C. Ionesco, directeur général de la Caisse de Dépôts de Roumanie.

Après la fermeture, ont été placées des sentinelles de la garde militaire permanente à la Caisse de Moscou.

L'accès dans ces locaux est libre pour MM. les délégués de Roumanie, en observant les réglements du service de garde de la garnison de Russie et en prévenant chaque fois le directeur général de la Caisse de Moscou.

www.dacoromanica.ro

Le présent procès-verbal, rédigé en russe et en français, est dressée en quatre exemplaires, dont un a été remis à M. Zaremba, le second pour être envoyé au Ministère des Finances de Russie et les deux autres à M. Ionesco. Ce procès-verbal a été signé par MM. Zaremba, directeur général de la Caisse de Dépôts et Prêts de Moscou, E. Lévitzky, directeur de la Section des Dépôts de la dite Caisse, P. Guérin, consul général de Roumanie à Moscou, C. Ionesco, directeur général de la Caisse de Dépôts et Consignations de Roumanie, Gr. Zaharia, trésorier de la dite Caisse.

(ss). **P. Zaremba** (ss). **C. Ionesco**
(ss). **E. Lévitzky** (ss). **Gr. Zaharia**
(ss). **P. Guérin**

ANEXA XIV

Cronologia evenimentelor politice din Rusia [1]), (1917—1923).

1917

Martie 14. Constituirea Guvernului provizoriu. Prinţul Lvof preşedinte al Consiliului.
15. Abdicarea Ţarului Nicolae al II-lea în favoarea Ţareviciului, Marele Duce Mihail fiind regent.
16. Renunţarea Marelui Duce Mihail. Toate puterile au trecut Guvernului provizoriu.
17. Apelul Sovietului din Petrograd către popoarele din lumea întreagă, în favoarea unei păci imediate.

Aprilie 17. Sosirea lui Lenin.

Mai 12. Demisia ministrului de război, Goutschkoff.
15. Demisia ministrului afacerilor străine, Miliukoff.
17. Formarea primului cabinet de coaliţie.

Iunie 16. Primul Congres Panrus al Sovietelor din Petrograd.

Iulie 1. Ofensiva rusă.
14. Demisia miniştrilor cadeţilor.
16—18. Demonstraţiile bolşevicilor contra ofensivei şi a războiului.
20. Demisia preşedintelui Consiliului, prinţul Lvof. Kerenski, preşedinte al Consiliului. Al doilea minister de coaliţie.

1) Datele sunt după stilul nou. Scăzând câte 14 zile, ajungem la datele vechiului stil.

www.dacoromanica.ro

August	3. Demisia lui Kerenski.
	5. Formarea celui de al doilea Guvern Kerenski.
Septemvrie	7. Inceputurile loviturii de Stat a lui Korniloff.
	12. Sfârşitul loviturii de Stat a lui Korniloff.
Octomvrie	7. Al treilea cabinet Kerenski.
	25. Formarea Comitetului Revoluţionar Militar.
Noemvrie	5. Lovitura de Stat bolşevică. Luarea Fortăreţii Petru şi Pavel. Arestarea miniştrilor în Palatul de Iarnă.
	7. Deschiderea celui de al doilea Congres Panrus al Sovietelor, care se proclamă suveran.
	8. Formarea Consiliului Comisarilor Poporului. Lenin, preşedinte.
	8. Decretul asupra pământului. Decretul asupra păcii.
	11. Incercarea contra-revoluţionară a elevilor ofiţeri.
1918	
Ianuarie	18. Intrunirea Constituantei.
	20. Dizolvarea Constituantei.
Iulie	10. Constituirea Republicii Socialiste Federale Sovietice a Marei Rusii (R.S.F.S.R.).
1923	
Iulie	6. Constituirea Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice (U.R.S.S.).

ANEXA XV

Telegrama Nr. 23.701 din 14 Noemvrie 1917, transmisă de d-l N. Titulescu la Moscova lui P. Guérin şi Th. Capitanovici.

Nr. 23.701—14 Noemvrie 1917.

Guérin şi Capitanovici

Moscova

Mercuri 15 Noemvrie, pleacă de aici locotenentul Zagoritz cu 20 păzitori ai Băncii Naţionale stop Rog răspundeţi dacă transportul fără riscuri e posibil acum şi prin ce mijloc stop Intervenit de mult în acest sens Aliaţi stop Puneţi-vă legătură şi reprezentanţii americani Transiberian.

Ministrul finanţelor, (ss). **N. Titulescu**

www.dacoromanica.ro

ANEXA XVI

Telegrama Nr. 2.428 din 24 Noemvrie 1917, transmisă de avocatul Pantazi prin mijlocirea consulului Guérin și a Ministerului de Externe român, ministrului de finanțe la Iași.

Ministerul Afacerilor Streine

Telegramă cifrată
dela
Consulatul General
din
Moscova

Nr. 2.428 din 24.XI.1917

Ministère Affaires Etrangères Jassy,

pour le ministre des finances.

J'attire de nouveau Votre attention sur la gravité de la situation et sur le fait que malgré les promptes démarches de M. Guérin et la bonne volonté du consul américain qui a été à Pétrograde, notre ministre n'a pas encore d'instructions relativement au transfert en Amérique du trésor et des valeurs et a promis d'en demander et de venir au commencement du décembre à Moscou.

Le retard est regretable.

(ss). **Pantazi**

Ministerul Finanțelor
47.247—25 Noemvrie 1917.

Inreg. la Nr. 16.202 din
25 Noemvrie 1917.

Guérin, No. 2.428

ANEXA XVII

Adresa ministrului de externe Nr. 16.120 din 27 Noemvrie 1917, prin care comunică ministrului de finanțe cuprinsul telegramei primită dela Guérin.

Ministerul Afacerilor Streine

Nr. 16.120.

Iași, 27 Noemvrie 1917.

Ministerul Finanțelor

Nr. 47.698—28 Noemvrie 1917.

www.dacoromanica.ro

Domnule Ministru,

Drept răspuns la telegrama D-voastră Nr. 23.701 adresată Consulatului nostru General din Moscova și d-lui Capitanovici, am onoarea a vă comunica în traducere următoarea telegramă ce primesc dela sus zisul Consulat General :

„Mă grăbesc a vă informa că consulul general american din Moscova a rugat telegrafic pe ambasadorul american din Petrograd să convoace de urgență conferința tuturor Aliaților cu privire la transportul tezaurului și valorilor.

Trebuie cerută în același timp și protecțiunea Puterilor neutre, în cazul unei evacuări a Moscovei spre a putea duce tezaurul și valorile."

Ministru, (ss). **Indescifrabil**

ANEXA XVIII

Telegrama Nr. 25.194 din 28 Noemvrie 1917, trimisă de d-l N. Titulescu ministrului Diamandi la Petrograd.

Ministerul Finanțelor .

Nr. 25.194—28 Noemvrie 1917.

Diamandy — Pétrograd

Traité depuis longtemps tranfert valeurs Moscou, mais Antonescu m'informe Alliés refusent garantir sécurité transport stop Veuillez rapport ambassadeur Etats-Unis et autres personnnes qui croirez utiles pour aviser meilleurs moyens mettre abri stop Prière communiquer résultat stop Craignant Guérin Moscou pas reçu mes télégrammes, prière lui transmettre ceci.

Ministre des finances, (ss). **N. Titulesco**

www.dacoromanica.ro

ANEXA XIX

Telegrama Nr. 25.195 din 28 Noemvrie 1917, trimisă de d-l N. Titulescu consulului Guérin la Moscova.

Nr. 25.195—28 Noemvrie 1917.

Consul Général Guérin — Moscou

Réponds votre télégramme 2.428.

N'avez probablement pas reçu télégrammes antérieures si non 2.428 inexplicable stop Traité depuis longtemps transfert trésor, mais Alliés refusent garantir sécurité transport stop Si croyez possibilité transport sans risques, veuillez m'informer stop Telegraphiez Diamandy mettre rapport ambassadeur Etats-Unis et vous prie prendre contact représentants américains Transiberien stop Veuillez communiquer ceci Pantazi.

Ministre des finances, (ss). **N. Titulesco**

ANEXA XX

Telegrama Nr. 25.724 din 2 Decemvrie 1917, trimisă de d-l N. Titulescu consulului Guérin la Moscova.

Ministerul Finanțelor

Nr. 25.724—2 Decemvrie 1917.

Consul Général Guérin — Moscou

Réponds 2.468.

Transfert valeurs de Moscou fait depuis plusieurs mois objet négociations avec Alliés stop Ces derniers refusent garantir sécurité transport et gouverneur Banque Nationale ne veut entreprendre transfert sans cette garantie stop Télégraphié Diamandy mettre contact ambassadeur Etats-Unis stop Dès que j'aurais reponse favorable, règlerai question monnaie dont télégraphiez stop Envoyé gardiens.

Ministre des finances, (ss). **N. Titulesco**

www.dacoromanica.ro

ANEXA XXI

Telegrama Nr. 28.772 din 11 Ianuarie 1918, trimisă de d-l N. Titulescu d-lui V. Antonescu.

Nr. 28.772—11 janvier 1918.

Victor Antonesco — Paris

Au moment de prendre contre les bolschevics du front russo-roumain les mesures de police réclamées par nos Alliés, le Gouvernement roumain a conditionné son action d'une garantie collective de leur part, concernant notre trésor et nos valeurs de Moscou, garantie qui n'a d'ailleurs soulevé aucune objection stop Etant donné le grand intérêt commun qui se rattache dorénavant à la conservation de nos dépôts de Moscou, je vous prie d'intervenir auprès du Gouvernement français afin que d'accord avec les autres Alliés et vu l'impossibilité de transport en Russie les pavillons de l'Entente soient du moins arborés sur les immeubles où nos valeurs sont abritées stop

Veuillez transmettre ce télégramme à vos collègues de Londres et de Rome et les prier d'agir en conséquence.

Ministre des finances, (ss). **N. Titulesco**

ANEXA XXII

Telegrama Nr. 28.839 din 11 Ianuarie 1918, trimisă de d-l N.Titulescu d-lui Victor Antonescu.

Ministerul de Finanţe

Nr. 28.839 — 11 Ianuarie 1918.

Victor Antonesco—Ministre Roumanie—Paris

Après entente avec gouverneur Banque Nationale, pouvez traiter avec gouvernements alliés spécialement Amérique, cession or et objets de valeur se trouvant à Moscou, avec obligation de leur part de les restituer après la paix générale stop La tradition sera réputée faite dès ce moment même.

Ministre des finances, (ss). **N. Titulesco**

www.dacoromanica.ro

ANEXA XXIII

Adresa Ministerului de Finanţe Nr. 28.840 din 11 Ianuarie 1918, către Banca Naţională a României.

Ministerul Finanţelor

Nr. 28.840—11 Ianuarie 1918.

Domnule Guvernator,

Spre o mai bună ocrotire a tezaurului Băncii Naţionale aflat la Moscova, în urma înţelegerii ce am avut azi cu D-vs., am trimes d-lui Victor Antonescu, ministrul nostru la Paris, următoarea telegramă:

„Après entente avec gouverneur Banque Nationale, pouvez traiter avec gouvernements alliés spécialement Amérique, cession or et objets de valeur se trouvant à Moscou, avec obligation de leur part de les restituer après la paix générale stop La tradition sera reputée fait dès ce moment même."

Primiţi, Domnule Guvernator, încredinţarea înaltei mele consideraţiuni.

Ministrul finanţelor, (ss). **N. Titulescu**

Director, (ss). **I. Angelescu**

ANEXA XXIV

Telegrama primită de primul ministru român dela d-l V. Antonescu la 21 (3) Februarie 1918.

Preşedinţia Consiliului de Miniştri

Telegramă dela Paris primită la 21 (3) Februarie 1918.

Prim Ministru —Iaşi

Aliaţii consimt să ne garanteze 310 milioane în aur care se găsesc la Moscova.

Celelalte valori care se găsesc acolo şi care sunt depozitele Băncii Naţionale, ale Casei de Depuneri şi Consemnaţiuni şi ale băncilor particulare, sunt efecte publice, rentă de stat, acţiuni ale diferitelor societăţi ale căror numere se cunosc şi care pot fi anulate şi după care se pot da duplicate celor interesaţi, în cazul puţin probabil, în care maximaliştii ar lua aceste valori.

(ss). **V. Antonescu**

www.dacoromanica.ro

ANEXA XXV

Telegrama Nr. 17 transmisă la 1 Februarie 1918 de Noulens lui Eirick Labonne.

Telegramme chiffré de l'Ambassade *Pétrograde, le 1 février 21 h.*

No. 17 Reçu le 2 février 1918 à Moscou.

Le trésor roumain qui est déposé au Kremlin a été cédé aux États alliés comme propriété garantissant les rembourssements des avances faites à la Roumanie.

Entendez-vous avec vos collègues d'Angleterre, d'Amérique et du Japon [1]), pour signaler cette situation aux commissaires du peuple de Moscou, afin qu'ils assurent l'intégrité du trésor.

Les ambassadeurs et les ministres alliés vont eux-mêmes s'entendre pour une démarche anallogue auprès des commissaires du peuple de Pétrograd.

Renseignez-moi urgence sur l'état de la réserve d'or, qui, je le suppose est toujours intacte.

(ss). **Noulens**

ANEXA XXVI

Telegrama Nr. 17 transmisă la 22(4) Februarie 1918 de Eirick Labonne lui Noulens.

Telegramme chiffré pour l'Ambassade. *Moscou, le 22/4 février 1918.*

No. 17.

Dès que le télégramme No. 17 de Votre Excellence m'est parvenu, j'ai réuni au Consulat Général de France les consuls généraux d'Amérique, d'Angleterre et du Japon, pour determiner une ligne de conduite commune et préciser un texte de déclaration conforme aux instructions de ce télégramme.

Après en avoir discuté il ne nous a pas paru possible de commencer des démarches avant d'obtenir quelques précisions complémentaires.

1) Le Japon se trouve mentionné probablement par erreur télégraphique.

www.dacoromanica.ro

A mon avis, il ressort très nettement des termes employés de „cession" et de „propriété", que les quatre puissances nommées sont devenues propriétaires du trésor comme garantie des avances faites à la Roumanie.

S'il en est ainsi, nous devons demander au commissaires du peuple la liberté d'exercer les droits qui en découlent, à savoir : l'inventaire, la vérification, l'apposition des scellées et au moins dans une certaine mesure, la garde.

Les consuls ont estimé qu'avant de présenter au Soviet une déclaration et des demandes précises dans ce sens et dans ce but, des instructions précises sont indispensables.

J'ai donc l'honneur de demander à Votre Excellence une confirmation officielle du fait de notre propriété solidaire. En outre, j'ai désiré savoir si elle approuve les mesures ci-dessus définies pour assurer l'intégralité du trésor.

A ce sujet, monsieur Guérin qui assistait à la conférence, nous a déclaré sans pouvoir les garantir absolument, qu'il a tout lieu de supposer d'après les scellées extérieures, que cette reserve est intacte.

En dernier lieu, le télégramme de Votre Excellence parle d'une déclaration signée à Pétrograde par les ambassadeurs et ministres alliés.

Dois-je considérér malgré ces faits, que la liste des quatre consuls est bien limitative et que les consuls d'Italie et de Belgique ne doivent point se joindre à nous?

(ss). **Eirick Labonne**

ANEXA XXVII

Telegrama Nr. 20 adresată de Noulens lui Labonne la 6 Februarie 1918.

Télégramme chiffré de l'Ambassade.

Pétrograd, le 6 février 1918.
Moscou reçu le 7 février 1918.

No. 20.

Réponse à votre télégramme No. 17.

J'estime qu'il n'y a pas à entrer dans des discussions juridiques sur le caractère du gage que représente le trésor déposé à Moscou, par rapport aux avances que les Alliés ont faits au Gouvernement roumain. Il s'agit simplement de faire une démarche conservatoire auprès des commissaires du peuple, pour signaler que ce trésor est la

www.dacoromanica.ro

garantie des gouvernements de l'Entente, sans qu'il y est lieu de réclamer ni inventaire, ni apposition des scellées. Je n'ai consulté que les ambassadeurs d'Angleterre, des Etats-Unis et d'Italie, parceque leurs pays sont seuls interessés dans la question. Mes collègues attendent d'ailleurs des instructions de leurs gouvernements, pour agir de concert avec moi. J'ai néanmoins dès à présent fait avertir officiellement les commissaires du peuple des droits spéciaux que la France et certains autres gouvernements avaient sur le trésor roumain.

Communiquez à Paris votre télégramme No. 19 sur la situation intérieure si vous ne l'avez fait.

(ss). **Noulens**

ANEXA XXVIII

Procesul-verbal de constatare încheiat de Eirick Labonne la 1 Martie 1918.

Republique Française
Consulat Général de
France à Moscou

Moscou, le 1-er mars 1918.

Procès-verbal de constatation.

Chargé provisoirement des intérêts roumains dans la région de Moscou après la rupture des rélations diplomatiques entre la Roumanie et la Russie, le consul général du Consulat Général de France à Moscou, avait reçu en dépôt avec les archives du Consulat de Roumanie, les documents relatifs au trésor roumain déposé au Kremlin et à la Caisse des Dépôts et Consignations, avec les clefs à la fois du trésor et de la dite Caisse.

Le 27 février, le consul de France, gérant du Consulat Général de France à Moscou, a reçu la demande formelle exprimée au nom du Gouvernement des sovietes, de faire passer le dépôt des clefs du trésor entre les mains de monsieur le commissaire des extérieures à Moscou.

Le consul de France à exposé à monsieur le commissaire, qu'en sa qualité de représentant des intérêts roumains est responsable d'un dépôt d'objets appartennant au Gouvernement roumain, il ne pouvait consentir à cette cession.

www.dacoromanica.ro

Monsieur le commissaire des affaires extérieures a déclaré alors, que les valeurs appartenant au Gouvernement roumain étaient par décision de commissaires du peuple à Pétrograd purement et simplement confisquées, en raison de l'état de gûerre et qu'il exigeait au besoin par la force, la cession des clefs.

Le consul gérant du Consulat Général de France à Moscou, prenant acte de cette déclaration et, après avoir formellement protesté, a déclaré qu'il cédait à la force en donnant les clefs, cession qui doit être fait le 1-er mars 1918.

Ce protocole ne figure au dossier qu'a titre documentaire, puisqu'il n'y a pas eu motif de le signer.

9 Mars 1918

(ss). **Eirick Labonne**

ANEXA XXIX

Scrisoarea Nr. 7.595, adresată la 1 (14) Martie 1918 de comisarul afacerilor străine Fritsche, consulului general al Franței dela Moscova [1]).

Nr. 7.595. *1/14 Martie 1918.*

Domnului Consul General al Franței — Moscova

Domnule Consul,

Prin prezenta am onoarea a vă ruga să binevoiți a-mi preda cheile dela subsolul unde se află depuse valorile Guvernului român, spre a ridica lăzile depuse acolo la timp de către Comisariatul Afacerilor Străine din Moscova și cu această ocazie cred de datoria mea a vă asigura, Domnule Consul, că valorile Guvernului român depuse în subsol conform protocolului ce se află la D-voastră, rămân intacte.

Comisar al afacerilor străine, (ss). **V. Fritsche**

Secretar, (ss). **V. Vezanoff**

1) Traducerea este făcută din limba rusă.

www.dacoromanica.ro

ANEXA XXX

Raportul întocmit de Eirick Labonne la 6 Martie 1918, asupra protecţiunii intereselor româneşti dela Moscova, după ruperea relaţiunilor diplomatice dintre România şi Rusia [1]).

Republique Française
Consulat Général de
France Moscou

Moscou, le 6 mars 1918.

Après la rupture des relations diplomatiques entre la Roumanie et la Russie, la charge des intérêts roumains a été confiée temporairement à la France. J'ai été avisé que je pouvais prêter mon concours aux Roumains et m'occuper spécialement de veiller dans la mesure du possible, à la conservation intégrale du trésor roumain déposé au Kremlin, de la Caisse des Dépôts et Consignation de Roumanie et de la Typographie de la Banque d'État Roumain.

J'ai donc accepté pour ces raisons de prendre des mains de monsieur Guérin, consul général de Roumanie à Moscou, le dépôt des archives roumaines qui ont été remises au Consulat Général.

En outre, en présence de MM. Capitanovici et Ionescu, monsieur Guérin m'a remis en dépôt :

1). Les protocoles de transfert au Kremlin du trésor roumain.

2). Les clefs des chambres fortes où le trésor a été déposé.

3). Les protocoles de transfert de la Caisse de Dépôts et Consignations et de la Typographie de la Banque d'État.

Par sa dépêche No. 17, précisée après ma réponse dans sa dépêche No. 20 en date du 6 février, Son Excellence l'ambassadeur de France à Pétrograd m'a donné mission de faire une démarche conservatoire auprès des commissaires du peuple de Moscou, pour signaler que le trésor roumain était la garantie de quelques gouvernements de l'Entente et notamment de la France, par rapport aux avances que ces gouvernements ont consenties au Guvernement roumain.

---

1) Acest raport a fost înregistrat la Banca Naţională în ziua de 26.VII.1918 sub Nr. 7.635 bis şi Consiliul Băncii a luat cunoştinţă de cuprinsul lui în aceiaşi zi.

www.dacoromanica.ro

J'ai effectué cette démarche, à laquelle s'est associé le consul général d'Angleterre à Moscou, le 14 février, sous forme d'une note verbale lue à monsieur Fritsche, commissaire aux affaires extérieures de Moscou.

Le 27 Février, monsieur Fritsche m'a exposé que le Gouvernement des commissaires avait besoin de retirer quelques caisses lui appartenant et placées par lui à côté des caisses du trésor et m'a demandé en conséquence de faire passer entre ses mains le dépôts des clefs.

J'ai aussitôt fait observer à M. Fritsche que je ne pouvais en principe consentir remettre à aucune autre personne qu'au représentant officiel de la Roumanie, le dépôt d'actes et de valeurs confiés par la Roumanie à la France.

Monsieur Fritsche a répondu alors que l'état de guerre entre la Roumanie et la Russie, lui donnait le droit de confisquer les propriétés roumaines en Russie et a maintenu formellement la demande de cession des clefs.

En présence de cette situation, j'ai rédigé un protocole pour faire constater que je me déssaisissais des clefs en cédant seulement à la force, d'autre part j'ai démandé aux consuls généraux d'Angleterre et d'Amérique de vouloir bien assister à la remise des clefs et à la signature de ce protocole.

En la présence des dits consuls généraux et après avoir pris connaissance du protocole, monsieur le commissaire aux affaires extérieures a modifié son attitude et a demandé si je consentirai à lui remettre les clefs sans faire emploi des termes „cédés à la force", sous conditions : 1) de remise temporaire, 2) d'ouverture des portes et des visites en ma présence.

Pour me conformer aux instructions reçues de l'Ambassade, j'ai estimé que ma présence constituerai une mesure inoportune, susceptible de fausses interprétation et j'ai demandé par contre une garantie écrite de l'intangibilité des valeurs roumaines.

Monsieur Fritsche ayant accepté, m'a donné aussitôt cette garantie écrite et j'ai lui rémis les clefs.

Dès le lendemain, le 2 mars, la visite ayant eu lieu et les caisses appartenant au Gouvernement des commissaires ayant été reprises, monsieur Fritsche a réstitué conformément à notre accord, toutes les clefs que je lui avais confiées, à l'un des sécrétaires, monsieur Marc Haulegatte. Elles se trouvent de nouveau déposées au Consulat Général de France.

www.dacoromanica.ro

Monsieur Guérin, Capitanovici et Ionescu, ont été constamment tenus au courant de ces négociations.

J'ajoutte qu'à la date de 6 mars, la discussion continue, car le Gouvernement des commissaires a émis quelques nouvelles prétentions sur les caisses de billets de Banque déposées à la Caisse des Dépôts et Consignations.

(ss). **Eirick Labonne**

ANEXA XXXI

Extrasul din procesul-verbal Nr. 15 al şedinţei din 8 Aprilie 1919 a Comisiei Reparaţiunilor, privitor la tezaurul român.

La séance est ouverte à 3 h. sous la présidence de M. Klotz, président.

Sont présents :

MM. C. Cormick, Dulles et le général Mc. Kinstry (Etats-Unis d'Amérique); The Rt. Hon. W. M. Hughes, The Rt. Hon. Lord Summer et The Rt. Hon. Lord Cunliffe (Empire Britannique); MM. Klotz, Loucheur et Lebrun (France); MM. Van der Heuvel et Despret (Belgique); M. d'Amélio (Italie); MM. Mori, Kikuki et Fukai (Japon); MM. Roumanos et Michalakovsky (Grèce); MM. Olchovsky et Chamiek (Pologne); M. Freire d'Andraide (Portugal); MM. Danielopol et Zahariade (Roumanie); MM. Stoianovitch et Protitch (Serbie) et M. Bennes (République Tchéco-Slovaque).

. . . . . .

M. *Danielopol* (Roumanie) désire soumettre à la Commission une question de grande importance pour la Roumanie. En 1916, celle-ci a dû pour des raisons de sécurité envoyer ses encaisses méthalliques, à Moscou. Le Gouvernement impérial russe a donné un reçu de ces sommes et s'est porté garant de leur retour; plus tard les Puissances alliées ont également donné leur garantie. La plus grande partie des titres et valeurs possédées par la Roumanie ont été de même ultérieurement envoyées en Russie. L'état actuel de la Russie rend impossible d'obtenir le retour ou même une promesse de retour de ces dépôts, bien que l'on croit qu'il soit encore intacte. La délégation roumaine insiste pour que dans l'intérêt de son pays et dans

www.dacoromanica.ro

celui des Puissances garantes, quelques mesures soient prises pour assurer la restitution de ses biens dont la valeur totale dépasse un milliard de francs. Il ne serait peut être pas désirable de la demander à l'Allemagne comme catégorie des dommages, mais M. Danielopol estime que le fait de rendre l'Allemagne garante de cette restitution pourrait avoir pour effet de préserver ces avoirs et d'assurer leur retour.

Le président estime que la Commission ne peut pas maintenant discuter la question importante soulevée par M. Danielopol, question qui d'ailleurs serait plutôt de ressort dela Commission Financière. Il propose que la délégation roumaine soumette cette question à la Commission Financière et que si elle le désire, elle envoie egallement un mémoire sur ce sujet au sécrétariat de la Commission des Réparations, qui recevra des instructions pour la faire soumettre au Conseil de Quatre.

La Commission accepte cette manière de procéder.

La séance est lévée à six heures.

ANEXA XXXII

Adresa din 16 Aprilie 1919 cu care G. Danielopol a înaintat secretariatului Comisiunii Reparațiunilor, memoriul asupra tezaurului român.

Paris, le 16 avril 1919.

Monsieur le Secrétaire,

Conformément à la décision de la Commission des Réparations des Dommages pris lors de sa dernière séance, j'ai l'honneur de vous envoyer un mémorandum concernant les dépôts que l'État roumain, la Banque Nationale et autres différentes institutions roumaines ont à Moscou, en Russie, avec la prière de l'envoyer d'urgence au Conseil des Quatre.

Veuillez agréer, Monsieur le Secrétaire, l'assurance de ma haute considération.

(ss). **G. Danielopol**

www.dacoromanica.ro

ANEXA XXXIII

Memoriul asupra tezaurului român, înaintat de G. Danielopol secretariatului Comisiunii Reparațiunilor, la 16 Aprilie 1919.

La délégation roumaine croit de son devoir de soumettre à la Conférence de la Paix et d'attirer la bienveillante attention de M. le président et de MM. les membres du Comité Directeur sur les faits suivants, d'une grave importance pour la Roumanie.

Les nécessités de la guerre ont obligé la Roumanie d'envoyer à Moscou, en Russie, pour les mettre en sûreté, l'encaisse métallique de la Banque Nationale de Roumanie, ainsi que tous les dépôts de tout l'avoir de cette Banque ; de même la Roumanie a été obligée de mettre en sûreté son propre avoir et l'avoir des institutions de crédit, de la Caisse des Dépôts et Consignations, des banques, etc.

En effet, en décembre 1916, à la suite de l'intervention faite par le Gouvernement roumain et conformément à la décision prise par lui, la Banque Nationale de Roumanie a déposé au Kremlin à Moscou, son encaisse métallique d'une valeur de 314.580.456.84 frs., ainsi que deux caisses contenant les bijoux de Sa M. la Reine de Roumanie evalués alors à 7 millions de francs.

Le dépôt a été effectué à Kremlin à Moscou en décembre 1916 et reçu a été donné au nom du Gouvernement russe par des personnes autorisées constatant l'effectuation du dépôt, sa valeur et garantissant en même temps sa restitution et son transport en Roumanie, conformément au protocole rédigé.

Ultérieurement, en 1917 et toujours à la suite des mêmes nécessités de la guerre, l'État roumain, la Banque Nationale de Roumanie, ainsi que de nombreuse institutions, ont, conformément à la décision prise par le Gouvernement roumain, transporté pour le mettre en sûreté, leurs dépôts, leurs valeurs, bijoux, tableaux, etc.

Touts ces dépôts ont cette fois encore été transportés à Moscou et reçu en régle a été donné par les autorités compétentes au nom du Gouvernement russe, garantissant la sûreté du dépôt et son retour en Roumanie.

Ce seconde dépôt de la Banque Nationale était d'une valeur d'environ un milliard six cent millions de francs, dont 574.523,57 en or effectif et les autres dépôts de l'État et des institutions étaient d'une valeur supérieure à 6 milliards.

www.dacoromanica.ro

Le trésor de la Banque Nationale d'une valeur totale de 315.154.980,41 ainsi que les bijoux de Sa Majesté la Reine d'une valeur de sept millions de francs, à l'époque, ont été garanties par les Alliés de la Roumanie.

La délégation roumaine croit qu'il est de son devoir d'attirer la bienveillante attention de la Conférence au moment où l'on discute les préliminaires de la paix et les conditions à imposer à l'Allemagne, sur les faits ci-dessus mentionnés, pour qu'on puisse envisager les mesures à prendre afin de sauvegarder en même temps que les intérêts de la Roumanie et de la Banque Nationale, ceux des Puissances garantes de la restitution des valeurs dont il est question. En effet, l'état actuel de la Russie rend impossible la restituution de son dépôt, bien qu'il parait qu'il soit encore intacte.

La délégation roumaine croit qu'on doit demander à l'Allemagne et aux autres Puissances ennemies de remettre immédiatement à la Roumanie une quantité d'or équivalente à la somme plus haut indiquée, c'est à dire 322.154.980,41 francs.

Aussitôt que la Russie restituerait ces dépôts et les deux caisses contennant les bijoux de Sa Majesté la Reine de Roumanie, le Gouvernement roumain, restituerait en échange des bijoux de Sa Majesté de sept millons, or qui représentent la valeur de ces deux caisses.

En ce qui concerne les autres dépôts de la Banque Nationale de Roumanie, les valeurs et les dépôts de l'État roumain et des autres institutions plus haut mentionnées, la délégation roumaine croit qu'il est juste d'imposer à l'Allemagne dans les préliminaires de paix, l'obligaton de garantir la restitution par la Russie, à la demande de la Roumanie, de ces dépôts et que si cette restitution n'est pas faite aussitôt que la Roumanie l'aura demandé, l'Allemagne et les Puissances ennemies soient tenues responsables de dédommager la Roumanie et la Banque Nationale, des pertes par elles subies.

La délégation roumaine croit que cette demande est justifiée non seulement pour le fait que l'envoie de ces dépôts en Russie a été une conséquence directe de la guerre, mais aussi parceque l'Allemagne et les Puissances ennemies ne sont pas étrangères à l'origine et au dévéloppement de l'ordre des choses actuelles en Russie.

(ss). **G. Danielopol**

www.dacoromanica.ro

ANEXA XXXIV

Extrasul din procesul-verbal Nr. 16 al şedinţei din 19 Aprilie 1919 a Comisiei Reparaţiunilor, privitor la tezaurul român.

La séance est ouverte à 5 heures 30, sous la présidence de M. Van der Heuvel.

Sont présents :

MM. C. Cormick et Robinson (Etats-Unis d'Amérique); The Rt. Hon. W. M. Hughes, The Rt. Hon. Lord Summer et The Rt. Hon. Lord Cunliffe (Empire Britannique); M. Sergent (France); M. d'Amélio (Italie); MM. Fukai, Kikuki et Tatsumi (Japon); M. Van der Heuvel (Belqique); MM. Roumanos et Milanos (Grèce); M. Markovsky (Pologne); M. Monis (Portugal); MM. Danielopol et Zahariade (Roumanie); MM. Stoianovitch et Savtchitchi (Serbie) et M. Slavici (République Tchécho-Slovaque).

Le procès-verbal de la 15-ème séance est presenté.

M. Danielopol (Roumanie) demande que le résumé de son discours qui se trouve à la dernière page de ce procès-verbal, soit modifié sur trois points :

a) Le procès-verbal devra mentionner que le point de vue de la délégation roumaine sur ce sujet, a été entièrement développé dans le texte qui sera envoyé au secrétariat pour être transmis au Conseil de Quatre.

b) Le chiffre de 1 milliard doit être de 7 milliards et demi.

c) Ajouter le passage suivant :

„M. Danielopol demande qu'on impose par les preliminaires de paix à l'ennemi, de remettre à la Roumanie une quantité d'or, équivalente à la valeur du dépôt en or et bijoux garanties par les Puissances alliées et en même temps de lui imposer de garantir la restitution par la Russie des autres dépôts à la demande de la Roumanie."

Sous reserve de ces modifications, le procès-verbal est adopté.

. . . . . .

www.dacoromanica.ro

ANEXA XXXV

Scrisoarea din 1 Iulie 1919 trimisă de G. Danielopol lui Ion I. C. Brătianu.

Paris, 1 Iulie 1919.

Domnule Prim Ministru,

Am onoarea a alătura în copie scrisoarea ce mi-a fost trimisă în numele d-lui Balfour, ministru de externe al Angliei, privitoare la chestiunea depozitelor dela Moscova, chestiune pe care am ridicat-o în Comisiunea de Reparațiuni.

Vă alătur de asemenea și o copie de pe scrisoarea de răspuns ce am făcut și prin care am menținut că Puterile aliate au garantat tezaurul de la Moscova.

Cred că este nevoie să fiu în posesiunea documentelor probând existența acestor garanții, pentru a putea relua chestiunea în cazul eventual.

(ss). **G. Danielopol**

ANEXA XXXVI

Scrisoarea adresată la 26 Mai 1919 lui G. Danielopol în numele lui Balfour, de delegația engleză dela Paris [1].

Delegațiunea Engleză
Paris
214-1.535/2/1/7.617.

Paris, 26 Mai 1919.

Domnule,

Referindu-ne la cuvântarea ținută de Dvs. în ședința Comisiunii de Reparațiuni din 8 Aprilie, după cum s'a trecut în procesele-verbale ale Comisiunii 15 și 16, asupra subiectului tezaurului român, a bijuteriilor și a altor valori depuse spre siguranță în Rusia și relativ la memoriul asupra acestui subiect supus de delegațiunea Dvs. Consiliului de Patru, am onoarea a vă informa că Guvernul Majestății Sale după ce a examinat actele în posesiunea sa referitoare la aceste depozite,

1) Traducere din limba engleză.

www.dacoromanica.ro

nu poate să descopere că ar fi existând vre-o obligativitate de garanţie din partea sa pentru siguranţa sau restituirea vreunei părţi din această proprietate.

In aceleaşi timp vă comunic că Guvernul Majestăţii Sale, va fi fără îndoială gata să dea un ajutor general la sforţările pe care Guvernul Dvs. le va face, pentru a asigura cât de curând posibil, redarea acelor bunuri proprietarilor în drept.

Vă salut cu cea mai înaltă consideraţiune.

pentru **Balfour**

ANEXA XXXVII

Răspunsul dat la 13 Iunie 1919 de G. Danielopol scrisorii lui Balfour.

Paris, 13 Juin 1919.

Excellence,

J'ai l'honneur de vous communiquer que j'ai reçu la lettre du 26 Mai envoyée en votre nom et à laquelle je m'excuse de n'avoir pas répondu jusqu'à présent, ayant été pendant quelque temps absent de Paris.

Je m'empresse de remercier le Gouvernement de Sa Majesté Britannique du concours qu'ils veut bien promettre au Gouvernement roumain dans le but de lui faire obtenir aussi vite que possible la restitution des dépôts en or, bijoux de Sa Majesté la Reine de Roumanie, etc., que l'État roumain, la Banque Nationale de Roumanie et d'autres institutions roumaines ont à Moscou, dépôts au sujet desquels j'ai pris la parole dans la réunion du 8 avril de la Commission des Réparations et j'ai déposé le mémoire dont votre honorable lettre fait mention.

Je vous serais très reconnaissant si vous pouviez me faire communiquer les moyens que le Gouvernement de Sa Majesté envisage en ce moment pour nous aider à récupérer ces dépôts, qui constituerent une grande part de la richesse de la Roumanie.

Dans votre lettre, vous voulez bien me dire aussi que le Gouvernement de Sa Majesté Britannique, après l'etude qu'il a fait des actes [records] se trouvant en sa possession, ne peut découvrir qu'il y a ait actuellement en force une garantie quelconque de sa part, pour la sûreté et la restitution d'une part quelconque de ces dépôts.

www.dacoromanica.ro

Comme la communication que j'ai faite à la séance de la Commission des Réparation, ainsi que le mémoire que j'y ai déposé, ont été faits après que monsieur le président du Conseil de Roumanie m'ont assuré d'une pareille garantie de la part des gouvernements alliés concernant la restitution des dits dépôts, je viens à nouveau de demander à monsieur Bratiano qui était à l'époque où la garantie a été donnée, président du Conseil des Ministres, son opinion sur cette question et il m'a reconfirmé l'existence d'une pareille garantie.

C'est pourquoi je crois devoir maintenir le point de vue que j'ai estimé dans la séance du 8 avril et dans le mémoire déposé à ce sujet.

J'espère, Excellence, que vous voudrez bien examiner à nouveau cette question qui est pour la Roumanie d'une importance capitale, que vous trouverez notre point de vue juste et qu'en même temps vous voudrez bien accepter les conditions du mémoire que j'ai l'honneur de déposer et dont je joint copie à la présente.

Je suis de Votre Excellence, l'obéissant serviteur.

(ss). **G. Danielopol**

ANEXA XXXVIII

Scrisoarea ministrului României dela Paris, adresată la 8 August 1919 lui Ion I. C. Brătianu.

Légation de Roumanie en France — *Paris, 8 August 1919.*

Nr. 33.

Domnule Prim Ministru,

Am onoarea a vă înainta aci alăturat, copie după adresa trimisă de Ministerul Afacerilor Streine din Franţa, relativă la depoul în aur al Băncii Naţionale depus la Kremlin la Moscova, împreună cu copia răspunsului meu trimis la Quai d'Orsay.

Primiţi vă rog, Domnule Prim Ministru, asigurarea înaltei mele consideraţiuni.

Ministrul României, (ss). **Indescifrabil**

www.dacoromanica.ro

ANEXA XXXIX

Nota verbală din 3 Iulie 1919 trimisă Legației Române din Paris, de Ministerul de Externe francez.

République Française *Paris, le 3 juillet 1919.*
Ministère des Affaires Étrangères
Direction Politique

Or russe et roumain.

Dans une lettre adressée par Son Excellence monsieur Bratiano à monsieur le président de la Conférence de la Paix, le président du Conseil roumain, a fait connaître son sentiment quant aux clauses de restitution de l'or russe ou roumain inserées dans les préliminaires de paix, avec l'Allemagne. Il est fait allusion dans cette lettre au dépôt d'or de la Roumanie à Moscou, avec l'indication que ce dépôt a été garanti par les Puissances alliées.

Le Gouvernement français n'a pas connaissance de l'engagement dont il s'agit ; il a recours à l'obligeante entremise de la Légation de Roumanie, pour bien vouloir lui rappeler les conditions dans lesquelles cet engagement aurait été pris, ainsi que le texte duquel il résulterait.

ANEXA XL

Răspunsul dat de Legația Română din Paris la 8 August 1919, notei verbale a Ministerului de Externe al Franței.

Légation de Roumanie *Paris, le 8 août 1919.*
en
France

Au Ministère des Affaires Étrangères, Direction Politique

À la note verbale en date du 3 juillet 1919, qu'elle a eu l'honneur de recevoir du Ministère des Affaires Etrangères, la Légation de Roumanie se fait un agréable devoir de transmettre les renseignements suivants :

À l'occasion de la campagne que les Alliés se proposaient de

www.dacoromanica.ro

faire en Ukraine en janvier 1918, pour empêcher la paix séparée que les bolschevics russes de Pétrograd voulaient faire avec l'Allemagne, le Gouvernement roumain avait été sollicité de participer à cette action. La Roumanie accepta avec empressement et le centre même de l'action fût établi à Iassy. La conséquence immédiate de l'action entreprise par le Gouvernement roumain en Ukraine contre le Gouvernement de Lenin et de Trotzky à la demande de ses grands Alliés, fut l'arrestation du ministre de Roumanie à Pétrograd, la déclaration de guerre faite par la Russie à la Roumanie, la ménace de confisquer les valeurs roumaines déposées du temps de l'Empire russe à Moscou au Kremlin; parmi les valeurs déposées à Moscou se trouvait le trésor de la Banque Nationale de Roumanie, représentant plus de 310 millions d'or et plusieurs millions de titres et valeurs diverses appartennant à la Banque Nationale de Roumanie, à la Caisse des Dépôts et Consignations et aux autres institutions, ou banques particulières du pays.

Vers la fin du mois de janvier 1918, monsieur Antonesco, ministre de Roumanie, fut chargé par le Gouvernement roumain de faire auprès du Gouvernement français les démarches necéssaires afin que la France et les Alliés garantissent le trésor roumain de Moscou, en cas de confiscation, de détournement où de destruction par le bolschevics. Le ministre de Roumanie fit dans ce but, des démarches auprès de Son Excellence monsieur Clémenceau, président du Conseil de Ministres français et ministre de la guerre et qui après avoir pris l'avis des Alliés, répondit verbalement au ministre de Roumanie dans les premiers jours de février 1918, que les Alliés consentaient à garantir à la Roumanie les 310 millions d'or de la Banque Nationale qui se trouvaient à Moscou, mais qu'ils n'acceptaient pas de garantir le dépôt de la Banque Nationale de Roumanie, de la Caisse des Dépôts et des autres banques, ou institutions particulières, qui consistent en effets publics, rentes sur l'État, obligations ou actions des différentes sociétés dont on connait les numéros qui peuvent par conséquent être annulées et dont on peut délivrer des duplicats aux interessés; par une télégramme en date du 3 février 1918, le ministre de Roumanie transmit le résultat de cette démarche à monsieur Bratiano, président du Conseil et ministre des affaires étrangères de Roumanie.

Ministru, (ss). **Indescifrabil**

www.dacoromanica.ro

ANEXA XLI

Memoriul trimis la 23 Iunie 1919 de Ion I. C. Brătianu lui Klotz. Clémenceau şi mareşalului Foch.

Le 23 juin 1919.

Monsieur le . . . . . .

J'ai l'honneur d'attirer votre bienveillante attention sur les faits suivants :

Dans les clauses financières, article 19 de la convention d'armistice avec l'Allemagne, il est stipulé que celle-ci est obligée de faire la restitution d'or russe ou roumain pris par les Allemands ou rémis à eux.

Sans avoir une confirmation officielle à ce sujet, je crois que cette clause de la convention d'armistice a été éxécutée par les Allemands en ce qui concerne l'or roumain. Je désire vous fournir les renseignements suivants, en vous priant de vouloir bien accepter les propositions que j'ai l'honneur de vous faire.

Je ne peux savoir exactement quelle est la quantité d'or que, par cette clause de la convention, les Puissances alliées et associées ont imposé à l'Allemagne de restituer. C'est pour cela que j'exposerai dans ce qui suit la question dans son entier.

La Banque Nationale de Roumanie qui est notre Banque d'émission et qui est une institution privée, a été obligée par des circonstances de la guerre de faire transporter en Russie conformément à la demande du Gouvernement roumain, une quantité d'or d'une valeur de 315.154.980,41 francs, ainsi que les bijoux de Sa Majesté la Reine de Roumanie, évalués à cette époque, à sept millions de francs. Les autorités russes compétentes, ont donné reçu en règle, garantissant la sécurité de ce dépôt, sa restitution et son transport en Roumanie. Le dépôt est en outre garanti par les Puissances alliées.

En dehors de ces dépôts en Russie, la Banque Nationale avait avant la déclaration de guerre de la Roumanie, à la Reichsbank à Berlin une importante quantité d'or qui atteignait le chiffre total de 80.469.650 francs. Ce dépôt est constitué en marks or effectif, en couronnes autrichiennes or effectif, en francs français or effectif. Cet or est également la propriété de la dite Banque.

Je ne puis savoir si par l'article 19 de la convention de l'ar-

www.dacoromanica.ro

mistice, il a été imposé à l'Allemagne de restituer seulement l'or de la Banque Nationale se trouvant en dépôt à Berlin, ou, si on a entendu lui imposer l'obligation de restituer même une quantité d'or qui représenterait l'or que la Banque Nationale a en Russie, étant donné que cet or est garanti par les Puissances alliées.

Dans les cas où les Puissances alliées pour assurer à la Roumanie la restitution de son or se trouvant en Russie ont demandé et obtenu de l'Allemagne la rémise d'une quantité d'or égale, je vous prie Monsieur le..... de vouloir bien prendre les mesures necessaires afin que cette quantité d'or soit restituée à la Banque Nationale de Roumanie, en même temps que l'or de cette Banque se trouvant à la Reichsbank et dont j'ai parlé plus haut. Dans le cas où par l'article 19 de la convention d'armistice on a entendu demander à l'Allemagne seulement la restitution de l'or que la Banque Nationale avait en dépôt à Berlin, ainsi que l'or que pendant l'occupation de la Roumanie les Allemands ont pu soustraire aux autres banques ou aux particuliers, je vous prie Monsieur le..... de vouloir bien disposer que cette quantité d'or soit restituée à la Banque Nationale de Roumanie.

La Banque Nationale de Roumanie m'adresse une demande me priant d'intervenir auprès de vous pour la restitution de son or. Aussitôt que j'aurais reçu votre réponse, nous pourrions examiner les conditions techniques pour effectuer cette restitution.

(ss). **I. I. C. Bratiano**

ANEXA XLII

Răspunsul dat la 5 Iulie 1919 lui Ion I. C. Brătianu de Ministerul de Finanțe al Franței.

Ministère de Finances
Cabinet du Ministre

Paris, le 5 juillet 1919.

Monsieur le Président,

Vous avez bien voulu appeller mon attention sur l'éxécution des clauses financières de la convention d'armistice avec l'Allemagne, où il est stipulé (art. 19) :

Que cette Puissance doit restituer l'or russe ou roumain pris par les Allemands, ou remis à eux.

www.dacoromanica.ro

Vous me demandez à ce sujet quelle est la quantité d'or roumain restitué par l'Allemagne.

J'ai l'honneur de vous faire connaître que l'or reçu par les Puissances alliées (93.526 kgr. d'or fin), est uniquement de l'or russe provenant en totalité des versements effectués en execution du traité de Brest-Litowsk.

Au sujet de l'or roumain, les délégués allemands à la Commission d'Armistice de Spa ont déclaré d'une part : „n'avoir pas reçu d'or roumain depuis le début de la guerre avec la Roumanie".

Par ailleurs, la Commission d'Armistice de Spa dans son protocole du 1-er décembre 1918 a décidé que les sommes dûes en or à la Roumanie en vertu des contrats financiers pour achats de céréales antérieurs à la querre, ne seraient pas comprises dans les restitutions à effectuer par l'Allemagne au titre de l'armistice.

Les Allemands ont déclaré que le dépôt éffectué à la Reichsbank au compte de la Banque Nationale de Roumanie, ne rentrerait dans cette catégorie.

Les Puissances alliées n'ayant reçu de l'Allemagne aucune quantité d'or roumain, toute réclamation ultérieure de la Roumanie vis-à-vis de l'Allemagne se trouve ainsi sauvegardée. Mais il semble qu'à l'heure actuelle, toute nouvelle restitution ne puisse plus être obtenue de l'Allemagne que par l'intermédiaire de la Commission des Réparations prévue dans le traité.

Je ne manquerai pas, dès qu'elle sera constituée, de lui transmettre votre lettre.

Veuillez agréer, Monsieur le Président, l'expression de ma très haute considération.

(ss). **Klotz**

ANEXA XLIII

Extras din procesul-verbal al primei ședințe a Comisiunii Armistițiului (Subcomisiunea Financiară), ținută la 25 Noemvrie 1918.

. . . . . .

En ce qui concerne l'or roumain, les délégués allemands déclarent que l'Allemagne n'a pas reçu d'or roumain depuis le début de la guerre avec la Roumanie. Avant cette époque des accords financiers ont été conclus en 1915 et 1916 à l'occasion d'importants contrats pour la livraison des céréales. Par ces accords, la Banque

www.dacoromanica.ro

Nationale de Roumanie a mis de lei à la disposition de l'Allemagne et de l'Autriche-Hongrie.

Le tiers de la contrevaleur de ces lei a été payé en or, la moitié a été envoyée à Bucarest, l'autre moitié a été conservée en dépôt par la Reichsbank à Berlin, pour la Banque Nationale à Bucarest; il ne doit être disposé de ce dépôt que six mois après la conclusion de la paix entre les grandes puissances.

Ces transactions financières conclues avec un pays alors neutre, ne peuvent tomber sous le coup des dispositions de l'article 19. De plus, comme on l'a indiqué, l'Autriche et la Hongrie ont pris part à l'opération.

ANEXA XLIV

Extras din procesul-verbal al celei de a doua ședințe a Comisiunii Armistițiului (Subcomisiunea Financiară), ținută la 26 Noemvrie 1918.

. . . . . .

À propos de l'or roumain, la délégation allemande renouvelle ses déclarations faites dans la première séance et ajoutte en outre que le secrétaire de l'état, Erzberger, plénipotentiaire allemand, pour la conclusion de l'armistice, a fait savoir télégraphiquement, que lors des négociations relatives à cette conclusion, les mots : „or roumain" n'ont été ajoutés au paragraphe 5 que pour un seul motif, c'est que l'on ne savait pas clairement si les envoies russes d'or résultant des accords financiers avaient été prélevés en tout ou en partie sur l'encaisse d'or roumain transféré de Roumanie en Russie après l'ouverture des hostilités entre la Roumanie et les Puissances Centrales. Le secrétaire d'état Erzberger a également fait savoir que les transactions financières conclues entre l'Allemagne et la Roumanie avant l'ouverture de ces mêmes hostilités et sur la base desquelles la Roumanie avait obtenu un dépôt d'or à Berlin, ne doivent pas être atteintes par les stipulations de l'armistice. Au surplus, il s'agit là des sommes en or que l'Allemagne a payées à la Roumanie par un dépôt effectué à Berlin et qui par conséquent n'ont pas été prises pas les Allemands en Roumanie, ni remises par la Roumanie à l'Allemagne.

www.dacoromanica.ro

ANEXA XLV

Extras din protocolul încheiat la 1 Decemvrie 1918.

. . . . . .

Le Gouvernement allemand s'engage à remettre aux Alliés tout l'or, quel qu'il soit, appartennant au Gouvernement russe ou roumain, ou à leurs ressortissants, ou bien déposé sur le territoire de la Russie ou de la Roumanie au nom de Gouvernement ou des ressortissants des Puissances alliées et qui aurait été pris par les Allemands, ou remis à eux, soit en vertu des traités de Brest-Litowsk et de Bucarest et des traités suplémentaires, soit pour toute autre cause que ce soit.

A titre d'indication et sans que cette énumération soit en aucune façon limitative, l'or visé ci-dessus, comprend :

1. Les versements ou saisies d'or en monnaies ou lingots.

2. Les remises ou saisies de traites or ou de bons or de l'Administration des Mines de Russie, les dits bons ou traites devant être remises en nature.

3. Les immobilisations des comptes or dans les banques allemandes, le dit or devant être livré en nature.

Il demeure entendu que les sommes dues en or à la Roumanie en vertu des contrats financiers pour achats de céréales antérieurs à la guerre, ne sont pas comprises dans le présent paragraphe.

ANEXA XLVI

Extras din memoriul înaintat la 10 Ianuarie 1920 ministrului de finanţe, de Banca Naţională a României.

Banca Naţională a României *Bucureşti, 10 Ianuarie 1920.*

Nr. 790.

Domnule Ministru,

Pagubele de război aduse Băncii Naţionale au fost prezentate de Bancă prin declaraţiunea depusă la timp la Ministerul Finanţelor, conform decretului lege din 30 Aprilie 1919. Deosebit de aceasta, delegaţii Guvernului la Conferinţa dela Paris, au arătat în diferite co-

www.dacoromanica.ro

misiuni în numele Statului și pretențiunile de despăgubiri și restituțiuni ale Băncii Naționale a României, față de Statul german, a căror lichidare au cerut-o cu preferință.

In considerațiune că, conform art. 233 al tratatului de pace cu Germania, fiecare Stat urmează să prezinte Comisiunii de Reparațiuni cifra pretențiunilor lor care trebuiesc notificate înainte de 1 Mai 1921 Guvernului german, iar în conformitate cu art. 238 Germania este îndatorată ca în afară de plata despăgubirilor să restituie lucrurile și valorile ce a ridicat sau sechestrat, fie în țările aliate, fie în Germania, Banca Națională are onoarea a prezenta prin aceasta Ministerului de Finanțe următoarele capete de cerere, pe care rugăm ca în mod special să fie depuse și susținute prin delegatul român la Conferința de Reparațiuni.

1. Banca Națională în urma invitațiunii Guvernului român, care vedea amenințată și Moldova de cucerirea inamicului, a transportat tot tezaurul său dela Iași la Moscova. Din alăturatele anexe se constată împrejurările în care s'a făcut această evacuare, depozitarea tezaurului la Moscova și contul valorilor care constituie acel depozit. După cum se vede depozitul constă din :

a) o parte din stocul metalic al Băncii Naționale, 315.154.980,41 franci ;

b) bijuterii ale M. S. Regina Maria în valoare de 7 milioane franci și

c) valori particulare în sumă de un miliard șase sute mii franci.

Acestea în afară de celelalte depozite ale Statului și altor instituțiuni.

Prin schimbările revoluționare ce au survenit în urmă în Statul rus și care este azi suficient dovedit că Germania le-a provocat, România este pusă în imposibilitate să-și recapete tezaurul.

In baza principiului cuprins în art. 231 din tratatul de pace care face Germania răspunzătoare de toate pagubele și pierderile cauzate supușilor țărilor aliate ca consecință a războiului ; iar prin anexa I sub cap. „Reparațiuni" care limitează ce anume despăgubiri se pot pretinde, se arată în paragraful 9 că Germania dorește compensațiuni pentru pagubele cauzate ca consecință directă sau oricare compensațiune de război, rezultă că Germania trebuie să fie obligată a despăgubi Banca Națională de valoarea depozitului său dela Moscova.

Credem că nu poate fi nici o îndoială că pierderea tezaurului dela Moscova este o consecință directă a operațiunilor de război și

www.dacoromanica.ro

deci nu mai insistăm asupra acestui punct. Dacă însă se va obiecta că încă nu este confirmată pierderea definitivă a averii Băncii Naţionale din acel tezaur, ne mulţumim ca să ni se recunoască de acum numai titlul la despăgubiri şi pe baza anexei a II-a paragraful 12 lit. c Nr. 1 de sub cap. „Reparaţiuni", să se emită de Guvernul german bonuri la purtător care să ni se predea imediat, dar care să nu fie plătite decât atunci, când se va avea certitudinea pierderii tezaurului şi viceversa, dacă Banca Naţională va reintra în posesia depozitului său, să restituie acele bonuri.

Interesul acestei realizări imediate este reclamat de faptul că aceste bonuri la purtător exprimă valută aur, conform cu art. 262 din tratat şi anexa II paragraful 12 de sub cap. „Reparaţiuni", deci pot înlocui acoperirea emisiunii biletelor Băncii Naţionale făcută pe baza stocului metalic din acest depozit.

Menţionăm pentru cunoştinţa Ministerului că Banca Naţională ridicând aceste pretenţiuni, asigură şi interesul Statului, care în definitiv ar rămâne răspunzător de soarta acelui depozit, căci din ordinul său, el a fost evacuat. Garanţia Aliaţilor dacă realmente ar exista, stabileşte în definitiv raporturi numai între Stat şi Aliaţi.

. . . . . .

ANEXA XLVII

Memoriu privitor la tezaurul român depus la Moscova, prezentat de delegaţiunea română la Conferinţa dela Genua din Aprilie 1922.

Le dépôt fait par la Roumanie en Russie, — communément désigné sous le nom de „Trésor roumain de Moscou", — est composé de : 1) totalité de l'encaisse métallique, en or, de la Banque Nationale de Roumanie (banque privée avec le privilège d'état) ; 2) bijoux, appartenant à S. M. la Reine de Roumanie ; 3) dépôts de la Caisse des Dépôts et Consignations de Roumanie, appartenant à des particuliers et consistant en valeurs, titres, bijoux, documents, papiers de famille, testaments, tableaux de maîtres, etc. ; 4) valeurs et archives, appartenant à des institutions financières et banques privées (archives du Crédit Foncier Rural, comprenant les actes de propriété d'un très grand nombre de biens fonciers) ; 5) documents, livres rares, archives et tableaux, appartenant à l'Academie Roumaine et à la Pinacothèque..., etc.

www.dacoromanica.ro

Ce dépôt a été effectué à la suite d'événements issus de la guerre et dans les circonstances suivantes :

Au mois de septembre 1916, sous la menace de l'invasion du territoire par l'ennemi, au moment où, sous la pression formidable de celui-ci, les forces roumaines étaient obligées de se replier en combattant, le Gouvernement roumain fut obligé, à son tour, de prendre d'accord avec les etats-majors alliés, en dehors des mesures militaires dictées par les circonstances, d'autres mesures de conservation parmi lesquelles, en premier lieu, fut décidé l'evacuation des valeurs et le transfert à Jassy du siège ainsi que de l'avoir de la Banque Nationale de Roumanie (journal du Conseil des Ministres No. 2.080 du 8 décembre 1916).

La ruée de forces ennemies sur le front oriental Sud-Est gagnait cependant tellement en importance, que la stabilisation du front était devenue incertaine.

Le Gouvernement roumain fut obligé — de ce fait — de pourvoir à des nouvelles mesures de sécurité générale. Les circonstances étaient telles que l'on était amené à songer même à la dure éventualité de l'abandon du sol national.

La Roumanie fut alors conseillée de mettre en sûreté à Moscou l'encaisse métallique de la Banque Nationale de Roumanie. Une entente intervenue a ce sujet, entre le Gouvernement roumain et le Gouvernement russe en date du 14/27 décembre 1916, en fixait les conditions. (Lettre signée du ministre de Russie à Jassy le général Mossoloff). Le transport du stock metallique de la Banque Nationale de Roumanie fut effectué dans les conditions prévues et le dépôt composé de 1.740 caisses, dûment contrôlées par les représentants autorisés spécialement à cet effet par les deux gouvenements, fut fait au Kremlin (Salle des Armures) le 21 décembre. Des protocoles et procès-verbaux, passés et signés, par les dits représentants, le 16 février 1917, date à laquelle avaient pris fin les opérations du contrôle, en constataient la valeur, qui se montait à 314.580.456 francs, 84 centimes, or effectif, plus deux caisses contenant les bijoux de Sa Majesté la Reine de Roumanie, évalués, à cette époque, à 7.000.000 francs et, en garantissaient la conservation, ainsi que le transport en Roumanie pour le retour.

La révolution ayant eclaté en Russie en 1917, le Gouvernement provisoire russe avait fait apposer, à son tour, des scellés sur les chambres fortes, où se trouvait le trésor roumain. Sa sécurité, ainsi

www.dacoromanica.ro

que son intangibilité, continuait donc d'être assurée par le nouveau régime.

En juillet 1917, les mêmes nécessités impérieuses de la guerre, ont remis le Gouvernement roumain dans l'obligation d'évacuer en Russie, ce qui restait de valeurs en Moldavie, appartenant soit à l'État lui-même, soit à la Banque Nationale de Roumanie, soit à d'autre nombreuses institutions et banques. A la suite d'une nouvelle entente faite avec la Gouvernement russe, confirmée par le ministre de Russie à Jassy, à la date du 27 juillet 1917, on procédait à un nouveau transport, qui consistait en 188 caisses, contenant la valeur de : 1.594.336.721 frs., 09 centimes dont 574.523 frs., 57 centimes or effectif, appartenant à la Banque Nationale de Roumanie. La valeur de l'avoir évacué des autres institutions financières, contenu dans 1.621 caisses, dépassait la somme de sept miliards et demi.

Dans ce transport, se trouvaient également évacués, en dehors des valeurs en numéraire, des bijoux, tableaux et autres différents dépôts faits par les particuliers, les archives des banques, des actes de propriété, des actes de famille, des testaments, etc.

Les représentants autorisés des deux Gouvernements signaient, en date du 5 août 1917, les protocoles constatant le dépôt de ces valeurs au Kremlin et respectivement à la Ssoudnaya-Kassna, le Gouvernement russe en garantissait, également, la conservation et et le retour en Roumanie.

Les luttes politiques s'envenimant par la suite, entre les différentes factions révolutionnaires, la situation était devenue très grave à Moscou. Sous le bombardement incessant et à travers les mouvements les plus anarchiques, malgré les vexations de tout ordre qui fûrent faites, de ce chef, au personnel roumain, commis à la garde des dépôts, ceux-ci devaient rester, pendant quelque temps encore, intacts.

Mais, après l'arrivée au pouvoir du parti maximaliste, les représentants des Soviets à Moscou commencèrent de manifester l'intention de s'emparer du trésor, ainsi que des autres dépôts de l'État roumain. L'imprimerie installée, en cette ville, par la Banque Nationale de Roumanie, fut sequéstrée et les billets de banque déjà imprimés, ou en cours d'impression, enlevés. Le Gouvernement roumain prévenu par le Consulat Général de Roumanie, s'empressa d'informer les gouvernements alliés du danger qui menaçait les dépôts et sollicita leur concours.

Cependant, à la suite de l'abandon du front Sud-Est par les

www.dacoromanica.ro

troupes russes, les gouvernements alliés étaient intervenus auprès du Gouvernement roumain afin de lui faire prendre des mesures de police, contre les troupes russe débandées, qui ravageaient la Moldavie, le Gouvernement roumain, soucieux de garantir la sécurité des dépôts de Moscou, avait conditionné son intervention à la garantie collective par les Alliés du trésor évacué, garantie qui lui fût immédiatement donnée (télégramme du 21 février du ministre de Roumanie à Paris).

Sur ces entrefaites, à Petrograd, le Gouvernement des Soviets se déclarait en état de guerre avec la Roumanie. Fait sans précédent dans le droit des gens, M. Diamandy, ministre de Roumanie, ainsi que tout le personel de la Légation, fut emprisonné dans la Forteresse de Petro-Pawlowsk. Leur exécution était décidée, mais. après l'énergique intervention des ambassadeurs alliés, le Gouvernement des Soviets se contenta de les expulser.

Dans ces circonstances, l'Ambassade de France à Petrograd fut chargée de la protection des intérêts roumains. Le consul général de Roumanie à Moscou déposa donc au Consulat Général de France, en même temps que ses archives, — d'accord avec le directeur de la Banque Nationale de Roumanie et le directeur de la Caisse des Dépôts, qui se trouvaient à Moscou, — les clefs du trésor roumain, ainsi que les documents originaux, qui en constataient le dépôt au Kremlin (procès-verbal du 7/20 février 1918).

A la suite des interventions, dont il est rappelé plus haut, faites par le Gouvernement roumain auprès des gouvernements alliés, pour assurer la protection du trésor, l'ambassadeur de France donna, à son consul général à Moscou la mission de faire une démarche conservatoire auprès des commissaires du peuple. Cette démarche, à laquelle s'était associé le consul général d'Angleterre, fut effectuée le 14 février 1918, sous la forme d'une note verbale lue à monsieur Fritsche, commissaire aux affaires extérieures.

Le 27 février, M. Fritsche demanda au consul général de France de faire passer entre ses mains les dépôt des clefs. A l'observation du consul général de France, qu'il ne pouvait consentir à remettre à aucune autre personne qu'au représentant officiel de la Roumanie le dépôt confié par la Roumanie à la France, M. Fritsche a répondu que „les valeurs appartenant au Gouvernement roumain, étaient par décision des commissaires du peuple à Pétrograd, purement et simplement confisquées, en raison de l'état de guerre et qu'il exigeait, au besoin par la force, la cession des clefs". Le consul

www.dacoromanica.ro

général de France, contraint de la sorte et après avoir demandé l'assistance des consuls généraux britannique et américain, procéda à la rédaction d'un protocole constatant les faits. En la présence des dits consuls généraux et après avoir pris connaissance de ce protocole, le commissaire aux affaires extérieures limita sa demande à la remise des clefs sous condition, à savoir :

1) remise temporaire ;

2) ouverture des portes et visite en présence de l'agent consulaire français.

Vu cette nouvelle proposition, le consul général de France demanda, à son tour. une garantie écrite de l'intangibilité des valeurs roumains. M. Fritsche y consentit et en date 1/14 mars 1918, sous No. 7.595, donna, par écrit, l'assurance que „les valeurs du Gouvernement roumain, déposées conformément aux protocoles connus, resteront intactes". A la suite de cette déclaration, les clefs lui furent remises, la dépôt visité, huit caisses, prétendues appartenant aux Soviets, mais qui en réalité contenaient des billets de banque roumaine de 2 lei, pour la somme de 1.350.000 de lei, furent enlevés, après quoi les clefs furent restituées au Consulat Général de France.

Au mois d'août 1918, après l'arrestation du consul général de France, les clefs du trésor roumain, dont il continuait à avoir la garde, passèrent au consul général du Danemark, chargé, dorénavant, de la protection des intérêts français.

Il est à remarquer, qu'à cette époque, la Banque Nationale de Roumanie étant intervenue auprès du commissaire aux affaires extérieures par l'entremise du Consulat Général de Norvége, chargé de la protection des intérêts roumains, afin d'obtenir la restitution de ses archives, ainsi que des billets de banque imprimés et du papier, se trouvant sequestrés à son Imprimerie de Moscou, le commissaire aux Affaires Extérieures a repondu au Consulat de Norvége, que dans cette question concernant la Roumanie, il ne pouvait rien décider, sans avis préalable du „compagnon Rakowsky" président de la „Sovnacormi" (No. 335 du 9 septembre 1918). Cet avis ne fut d'ailleurs jamais communiqué ultérieurement.

A partir de cette date, un „lourd mystère" pèse sur le sort du trésor roumain de Moscou...

On aurait tout lieu de croire que ce trésor ne se trouve plus dans son état antérieur, mais qu'il aurait été déménagé et dispersé.

Lorsque le Gouvernement des Soviets proposa au Gouvernement roumain d'entamer des négociations, au sujet de la navigation

www.dacoromanica.ro

du Dnister, la question de trésor roumain fut posée mais „à rebours", par les délégués russes eux mêmes, qui demandèrent aux répresentants roumains de renoncer à sa restitution.

Plus tard, lorsque les délégués roumains se rencontrèrent avec les délégués sovietiques à Varsovie, la même question leur fut posée par ces derniers. Conformément aux instructions de leur Gouvernement, les représentants roumains réclamèrent d'abord la restitution intégrale du trésor, avant de commencer toute discussion.

En résumé, il ressort clairement des faits précédemment exposés que :

Le Gouvernement roumain, obligé par les necéssités de la guerre et sous les auspices des gouvernements alliés, confiant, d'une autre côté, dans les engagements pris par le Gouvernement russe, — a fait transporter en Russie, premièrement, l'encaisse métallique de la Banque Nationale de Roumanie soit 314.580.456 francs 84 centimes, or effectif, plus deux caisses contenant des bijoux estimés sept millions francs, propriété de Sa Majesté la Reine de Roumanie, — ainsi que, ultérieurement, pour plus de sept milliards et demi de valeurs, appartenant soit à l'État, soit à la dite Banque Nationale, soit à d'autres institutions financières publiques ou privées.

Ce dépôt constitue, dans son ensemble un avoir privé appartenant à des particuliers. Il est garanti par les engagements pris par la Russie, quant à sa conservation, sa sécurité, sa restitution et son retour en Roumanie [1]) :

1. Note du ministre de Russie a Jassy, No. 148 du 11 décembre 1916 (annexe A).

2. Protocole signé à la date du 14/27 décembre 1916 par le ministre de Russie à Jassy, spécialement autorisé à cet effet, par le Gouvernement russe, No. 1.267, du 14 décembre 1916 (annexe B).

3. Protocole signé à Moscou, par les représentants autorisés des gouvernements russe et roumain, le 16 février 1917 (annexe C).

4. Note du ministre de Russie à Jassy No. 1.621 du 24 juillet 1917 (annexe D).

5. Note du ministre de Russie à Jassy No. 1.672 du 27 juillet 1917 (annexe E).

---

1) Pentru a păstra unitatea lucrării și cronologia expunerii faptelor, am tipărit anexele A—I sub numerele V—XIII. Atrag atențiunea că în textul unora dintre anexele publicate, am făcut mici îndreptări ortografice.

www.dacoromanica.ro

6. Protocoles signés le 27 juillet 1917, par le ministre de Russie à Jassy (annexes F et G).

7. Procès-verbaux signés à Moscou, par les représentants des gouvernements russe et roumain le 5/18 août 1917 (annexes H et I).

Ces obligations ne peuvent être contestées.

En conséquence, le Gouvernement roumain, — fort de son droit, — et s'appuyant en dernier lieu, — sur l'alinéat 3 de la résolution adoptée par le Conseil Suprême des Puissances Alliées, dans la Conférence de Cannes, du 6 janvier 1922, — demande que, la Conférence réunie à Gènes, — prenant en considération sa juste requête, — veuille bien décider la restitution intégrale et immédiate du dépôt fait par la Roumanie en Russie, dans les circonstances plus haut exposées.

ANEXA XLVIII

Legea privitoare la emiterea duplicatelor titlurilor evacuate în timpul războiului la Moscova.

Art. **1.** — Instituţiunile de credit, Statul, judeţele, comunele, precum şi societăţile anonime şi în comandită pe acţiuni, până la intrarea în posesiune a titlurilor, obligaţiunilor şi acţiunilor de orice fel, sau a cupoanelor de dobânzi şi dividende de orice fel, evacuate din cauza războiului şi în cazurile în care identificarea lor este posibilă, sunt obligate a elibera certificate constatatoare a titlurilor, obligaţiunilor şi acţiunilor de orice fel, sau ale cupoanelor de dobânzi şi dividende, celor cari le-au depus pentru păstrarea, sau reprezentanţilor lor.

Art. **2.** — In aceste certificate se va specifica, după datele ce se vor putea culege :

a) Pentru titluri, obligaţiuni şi scrisuri funciare, împrumutul căruia aparţin, numărul şi valoarea nominală a fiecăruia, precum şi cuponul ce-l aveau ataşat.

b) Pentru acţiuni : câtimea, natura, numărul, seria, valoarea nominală a fiecăruia şi cuponul de dividend ce-l aveau ataşat.

c) Pentru bonuri de tezaur : numărul şi valoarea, timpul pe cât a fost emis, data emisiunii şi data scadenţii fiecărui bon.

d) Menţiunea expresă a autorităţii prin care au fost expediate la Moscova.

Art. **3.** — Neeliberarea certificatelor, în termen de 60 zile dela

www.dacoromanica.ro

data cererii, constituie o contravenție la dispozițiunile acestei legi, care se va constata în urma înștiințării ce s'ar face Ministerului de Finanțe.

Amenda va fi dela 5.000 — 20.000 lei, care se pronunță de Ministerul de Finanțe prin deciziune ministerială și care se va executa prin legea de urmărire, după zece zile libere dela comunicarea ei la domiciliul contravenientului, făcută prin organele administrative sau financiare.

Dresarea proceselor-verbale și procedura de urmat pentru a ataca aceste procese verbale sunt arătate în art. 75, 76, 77, 78 și 80 din legea asupra taxelor de timbru și înregistrare, publicată în „Monitorul Oficial" din 23 Iunie 1920.

Procesul-verbal va fi executoriu chiar dacă va fi atacat cu apel. Instanțele judecătorești confirmând procesul-verbal, nu vor putea reduce amenda.

Art. **4.** — In baza certificatelor menționate, instituțiunile emitente ale titlurilor și efectelor prevăzute la art. 1 sunt îndatorate a elibera băncilor sau instituțiunilor la care au fost depuse titlurile și efectele evacuate, duplicate cu cupoane de dividend sau dobânzi respective, în condițiunile și cu bucurarea de drepturi ca și efectele originale.

Duplicatele vor purta mențiunea stampilată sau imprimată cu cerneală roșie : „Duplicat emis în baza legii publicată în Monitorul Oficial cu No....."

Art. **5.** — In cazul în care instituțiunea emitentă în termen de 60 zile dela cerere refuză dintr'un motiv oarecare a elibera duplicate, cel în drept se va adresa la comisiunea instituită prin decretul Nr. 3.380, publicată în Monitorul Oficial Nr. 190 din 28 Noemvrie 1918, privitor la modificarea legii titlurilor la purtător pierdute, furate sau distruse, care va hotărî definitiv asupra reclamațiunii, după citarea în termen de cel mult 30 zile a reclamantului și instituțiunii emitente, citație ce va trebui să apară în Monitor cu cel puțin 15 zile înainte de termen.

Art **6.** — Comisiunea statuând va hotărî, de va găsi cererea fondată, dreptul reclamantului la eliberarea de duplicate și va invita instituțiunea emitentă ca, în termen de zece zile dela comunicarea deciziunii, să elibereze duplicatul cerut, înștiințând în același timp pe Ministerul de Finanțe de hotărîrea luată.

Art **7.** — Dacă opunerea instituțiunii emitente sau neconformarea ei continuă după termenul acordat prin deciziunea Comisiunii,

www.dacoromanica.ro

partea interesantă are dreptul de a reclama la Curtea de Apel, în circumscripţia căreia îşi are sediul principal instituţiunea emitentă, care va condamna instituţiunea emitentă la eliberarea duplicatelor sau la plata valorii nominale a efectelor, în cazul când cursul lor la bursă ar fi inferior valorii nominale. Dacă cursul va fi superior valorii nominale, se va condamna la plata valorii după cursul de încheiere al bursei din ziua precedentă, precum şi la alte daune de va fi locul.

Apelul se va judeca de urgenţă cu precădere în Camera de Consiliu.

Contra deciziunii Curţii de Apel, se va putea face recurs în casaţie în termen de 5 zile libere dela pronunţare.

Deciziunea Curţii de Casaţie se dă fără drept de opoziţie.

Art. **8.** — Terţii interesaţi vor putea cere Comisiunii să fie citaţi şi ei la cercetarea cererii de eliberare a duplicatului, precum şi înaintea Curţii de Apel potrivit procedurii civile.

Art. **9.** — Judecata înaintea Comisiunii şi înaintea Curţii de Apel va fi scutită de orice taxă de timbru, de procedură şi de portărei, atât pentru părţile principale, cât şi pentru intervenienţi.

Art. **10.** — La finele fiecărei luni emitenţii sunt îndatoraţi a publica în Monitorul Oficial şi în Buletinul Comisiunii pentru Emiterea de Duplicate, o listă detailată în ordine numerică a tuturor titlurilor sau cupoanelor pentru care s'au eliberat duplicate, inserţiuni ce sunt scutite de plată de publicaţiune sau orice taxă fiscală.

Art. **11.** — Reclamantul va plăti instituţiunii emitente drept taxă de 10 lei de fiecare exemplar de duplicat al titlului, fiind apărat de orice altă taxă fiscală.

Din această taxă se va vărsa de instituţiunea emitentă la Stat suma de lei 5 de fiecare duplicat.

Art. **12.** — Dela cererea certificatului prevăzut la art. 1 şi până la liberarea duplicatului, efectele se imobilizează în mâinile ultimului detentor şi ele nu vor putea fi negociate. Din ziua apariţiunii inserţiunilor în Monitorul Oficial şi Buletinul Comisiunii, efectele primitive pierd orice putere de circulaţiune, iar cei ce vor fi negociat sau încercat să negocieze titluri sau efecte anulate, conform acestui articol, se vor pedepsi potrivit art. 334 din codul penal, independent de daunele ce vor trebui să plătească celor prejudiciaţi.

Art. **13.** — Pentru titlurile de rentă ale Statului, scrisurile fun-

www.dacoromanica.ro

ciare și cupoanele lor, precum și pentru orice alte efecte a căror rambursare se face prin tragere la sorți, în urma îndeplinirii tuturor formalităților din prezenta lege, se vor emite numai certificate, care vor ține locul originalelor evacuate și anulate.

Art. **14.** -- Se acordă instituțiunilor emitente un termen de 5 luni dela publicarea acesteia, pentru a se prepara din punct de vedere technic în vederea emisiunii de duplicate.

www.dacoromanica.ro

TABLA DE MATERIE

Cap.		Pag.
	Prefaţa d-lui Prof. Dr. Gheron Netta	VII
	Introducere	1
I.	Strămutarea tezaurului Băncii Naţionale la Iaşi	3
II.	Primul transport la Moscova	7
III.	Tipărirea biletelor Băncii Naţionale în Rusia	19
IV.	Al doilea transport la Moscova	23
V.	Revoluţia din Rusia. Situaţia tezaurului român dela Moscova	33
VI.	Tipografia Băncii Naţionale dela Moscova în timpul revoluţiei	67
VII.	A fost repatriat tezaurul român dela Moscova?	73
VIII.	Instanţele judecătoreşti din Berlin au fost solicitate să judece un proces privitor la soarta bijuteriilor M. S. Regina Maria depozitate la Moscova	81
IX.	Problema tezaurului român în faţa Conferinţei Păcii	87
X.	Urmările evacuării tezaurului român la Moscova	99
	Incheiere	109

Acte şi Documente

Anexa:

I.	Decretul Nr. 3.120 din 17 Noemvrie 1916, privitor la strămutarea sediului central al Băncii Naţionale a României la Iaşi	119
II.	Notă remisă ministrului rus la Iaşi de către guvernatorul Băncii Naţionale	119
III.	Jurnalul Consiliului de Miniştri Nr. 20.901 bis din 12 Decemvrie 1916	121
IV.	Legea din 24 Decemvrie 1916 pentru strămutarea sediului central al Băncii Naţionale a României dela Bucureşti la Iaşi	122
V.	Scrisoarea adresată la 11 Decemvrie 1916 de către ministrul rus dela Iaşi, ministrului de finanţe român	123
VI.	Protocolul încheiat la Iaşi la 14/27 Decemvrie 1916 cu ocazia încărcării tezaurului Băncii Naţionale	123
VII.	Protocolul încheiat la 16 Februarie 1917 cu ocaziunea depunerii tezaurului aur al Băncii Naţionale la Kremlin	126
VIII.	Scrisoarea adresată la 24 Iulie 1917 de către ministrul rus dela Iaşi, ministrului de finanţe român	130

www.dacoromanica.ro

Anexa : Pag.

IX. Scrisoarea adresată la 27 Iulie 1917 de către ministrul rus dela Iași, ministrului de finanțe român 131
X. Protocolul încheiat în Iași la 27/9 August 1917, cu ocazia trimiterii la Moscova a celui de al doilea transport cu valorile Băncii Naționale 132
XI. Protocolul încheiat în Iași la 27/9 August 1917, cu ocazia trimiterii la Moscova a valorilor Casei de Depuneri și Consemnațiuni . . . 134
XII. Procesul-verbal încheiat la 5/18 August 1917, cu ocazia depunerii la Moscova a valorilor Băncii Naționale 136
XIII. Procesul-verbal încheiat la 5/18 August 1917, cu ocazia depunerii la Moscova a valorilor Casei de Depuneri și Consemnațiuni 138
XIV. Cronologia evenimentelor politice din Rusia, (1917—1923). 140
XV. Telegrama Nr. 23.701 din 14 Noemvrie 1917, transmisă de d-l N. Titulescu la Moscova lui P. Guérin și Th. Capitanovici 141
XVI. Telegrama Nr. 2.428 din 24 Noemvrie 1917, transmisă de avocatul Pantazi prin mijlocirea consulului Guérin și a Ministerului de Externe român, ministrului de finanțe la Iași 142
XVII. Adresa ministrului de externe Nr. 16.120 din 27 Noemvrie 1917, prin care comunică ministrului de finanțe cuprinsul telegramei primită dela Guérin *142*
XVIII. Telegrama Nr. 25.194 din 28 Noemvrie *1917, trimisă de d-l N. Titulescu* ministrului Diamandi la Petrograd. *143*
XIX. Telegrama Nr. 25.195 din 28 Noemvrie *1917, trimisă de d-l N. Titulescu* consulului Guérin la Moscova 144
XX. Telegrama Nr. 25.724 din 2 Decemvrie 1917, trimisă de d-l N. Titulescu consulului Guérin la Moscova 144
XXI Telegrama Nr. 28.772 din 11 Ianuarie 1918, trimisă de d-l N. Titulescu d-lui V. Antonescu 145
XXII. Telegrama Nr. 28.839 din 11 Ianuarie 1918, trimisă de d-l N. Titulescu d-lui Victor Antonescu. 145
XXIII. Adresa Ministerului de Finanțe Nr. 28.840 din 11 Ianuarie 1918, către Banca Națională a României 146
XXIV. Telegrama primită de primul ministru român dela d-l V. Antonescu la 21/3 Februarie 1918 146
XXV. Telegrama Nr. 17 transmisă la 1 Februarie 1918 de Noulens lui Eirick Labonne 147
XXVI. Telegrama Nr. 17 transmisă la 22/4 Februarie 1918 de Eirick Labonne lui Noulens 147
XXVII. Telegrama Nr. 20 adresată de Noulens lui Labonne la 6 Februarie 1918. 148
XXVIII. Procesul-verbal de constatare încheiat de Eirick Labonne la 1 Martie 1918 149
XXIX. Scrisoarea Nr. 7.595, adresată la 1/14 Martie 1918 de comisarul afacerilor străine Fritsche, consulului general al Franței dela Moscova . 150
XXX. Raportul întocmit de Eirick Labonne la 6 Martie 1918, asupra protecțiunii intereselor românești dela Moscova, după ruperea relațiunilor diplomatice dintre România și Rusia 151
XXXI. Extrasul din procesul-verbal Nr. 15 al ședinței din 8 Aprilie 1919 a Comisiei Reparațiunilor, privitor la tezaurul român 153

www.dacoromanica.ro

Anexa : Pag.

XXXII. Adresa din 16 Aprilie 1919 cu care G. Danielopol a înaintat secretariatului Comisiunii Reparaţiunilor, memoriul asupra tezaurului român 154

XXXIII. Memoriul asupra tezaurului român, înaintat de G. Danielopol secretariatului Comisiunii Reparaţiunilor, la 16 Aprilie 1919. 155

XXXIV. Extrasul din procesul-verbal Nr. 16 al şedinţei din 19 Aprilie 1919 a Comisiei Reparaţiunilor, privitor la tezaurul român 157

XXXV. Scrisoarea din 1 Iulie 1919 trimisă de G. Danielopol lui Ion I. C. Brătianu 158

XXXVI. Scrisoarea adresată la 26 Mai 1919 lui G. Danielopol în numele lui Balfour, de delegaţia engleză dela Paris 158

XXXVII. Răspunsul dat la 13 Iunie 1919 de G. Danielopol scrisorii lui Balfour 159

XXXVIII. Scrisoarea ministrului României dela Paris, adresată la 8 August 1919 lui Ion I. C. Brătianu 160

XXXIX. Nota verbală din 3 Iulie 1919 trimisă Legaţiei Române din Paris, de Ministerul de Externe francez 161

XL. Răspunsul dat de Legaţia Română din Paris la 8 August 1919, notei verbale a Ministerului de Externe al Franţei 161

XLI. Memoriul trimis la 23 Iunie 1919 de Ion I. C. Brătianu lui Klotz, Clémenceau şi mareşalului Foch 163

XLII. Răspunsul dat la 5 Iulie 1919 lui Ion I. C. Brătianu de Ministerul de Finanţe al Franţei 164

XLIII. Extras din procesul-verbal al primei şedinţe a Comisiunii Armistiţiului (Subcomisiunea Financiară), ţinută la 25 Noemvrie 1918. 165

XLIV. Extras din procesul-verbal al celei de a doua şedinţe a Comisiunii Armistiţiului (Subcomisiunea Financiară), ţinută la 26 Noemvrie 1918. 166

XLV. Extras din protocolul încheiat la 1 Decemvrie 1918 167

XLVI. Extras din memoriul înaintat la 10 Ianuarie 1920 ministrului de finanţe, de Banca Naţională a României 167

XLVII. Memoriu privitor la tezaurul român depus la Moscova, prezentat de delegaţiunea română la Conferinţa dela Genua din Aprilie 1922 . 169

XLVIII. Legea privitoare la emiterea duplicatelor titlurilor evacuate în timpul războiului la Moscova. 175

Tabla de materie 179

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro